



1542

IHS

Archivo de Loyola

Sección 3 Serie 2.º 82

Est. 13

Plut. 4

Loyola

Diario

1400

H. D. S.

Archivo de Loyola

Estante

Plúteo



I. H. S.

De compendiosa ratione ditandi

Aimaro Falcone Thautane authoris

Lugduni ap. Martianum Bonhomme

Año 1542.

(Archivo de Loyola).



DE COMPEN

DIOSA RATIONE QVA

ditari quis possit familiaris Dia-
logus, quàmplurimis scitu di-
gnis dogmatibus affatim
refertus, auctore Ai-
maro Falconeo
Thautano.



ἐκ πρώτης ὁ Βίβλ.

Sic ars chalcographi sexea monstra domat:



Sic labor alatum te super astra feret.

Hunc legant, quicumque ditari cupiunt.
Cicero de Officiis, lib. 1. c. 1. de Seneca, de Vita Beata, c. 1.

LVGDVN.

Apud Mathiam Bonhomme.

1542



2
+
*illam se omnibus rebus anseproci
mune. qm*

*illam anse proci munele xomno qm
rebu*



3
AIMARVS FAL
CONEVS THAVTANVS
MAGISTRATIBVS. ATQVE
OPTIMATIBVS LVGDV.
NENSIS VRBIS
S. P. D.



INTER maximas
illas, quibus clarissima
uestra ciuitas abundat,
opes, uiri præstantissi-
mi, necnō preciosissimas
toto ex orbe aduectas merces, quæ apud
uos mira quadam specie undiq; redunda-
re cōspiciūtur, hoc unum ad eximij splen-
doris optatissimæq; felicitatis cumulum
deesse animaduerti, homines & quidē plu-
rimos isthic degere ac uersari, qui siue ob
id forte quod ipsi nō admodum multa pos-

4
sident, & aliorum collatione ualde tenues
censentur, siue quod iniqua aestimatioe co
piā, nisi ea quā maxime excellat, inopiā
reputāt, quotidianis sermonibus palām de
paupertate queruntur, suāq; conditionis
statum praeputera & indiscreto iudicio
passim detestantur. Præterea nonnullos
nouī, qui, ut diuites effici possint, dies ac
noctes penē insomnes ducunt, & mortife
ris curis, grauissimisq; solitudinibus in
giter sese macerare non cessant: nec du
bium, quin horum ipsorum perpetua in
quietudine cæteri ciues non mediocriter
infectetur, atq; omniū eiusdē urbis incola
rum tranquillitas uehementer interturbe
tur. Quocirca improbos illorum misera
tus labores, & quod uestra urbem (per
quam haud dubie magnum toti Galliae
decus accedit) egregijs quibusq; dotibus
magis

3
magis ac magis in dies cupio reddi illis
striorē: statui quāprimum optima qua
dam in hāc rem ac indubitata, nusquamq;
pœnitenda consilia uerbo scriptoq; trade
re, & omnibus ditari cupientibus com
pendiosissimam ad id uiam demonstrare,
arcanum profecto singulare, si quis rem
uti meretur diligenter expendat accura
tiusq; meditetur: neq; enim tam auribus
quā animis secreta hāc excipiēda sunt.
Quod si forte quisquam nos hāc ipsa no
stris Delphicis hominibus minime ante
hac prodidisse miretur, huic responsum
esse uelim, procures quidem nostros, &
eos qui nobilitatis insignibus titulisq; præ
fulgent, arma quā diuitias semper plu
ris fecisse: maiorem nanq; disciplinæ mili
taris cum paupertate, quā cum opibus
affinitatem esse nescio quo pacto opinan

6
tur. Certè ipsa rerū tenuitas ad militan-
dum habilior atque expeditior esse uide-
tur: quanquam meo iudicio copia & opu-
lētia instructior habeatur. Rusticam ue-
rò huiusce gentis plebeculam quā maxi-
mè agriculturæ esse deditam nemo igno-
rat, Ideoq; uti ferme ubiq; hoc hominum
genus solet paruo & exiguo manere con-
tentam. Cæterum quòd ad reliquæ mul-
titudinis conditionem attinet, profectò
hac in prouincia homines quāplurimi fru-
galiores uiuendi formam sectantur: quò
fit, ut in rerum appetentia modestiores
esse uideantur. Cernuntur & hic nonnul-
li, quorum pectora, quantum opinor, nul-
læ unquam curæ, nullæq; sollicitudines
obsedere: Quidam etiam apud nos iuueni-
li ætate florētes hoc sunt ingenio, ut eam
quæ ad paupertatem, quā illam quæ ad
diuitias

7
diuitias ducit uiam multò cupidius ample-
ctantur: quæ sanè res neque doctorem, ne-
que doctrinam ullam requirit. Enimvero
ubiq; ipsum per se satis lubricum est ad
paupertatem iter. Porro utcunq; res ha-
beat, nos illis tantum quorum animos fa-
cultatum tenuitas excruciat, & quibus
paupertatis status grauior est opitulari,
illorumq; male affectis mentibus mederi
proposuimus. Quod quantum publicæ uti-
litati profuturum sit, postmodū effectus
ipse docebit. Per uos igitur liceat, oro,
in ipsius urbis uestre compitis publi-
cè propositis de more schedulis edicere
& denunciare, hic esse uirum, qui compē-
diosissimam qua quisque ditari potest ra-
tionem eius rei studiosis omnibus se tradi-
turum atque ostensurum optima fide pol-
licetur. Ego certe Deo optimo maximo
fauente



favente futurum spero, ut nemo nō animæ
quior factus hinc abscedat, nec
quisquam, nisi hilari fronte at-
que bene composita men-
te, à me dimitta-
tur. Valete
Felices.



MAGISTRATVS

Lugduni Aimaro Falconeo Thau-
tano Antonianæ apud Barren-
ses domus præceptori
S. P. D.



OPTIMIS ET SALVTA-
ribus uotis tuis aspirēt
faueātq; Superi, uenerā-
de atq; Religiosissime
pater. Quid enim est
quod ad publicam utilitatem uel melius,
uel optabilius afferri possit, quàm omni-
bus, quos paupertas angit, compendiosam
qua ditescere ualeant rationem aperire,
gratisq; demonstrare? Certe quàm tu ni-
hil uanū polliceri soleas, præter alia eru-
dita tua opera editus. per te nuper de ex-
hilaratione animi, quem metus mortis con-
tristat libellus, & quidē piissimus egre-

10
giē declarat, simulq; idipsum dialogi de-
cem, quos iam pridem de tuta fidelium na-
uigatiōe inter noxias hāresum fluctuatio-
nes publicæ utilitati consecraſti, apertis-
simè protestantur. Perge igitur uir orna-
tiſſime, & quod inſtituiſti feliciter pro-
ſequere. Nos autem, ne quid ipſe graue-
ris, dabimus operam, ut & publice
& priuatim cūctis innotescat ubi
& apud quē aduerſus erum-
noſæ paupertatis amaritu-
dinē præſentanea reme-
dia inueniātur atq; exhibeantur.
Vale.

11
DE RATIONE
QVADITESCERE QVIS

POSSIT DIALOGVS,

A V T H O R E

Aimar. Fal-

co. Thau-

tano.



INTERLOCVTORS.

Chrysophilus. Thautanus.



CHRYSOPHIL.

Tu ne ſemper
in hac opaca &
ſylueſtri ualle,
ſolitarius Thau-
tane philoſo-
phaberis?

THAVTANVS.

Non tam fortè

ſolitarius ſum, quàm ipſe putas, optime
Chryſophile. Chryſ. Ego hîc ne muſcā
quidē ullā uideo quæ te comitetur. Th.

Valeant



Valeant muscæ & crabrones, culicesq̃:
certè is cum quo Deus manet, minime so-
lus est: neque ille dulcissimæ societatis so-
lacio caret, qui in bonorum autorum ec-
clesiasticorumq̃ scriptorum contubernio
iugiter commoratur. Chryf. Hoc pro-
fectò nequaquam spernendum est sodas-
litium: sed tamen si quid negotij emer-
gat, uel si qua re cuiquam opus sit, magis
præsentaneum inuenitur mortalium in-
ter se subsidium: alij enim alijs protinus
adsunt, sibiq̃ inuicem, quum res expostu-
lat, promptissimè opitulantur. At uerò hi
qui æthereas incolunt sedes hominum
hic uersantium gemitus & suspiria tar-
dius exaudiunt: sæpe etiam, quod ipse ue-
rissimè testari possum, nullis miserorum
supplicationibus, nullis uotis, nullisq̃ etiã
muneribus flectuntur: & quanquam uali-
dis clamoribus, lachrymosisq̃ precibus
fatigati inexorabiles manent, nec ullum
benignę aspirationis signum prætende-
re dignantur. Thau. Adeo ne tibi ali-

quando

quando duri coelites fuere? Chryf. Imò
certè plusquam dicere uel referre queam
duriores. Itaque non admodum pessimè
olim prouidisse uidentur, qui cauebant,
ne in suis delubris Dei simulachrum ex
marmore uel duriore aliqua materia ef-
fingeretur: quòd existimarent ea de cau-
sa fieri, ut Deus ipse durus illis esset & im-
mitis: In quã mehercle calamitatē ipse me
incidisse animaduerto. Th. O bone, hæc
mera deliramenta sunt: enimuero æteri-
nus ille parens iusta petentibus nusquam
aures occludit. Chr. Quid iustius, quàm
ubi egestas, rei q̃ familiaris inopia præ-
mit, aurum, opes, pecuniam quibus iua-
ri homo possit à superis petere? Th. Tu
igitur, quantum audio, pro auro, pecunia
& opibus Deo supplicabas. Chr. Quid
ni, neque enim dissimulatione uti oportet
apud eum qui humanas cogitationes
penitus intelligit. Th. Ingenuum est li-
berè proferre quod sentias: sed scire cus-
pio, præscripta ne aliqua precum formu-

la usus



lausus fueris, qua facilius Deum ipsum
flecti moueriq̃ posse sperares. Chry. Mi
nimè gentium: sola nāque dominica ora
tione uti soleo: Hæc enim à nostris theo
logis una omnium ad quæuis obtinen
da longè efficacissima esse prædicatur.
Th. Ipsa quidem per se summè efficax es
se non ambigitur. Atqui constat per hanc
neque aurum, neque argentum, sed panē
tantummodo ab ipso æterno beneficētis
simoq̃ parente postulari. Chr. Non mi
hi solum cum pistoribus erat negotium,
neque pane tantum, sed alijs identidem
quamplurimis rebus indigebam, proin
de accommodatius uidebatur compen
dioso uerbo pecuniā petere: Etenim qui
hanc habet, & panem, & uinum, & reliq̃
qua omnia habet: quandoquidem in una
ea rerum omnium est supplementum.
Th. Ingenioso proculdubio ac prouido
in hanc rem utebaris commento. Verum
mea sententia multò consultius Rex ille
Hierosolymitanus cum Deo transegisse
putandus

putandus est, qui externis rebus contem
ptis sapientiam expetijt, sibiq̃ donari po
stulauit: qua ex re assequutus est, ut non
modò id ipsum pro quo supplicarat, ue
rum etiam terrenarum facultatum immē
sam copiam diuina largitate susciperet.
Chr. Suo quisque sensu & affectu ducitur
& quid sibi magis conducatur sagacior
obutu considerat. Ego certè mi Thau
ta, ne, ut animi mei secretum tibi simpliciter
aperiā, ab ineūte ætate semper auri copiā
summopere exoptauī, & quāmaximā ra
diātis illius metalli uim possidere deside
raui. Thau. Ergo tu quemadmodum
Crassus ille Romanus aurum sitis. Chr.
Profectò plusquam ullum nectaris, uel
ambrosiæ liquorem: neq̃ inficiabor hanc
mihi præcipuam esse cogitationem, atq̃
hanc mihi iugiter ante oculos obuersari
curam, ut quoquo pacto ditari queam:
quinetiam dum per proximam syluā huc
ueniens iter facerem, querno uisco procul
conspecto, eoq̃ subcroceo statim memo
ria



DE RAT. QVA DIT. QVIS POS.

ria subiit prædiuitis illius rami, quem in
Auerni luco Aeneas quondam inuenisse
dicitur, atque ita necum ipse intenta men
te loquebar. O si nunc se nobis ille aureus
arbore ramus ostendat nemore in tanto.
Thau. Num ut ipse Aeneas ad inferos
proficisci & rutilū illud Proserpinæ mu
nus offerre cogitabas? Chr. nequaquam,
sed auro ipso potiri cupiebā. Thau. For
tè quid de auricomo & bracteato ipso foe
tu Virgilius prædicet minimè considera
bas. Chr. Quidnam rex ille poëtarum
canit? Th. Audies: Nanque ille uolens,
inquit, facilisq; sequetur: si te fata uocant:
aliter nec uiribus ullis uincere, nec duro
poteris conuellere ferro. Chr. Hæc ipsa
est totius nostræ querelæ materia: quan
doquidem in parandis opibus nonnulli
supramodum felices ac bene fortunati es
se cernuntur, contrā alij, ut ego ipse, adeo
infelices, ut omnibus in rebus, locisq; &
temporibus illorū uotis numina omnia
obstinatissimè aduersentur: nec quid cau
se sit,

DIALOGVS.

17

se sit, aut quam id ratione contingat,
ulla possum mentis coniectura discernere:
quæ profectò res sæpè mihi bilem mo
uet, meq; in præsentia uehementer angit
atque contristat. Th. Nihil ista te Chry
sophile mouerent, si uel modestius cadu
ca hæc sectareris, uel, quod satius foret, ea
ipsa fortiter contemneres. Chr. Res altius
pectori infixæ est, quàm ut illam excute
re facile queam. Thau. Dignus es certè
cui id idem accidat quod olim Lydio cui
dam regi, poëta contigisse fabulantur.
Chr. Quid habet fabula? Th. Lydius
ille quum inexplebilem auri famem pate
retur, precibus à Baccho contendisse dici
tur, ut quicquid tetigisset, in aurum uerte
retur: quo impetrato edulia omnia simul
atque ab illo tacta fuerant, mox in metalli
speciem transformata rigeabant. Proinde
quum nihil ex his mandere posset, tandē
inedia confectus meritas cupiditatis suæ
poenas dedit. Chr. Ille hercle magna in
optando lapsus est imprudentia. Etenim

B

qui

qui siti laborat, ad satietatem potum pe-
tere, non se totum aquis immergere de-
bet. Th. Vbi sana sunt præcordia, facile
sitis extinguitur. Cæterum in terrenis re-
bus appetendis modum seruare, legiti-
mamq; mensuram tenere profectò diffi-
cilimū. Heu quid non mortalia pectora
cogit auri sacra fames. Dñi boni quæ de-
mētia, quanto præstantius foret Cratete
illum Thebanum imitari, qui ut liberius
philosopharetur, magnum auri pondus
abieciſſe legitur. Chr. ne quid mentiar,
ego ditari mallet, quàm uacuo hunc in
modum marsupio philosophari. Th.
Quid obstat quominus ipse diteris? pro-
fectò satis compendiosa est ad ditescēdū
uía: si quis sapientibus auscultare illorūq;
monitis ac præceptionibus obtemperare
uelit. Ch. Huiusce compēdij secretū iam
multos annos terra marīq; requiro, ac
semper longius fugiētem uenari & per-
sequi non cesso, sed incassum hactenus o-
mnia. Certè ob hanc unam rem multas
iam pridem

iam pridē longē lateq; regiones peragra-
ui, & in cōquirēdis artis huius magistris
euram omnem ac sollicitudinē impendens
bonam ætatis partem & quā nō medio-
crem habebam substantiam perditissimē
cōsumpsi: furor autem est, ut quidam ait,
post cetera perdere naulum. Th. Vix cre-
dibile est te tot exandatis laboribus nō *Perfectis.*
aliquid tandem profecisse: longis namq;
peregrinationibus homines prudētiores
fieri, & qui natura rudiores sunt expoliri
conlueuerunt. Chr. An ipse prudentior
uel expolitior redierim, nescio: certè ni-
hil illinc diuitiarum me retulisse sanctissi-
mo iureiurando cōfirmo, quin etiā haud
dubiē maioribus quàm prius ærūnis me
immersum sentio probeq; agnosco. Th.
Nō satis cōiectura assequi ualeo quæ res
succesum impediuerit: breuissimo nāq;
tramite atq; expeditissimo calle unum
quemq; diuitē fieri posse testatissimū est.
Ch. Ne me quæso futilibus ludas uerbis:
nihil, mihi crede, ante hac intēratū reliqui,
B 2 nullum

nullum non lapidem moui, omnia probaui: & quicquid est rerū expertus sum. Et quidem multa ab initio optimæ spei plena approbaui, immensamq; utilitatis speciem præ se ferre uidebantur, at demū fumo similima sic euanescebant, ut nihil præter poenitentiam & moerorem mihi relinquerēt. Th. nihil tale uereri oportet, ubi prudenti consilio res agitur ac promouetur. Ceterū quibus erroribus, quibus ue difficultatibus implicitus, siue præpeditus fueris, ni fortè molesta sit narratio, uehementer abs te audire cupio,



CHRYSOPHILVS. Rem omnem tibi paucis enarrabo: longa quidem est errorum series, si ab initio cuncta recensere, & quæ gesta sunt omnia dicendo persequi uelim: uerū breuitati consulendum est in re præsertim cuius recordatio per se molestissima est recitanti. Ordiam in primis

ab eo

ab eo quod me uix tunc adoleſcētiae annos egresso contigit: iam enim tunc animus opum ac diuitiarum cupiditate succensus mirum in modū ardebat, & non nullorum exemplo qui breui temporis curriculo minimoq; ut uidebatur, negotio ex pauperibus diuites, & ex obscuris clarissimi effecti fuerant, uehementer excitulabatur. Itaq; die nocteq; huic uni rei intentus semper qua ratione, quo ue studio emergere, aurumq; & pecuniam congregare ualerem meditabar: planè tunc fama referente audieram non procul à Lugduno celeberrimo Galliarūemporio montem esse, qui uulgo aureus nuncupatur: quam equidem nomenclaturam cum non frustra impositam esse stultæpersuasionem existimarem, comparatis ex templò quæ ad excindendos prominentes, ut rebar, auri scopulos necessaria uidebantur, illuc statim profectus sum: iustroatq; undiq; promontorio cum nullum usquam auri uestigium appareret, senem

B 3

quendam



quendam probum meo iudicio uirum
loci incolam fiscitari cœpi, num is mons
esset quem aureum homines uocitabant;
quo rem ita habere confirmante, mox ad
uentus mei causam secreto illi exposui,
eacq; quæ attuleram machinamenta & fer
rea iumenta ostendi, orans ut hac in
re fautor mihi adesse uellet, præmia, pera
cto negotio, non contēnenda à me rece
pturus. Porro ille ut hæc audiuit, et ferra
menta excindendis auri glebis malsisq;
accōmodata perspexit, meam uehemen
ter admiratur demētiam, clanculum sub
risit. Cæterum re ipsa perbellè dissimula
ta, placido uultu me ad suam deducēs do
mum statim in ipso aditu & uestibulo
protenfa manu uomeres, aratra, ligones,
bidentes, falces, rastros, aliamq; rusticam
supellectilem demonstrans ait, ijs ijs amā
tissime frater instrumentis, non tuis istis
scalpris dolabrisq; ex hac tellure aurum,
uel ipso auro preciosiores segetes eruun
tur: quo audito, rubore perfusus uehemē

ter,

ter erubescere, meumq; ipsius errorem tas
citus reprehendere cœpi. Quid enim ad
hoc dicerem, uel quid homini responde
rem penitus ignorabam. Tum uerò, ut
ille erat natura perhumanus & comis, ad
alia quædam sermonem conuertens, sub
patula quæ pro foribus stabat locūq; las
tē inumbrabat quercu, me secum confide
re iussit, deinde uxore ac domesticis qui
busdam ad se uocatis mensam insterni,
& rusticas dapes uinūq; afferri manda
uit: qd' cū properè factū esset, fortè cōtigat
ut tunc nescio q's uiator & peregrinus phi
losophico propè habitu illac iter faceret:
qui cū labore & æstu uehementi fatigatus
esset, frigidā ex fonte ad potū poposcit. Et
senex pro innata sibi humanitate illū pro
pius accedere, & paululū umbrā captare
iussit. Ille uerò accedēs cōsedit, deinde loci
amcenitatē cōtēplatus, collaudata hospī
tis charitate ijs me uerbis affari cœpit: bo
nus inquit ille Abraamus patriarcha sub
quercu suū quondam tabernaculum fixit,

B

4

il liusq;



24 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.

illiusq; umbra fruebatur, nec non eo dis-
uerforio utebatur, in quo etiam ange-
los excepisse memoratur: quādoquidē hi
nō aedificij splendore, sed hospitis uirtutē
requirebant. Ibidē uerō & nobis usu eue-
nit: querna namq; fronde cōtegimur, &
optimum simul hospitem nacti sumus,
atq; hunc quidem ipsum, ut uidetur Ma-
chario anachorita Aegyptio longē com-
modiorem: quippe olim cū id ipsum
Machariū Enagrius aestu ac siti laboreq;
cōfectus uenisset, aquāq; ad bibēdū postu-
lasset, ille fertur rēdisse: frater mi sufficiat
tibi umbra: duplici namque simul uolu-
ptate frui monacho non licet: at nos hu-
ius nostri hospitis benignitate & huma-
nitate non modō accommodatissimum
umbraculum, sed etiam aquam, insuper
& uinum, obsoniaq; affatim habemus.
Tum uerō idem ipse imō ex pectore sus-
pirans exclamare cōepit,

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolae

DIALOGVS.

25

Agricolae, quibus ipsa procul discordi-
bus armis,

Fūdit humo facilē uictū iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta su-
perbis

Mane salutantum totis uomit aedibus
undam,

Nec uarios inbiant pulchra testudine
postes,

Illusasq; auro uestes Ephyreiaq; aera, *Corinthia*
Alba nec Assyrio fucatur lana ue-
neno,

Nec casta liquidi corrūpitur usus oliui:
At secura quies, & nescia fallere uita.

Subinde uerō nonnullis interpositis ser-
monibus manibuscq; ac facie unda limpi-
dissima lotis, ille iterum ita cōepit:

Rura mihi & rigui placeant in uallibus
annes.

Flumina amem, syluasq; inglorius, ô, ubi
campi,

Sperchiusq; & uirginibus bacchata lac-
cæmis

Tayeta : ô, qui me gelidis in uallibus
Aemi

Sistat, & ingenti ramorû protegat umbra.
Felix q potuit rerû cognoscere causas,
Atq; metus omneis, & inexorabile fatû
Subiecit pedibus, strepitûq; Acheron-
tis auari.

Illum nō populi fascēs, nō purpura regū
Flexit, et īfidos agitās discordia fratres
Aut cōiurato descēdēs dacus ab Istro:
Non res Romanæ perituraq; regna,
neq; ille

Aut doluit miserās inopem, aut inuidit
habentī.

Quos rami fructus, quos ipsa uolētīa rura

Sponte

Sponte tulēre sua, carpsit nec ferrea iura,
Insanumq; forum, aut populi tabularia uidit.
Solicitant alij remis freta cæca, ruuntq;
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidijs urbem, miserōsq; penates,
Vt gemina bibat et sarrano dormiat Ostro.
Condit opes alius, defossoq; incubat auro.
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus
hiantem

Per cuneos (geminatus enim) plebisq; patrūq;
Corripuit, gaudent perfusi sanguine fratrū:
Exilioq; domos, & dulcia limina mutant,
Atq; alio patriam quærunt sub sole iacētē.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc āni labor, hīc patriā, paruosq; nepotes
Sustinet: hinc armēta boum meritosq; iuuēcos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Aut foetu pecorū, aut cerealis mergite culmi
Prouentuq; oneret sulcos, atq; horrea uincat.
Hec



Hæc quidem illo pronunciante, ego magna attentione cuncta audiebam, & eorum quæ dicta fuerant rationem mecum ipse tacitus mente uersabam, parumq; aberat, quin ijs adductus hoc ipsum uitæ genus ambitione, atq; habēdi cupiditate deposita amplectēdum mihi persuaderem. Sanè cum multa inter nos super hac re differerentur, atq; ego dicerem permultos haud quaquam concessuros, ut hi qui pecuniam affatim non habeant inter felices adnumerentur, utq; quispiā felix esse censetur, nisi is cū prospera ualitudine etiā bene nūmatus existat, pecuniamq; copiosam possideat: ille intulit, ô quā me-
morabilem edidit uocem optimi quondam uiri Thobiae uxor, quū flens ac dolens aiebat, Nūquam fuisset ipsa pecunia, p qua misisti filiū nr̄m; sufficebat nobis paupras nostra, ut diuitias cōputaremus hoc quod uidebamus eū, pfectō qcq; im-
periti homines sibi persuadeāt, summa insania est felicitatem ex pecunia metiri, &
estimare.

æstimare. Proinde egregiæ uirtutis diuiniq; uir ingenij Plato operæ precium censebat in bene cōstituta republica auri uel argenti nummum non esse, neq; quæstum ullum apud bonos uiros probandū, nisi qui ex agricultura proficisceretur, sed & ex reipublicæ commodo fore existimabat, si priuato cuiquam aurum argentum uel habere minimè liceret: ubi uero ob commercia cum exteris habenda opus esset pecunia, illam ex publico aario desumēdā arbitrabat: & demū peregrinatiōe uel legatiōe expleta quod superesset restituēdū. Ad hæc etiā memorabat Lycurgum apud Lacedæmonios legistorem eximium omnem auream atq; argenteam pecuniam in ea republica irritā reddidisse, & ut ferreo uteretur numismate imperasse, & eo quidem dum ignitum esset aceti liquore macerato, ut ad alias res aliumq; usum inutile redderetur. Præterea edixisse, ut quò plus inesset materiae, minoris precij signum imprimere-

Natoni
la2.

Alia Ly
curgilex

tur, atq; ita & occultandi facultatē, & pos-
sidendi coaceruandiq; uoluptatē repressis-
se. Ea uero prouidentia plurima iniurias
rum genera prescripta, multaq; uirtutum
semina uniuerso Laconico populo inserta
fuisse dicebat, simulq; per id cupiditatum
restituto comite magnā urbi illi tranqui-
litate partam extitisse referebat. Hec &
alia huiusmodi narrante illo, ego produ-
ctis, quibus poteram, rationibus pecunie
usum mortalibus omnibus quam maxi-
mē necessarium esse astruebam, sententiā
q; illam imprimis laudibus offerebam,

Quisquis habet nummos secunda nauigat

aura,

Fortunamq; suo temperat arbitrio.

Ad quod ille, hoc inquit ipsum Aurias li-
gur imperatoris clasis prefectus uerū es-
se negat, sed neq; hoc quidē si reuiuiscerēt
probaturi essent olim potētissimi reges
Crcelus, Xerxes, Darius, Priamus, Poly-
dorus, Mithridates, Crassus, et qui nostra

etate

etate Insubribus imperauit, Ludouicus
Sfortia. Namq; ij tametsi auro abunda-
rent, ingruentes tamen tēpestates dirosq;
casus auertere minimē potuerunt. Præ-
terea certo certius est q̃ plurimis mortali-
bus suas opes propriamq; pecuniā exitij
causam attulisse. Cūq; ego dicerē hac in-
re non ipsam pecuniā, sed hominū potius
improbitalē esse culpādā, ille sic cōtra ate-
bat. Certē auri causa homines hominibus
insidiatur: & pleriq; ij qui alios spoliāt,
& ipsi postmodū diuino iudicio ab alijs
spoliātur: sed tamē & ipsi pecunie quādā
interdū infidelitas, siue latēs quoddā uitiū
in esse deprehēditur: quo fit ut ipsa repēte
dilabatur, nec eo cōtēta magnā insuper re-
liq; substantię pariat ruinā: qppe frequē-
tissimis casibus adnotatū est, si quādo ea
que p̃ijs sacris ue usibus destinata est pe-
cunia, pphane gaze admisceat, uel malē
parta nephariēq; collecta alteri cōiūgatur,
plerūq; hoc ipsum magnā parturire infeli-
citatē, et pro lucro p̃niciē afferri: quā ad re-

mirum



mirum in modum cæca est mortalitas: huic profectò uariæ principibus uiris calamitates dum sceptris ac diadematibus omnia licere putant: hinc copiarum profligationes & funestæ clades, necnon luctuosæ captiuitates, dum quoquomodo collectis pecunijs bella geruntur: hinc etiã frequentes illustrium domorum, & nobilium familiarum euersiones, dum, unde habeat quarit nemo, sed oportet habere. Hinc deniq; aliæ innumeræ parumq; à multis animaduersæ calamitates, dum inter sanctum & profanum, inter legitimũ & iniquum, inter publicum & priuatum mortales nihil discernunt, nihilq; interesse putant. Ad hæc ego, mirum inquam uideatur, quòd seruatoris signum pecuniæ impressum nō omnem depellat infelicitatē: imò, ait ille, iustum est ut qui auidius crucem appetunt, tãdem ipsi crucientur. At qui ego inquam hoc solo crucior, quòd quemadmodum ipse uellem nō possum bellè cruciari. lis atq; alijs eiusmodi con-

fabulationib; m

fabulationibus penè consumpto die cū aduersperasceret, actis hospiti gratijs, utrinq; discessum est. Porro cū ipse postea in urbem rediisset, eodē quo prius animo tenuitatē omnē ueluti sordidam ac uilem despectui habens, omnia undiquaq; explorare, uariacq; consilia mēte agitare cœpit, ut si qua fortē uspiam insignis se offerret lucri uel prædæ occasio, in hanc toto pectore incumberē. Interea uerò loci fortē deliri cuiusdā senis familiaritatē haud satis auspiciatò nactus sollicitudinem meā illi aperui. Ille uerò huic meo malo astromomicis imaginibus præsidium afferri posse multis, ut uidebatur, philosophicis rationibus in medium adductis affirmabat: itaq; improbis illius suasionibus incitatus ad aucupandos prosperos successus, & fortunæ fauorem mihi conciliandum cōmentitiā ipsius fortunæ effigiem cœro syderum aspectu, & superstitiosa nescio qua obseruatione protinus curauit insculpēdā: quippe ille futurum aiebat, ut quis-

C

quis



34 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.

quis imaginē ipsam collo appēsam gestas
set, is propitiā ubiq; fortunā, & latos o-
mnibus in rebus successus dubio procul
haberet. Enimvero nōnullos propria na-
turæ cōditiōe usq; adeo bene natos esse, ut
ipsis quoq; dormiētibus hereditates, opes
honoresq; ultrò obueniāt: alios uerò nō eā
dē à natura felicitatē assequutos, sed tamē
ingenio & arte mirā à celestibus uim sibi
cōparare posse asserbat. Th. Hic singula-
rē audio captrādē felicitatis rationē: sed qd
tādē ea res tētata pepererit, audire gestio.
Chr. Ne miserā quidē muscā. Th. Multū
ne tēpus hac persuasiōe obsessam mētē tu
listi. Ch. Biēniū fermē totū. Th. unde post
modūm resipiscētia. Ch. uir quidā bonus
mihicq; amicissimus cū deprehēdisset me
eiusmodi superstitiōe uanaq; obseruatiōe
teneri, amico aīo monuit, ne ijs deliramē-
tis credere, uanissimū esse inquiēs harum
imaginū cōmentū, fidēq; illi ac fas deesse,
neq; sigmētis eiusmodi siue formis aliquā
uim terrenis corporibus inferi posse. Pre-
terea aiebat stultissimū uideri fortunę fa-

DIALOGVS.

35

uorē ullis artibus sibi cōciliare uelle: cū nul-
la oīno sit fortuna, neq; tale numē usquā
reperiāt: nāq; Plinio uiro unde quaq; do-
ctissimo teste, cōstat mortales hoc sibi nu-
mē finxisse atq; inuenisse, q; tamē ipsum
cōuitijs colitur dū illius cecitas, incōstātia,
incertitudo, & uarietas arguitur: et q; ipa
utrāq; paginā faciat culpatur. Ceterū sa-
crę philosophię snia firmiter credēdū esse
nullis locis, nullisq; tpibus prouidētia ab-
esse diuinā, nec à fortūa uel stellarū ptāte
aut influxu seculariū negociorū pēdere, pfe-
ctus, sed prouidissimō Dei arbitrio cuncta
disponi. His itaq; castigatus uerbis, reli-
cta fortunę cultura, ad diuinā opē asciscē-
dā, eterniq; parētis fauorē mihi cōciliādū
ptinus aīm adieci: cū aut hac de cā fana oīa
sacrasq; edes ac tēpla diu noctuq; frequēta-
rē precibusq; et adoratiōibus diutius insi-
sterē, fortē uir qdā arcta mihinecessitudie
cōiūctus isq; mirificē facetus, cui ingeniū
ac desiderii meū pbe notū erat, ubi pter
morē me ea facere aiaduertit, rem ut erat
C 2 suspicatus

36 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.

susplicatus, quadam die preteriens raptim
hæc mihi in aurem insulurrauit, quàm nō
turgescunt, inquit, tjs precibus loculi, neq̃
adoratiōibus crumenæ intumescūt. Quo
audito ego protinus exurgēs & in illum
uersus pugno appetitum pulsatumq̃ reie
ci, inquit, abi in malam rem insolens fur
cifer cum tuis nugis: ita ne tu simia bonos
irrides: superi te, nī respiscas, eradicet, ma
leq̃ perdant. Atqui alter qui tunc illum co
mitabatur, homo sanè doctus ac mode
stus ioco represso ad seria sermonem cō
uertens, profectō inquit, quisquis ad hoc
Deū colit & adorat, ut aliud quàm ipsum
promereatur, hic non Deum colit, sed id
quod assequi & obtinere concupiscit. Ad
que uerba ipse uehemēter ingemuit: ea uer
bō sapius regustata sentētia, plerisq̃ scriu
pulis animū meum inquietantibus spera
re ultra desij precibus Deum flecti posse,
ut optatibus meis annueret, & quidē ipse
aggrē admodū ferebam surdum mihi
cælum esse, quamobrem uarijs querelis
quotidie

quotidie insistebā. Cæterū cum aliquā
do grauiter ingemiscēs à Frāciscano quo
dam condonatore sciscitarer, quid causæ
esset, cur arumnosis mortalibus tam du
rus esset Deus, & qua ratiōe illorum sup
plicationes exaudire nollet, ille respondit,
O bone, Quàm multū tribuit qui nocitu
ra negat. Nec plura effatus proripuit se,
moxq̃ cito gradu recessit, ac me multa di
cere parantem deseruit. Atqui ego nihilo
segniū alia uia cælum mihi tētandum fe
licitatemq̃ hinc eliciēdam ratus, opere pre
cium fore existimaui ad diuorum auxilia
confugere illorum præcipuē, qui dum in
humanis agerent, inopiæ labores exper
ti fuissent, existimans eos facilius ad mise
ricordiam posse commoueri, qui miserā
aliquando sensissent, & paupertatis ama
ritudinē degustassent: uerū id frustra
alta siquidē illa corda humanis precibus
māsuelsere noluerūt: quāobrē tāta illorū
indemētia uehemēter exasperatus atq̃ of
fensus, ut ingenuē fatear quod uerum est,



animo ad impietatē cōuerso mecū ita fari
coepi. Flectere si nequeo superos, acherōta
mouebo. Atqui dū hac i re quid molirer,
quid ue agerē sollicita mēte cogitarē, acci
di t ut in amicorū cōuētū sermo de eiūsmo
di rebus fortē oriretur, alijs autem alia res
ferētibus, ex ijs unus talē retulit fabulā: mi
les quidam post plures exāclatos labores
ad summā redactus inopiam senioq; con
fectus cū neq; militare ampli⁹, neq; aliūde
uictum sibi parare ualeret, humana prom
sus ope se destitutū animaduertens, statuit
ā deipara uirgine necnō reliquis cælitibus
præsidium requirere, illosq; supplicibus
uotis ut suæ inopiæ subuenirent permo
uere. Itaq; anus cuiusdā consilio fretus sin
gulis qui in fano uisebantur diuorum si
mulachris cæream faculam præfixit ob
tulitq;. Cum autē cæteris distributis una
adhuc superesset, quam cui dicare posset
ignorabat, casu aīaduertit cacodæmonis
imaginē pedibus cælestis militiæ præfecti
suppositā. Itaq; negotio aliquandiu apud

Lepida
militis
fabula.

se meditato, Plutoni ipsi reliquam illam
lucernulā dicauit obtulitq;, & illius simu
lachro affixit, reputans percommodum
fore nō modō bonorum, sed etiā malorū
beneuolentiā demereri, sibiq; omniū auxi
lia cōparare atq; adiūgere. Auspicatis igi
tur hūc in modū rebus, ubi aduētāte nocte
in strato miles ipse recubuiſſet, seq; sopori
dediſſet, per quietē uidere uisus est cacode
monē talibus se uerbis cōpellā tē, En ego
ipse sum, quem tu heri omniū nouiſſimū
cæreo donasti munere; alijs quidem quos
priore loco ueneratus es tibi opitulari nō
curāt. Mihi semper pronior in meos cul
tores animus fuit, proinde nihil cunctatus
quāprimū huc ad te pſectus sum, tuas
grumnas haud dubiē eleuaturus. Quocir
ca animæquiorem te eſſe iubeo: hunc au
tē in quo ſtas locum diligēter ſignare me
mēto: nāque effoſſa ad ternos dūtaxat pe
des humo uim auri maximā reperiēs, quo
locupletatus te mihi perpetuē gratiē debi
torē eſſe fateberis, et, niſi i gratiſſimus eris



pro tãto accepto beneficio diuinos hono
res mihi posthac exhibebis. Hac itaq; ui
sione & denunciatione lætus miles de si
gnãdo gnauiter loco sollicitus esse coepit:
existimabat siquidem se in amœno quo
dam prato uersari: ubi cum neq; lignum,
neq; lapidẽ ullũ huic rei accõmodatum in
uenire posset, excogitato remedio, ibidẽ
ciborũ excremento uentrem exonerauit:
quo ueluti signo ad locum postera die in
ueniendum uteretur. Cæterum orta luce
expergefactus thesauri uice foetidam illã
egestionem, & naturæ superfluum pon
dus iuxta se inuenit. Qua ex re quanta sit
in ludificandis hominibus malignorum
spirituum fallacia planè intellexit. Ad hæc
recitationem ij qui aderant in risum soluti
sunt, me uno excepto, qui huiusce narra
tionis affabulatione me morderi intelli
gebam. Verũ negocij similitudine admo
nitus, animo meo infigendum cẽsui haud
quaquam Stygijs laruis esse fidẽdũ. Th.
Optimũ me hercle ex re nugatoria docu

mentum

mentum: sed quid tu subinde? Chr. Non
nulli qui affectus meos planè didicerant,
suadebant, ut quoniã ipse cælebs erã, am
biẽdis sacerdotijs intenderem, hoc ipsum
aucupij genus quæstuosissimũ esse dicti
tantes: quod quidem minimè uanum esse
res ipsa apertissimè declarabat: sæpè et
enim in fumosis tugurijs nati hac uia re
pente ad summas opes promoti cõspiciũ
tur. Thau. Cur igitur non hoc amplexus
es cõsiliũ? Chry. Primum quòd hac no
stra tempestate incertum est quibus reti
bus, uel quo hamo præda illa capienda sit:
quando quidem non ut pridem in piscato
rum sed in uenatorum potius & aucupũ
casses præda illa deuoluitur: & aliq; quidẽ
alio modo ecclesiastica beneficia uenãtur
capiunt: quam certè ad rem uarijs inelca
mentis homines utũtur. Porro non satis
cõstat prece an precio, modestia an impu
dẽtia, dolo an probitate, lenocinio an pu
dore, scurrilitate an sanctimonia, honesta
te an impudicitia, taciturnitate an eloquio

C

S

disimulatione

Desacer
dotio.



disimulatiōe an ueritate, uitio an uirtute,
integritate uitę an corruptela hæc ipsa au
cupanda sint, planè hodie quātum cernes
re licet, magis in hanc rem conducit aulę
cum esse quā theologum: neq; uerò in
explorandis hominum mortibus pigrū
uel segnè esse oportet: cursu autem & ce
leritate cæteros anteuertere quā maximè
expedit. Cæterum hoc unū me ualde de
terrui, quod recenti adhuc memoria uir
quidā supremi in ecclesia ordinis, qui opū
magnitudine eius gratis præfules omnes
antecellebat dū animā ageret, suę condi
tiōis sortē accuratius intuēs, periculumq;
uehemēter expauescēs, optasse dicebatur
se pauperrimo quocūq; sacerdote uixisse
pauperiorē. Succurrebat etiā quòd à do
ctissimo quodā uiro publica cōciōe asser
tū audiuerā, eos qui ecclesiasticorū prouē
tū administrationem suscipiūt horrēdū
aliquādo subituros iudiciū, si præter hone
stum legitimūq; & necessariū usum ipsi
qui earū rerū nō domini sed dispensatores
esse

esse intelliguntur creditis sibi facultatibus
abusi fuerint: illi profectò nūquā mihi pla
cuere cibi, qui accepti nausēā uel tormina
pariunt, uel qui à dulcore incipiētes post
modum amaritudine terminantur. Th.
hoc ipsum proculdubio ualde formidabi
le est. Quid actū postea? Chry. Hæc sub
inde aliquādiu in deliberādo suspēsus, q
ambigerē rōnibus ne meis conduceret in
curiā proficisci, & aulæ memet addicere.
Th. Hæc una sane uia ad parādas opes ho
noresq; assequēdos accōmodatissima est,
si secūdi aspirēt uēti, & nūc maxime clara
est in sacerdotijs largiēdis, ecclesiasticisq;
prouētibus tribuēdis principum liberali
tas. Chry. aperta res est: sed quā hoc tū
illis, tum reipublicę Christianæ felix futu
rū sit, ipsi uiderint. Præterea nō omnibus
arridet curia, neq; illa profectò oēs ditat.
Th. Equidē curia ipsa sepenūero, quos lo
cupletissimos accepit, nudos postmodū
& afflictos eijcit. Necnō plerosq; ex aula
ad caulas trāsmittit, & ueluti importunos

De Aulæ
curiæ
conditione



canes è culina feruentis iuris conspersione
fugat & expellit. Sed quamam re fretus in
curiam proficisci parabas? Chry. Ego ad
rem eo in loco bene gerendam nō admo-
dum malè mihi uidebar compositus atq;
idoneus, in primis quidem quòd assentā-
di artem planè noueram; item & ludēdi,
iocisq; & salibus insuper ac lenocinijs pla-
cendi modum apprimè callebam. Thau.
Hic ipse sanè etsi nō adeò probatus, tamē
certissimus est hodie quæstus: & hæc quæ
dixisti magnum nostra tēpestate ad pro-
mouendos homines habent momētum.
Chr. Et quidem ipse mihi præterea non
nulla documēta atq; exēpla sectanda imi-
tandaq; proposueram, ex quibus non me-
diocrem gratiam me consecuturum spera-
bā. Thau. Licet ne scire quid hoc rei fiet?
Chry. Ipse aliquando legeram prudētem
quendam uirum olim fuisse interrogatū,
quonā modo quis principibus uiris atq;
optimatibus placere posset, illum uerò re-
spondisse, Si cum ijs, inquit, iucundissimè

loqueretur

loqueretur, assisteret autem utilissimè.
Quod sanè uerbum cum ipse ualde me-
moratu dignum censuissem, illud tena-
cius menti impresseram, existimans eius
præcepti memoriam mihi aliquādo ual-
de profuturam. Thau. Nequaquam pro-
fectò incōsultè: hoc enim apophthegma
omnibus aulam frequentare cupientibus
est accomodatissimū, sed expecto si quies-
quam superest ex ijs, quorum fiducia in
curiam te conferre cōgruū censebas. Chr.
Adnotauerā iam pridē rem unā me co-
ram recitatam, quæ tametsi ioco refereba-
tur, attamen diligenter meditata & expē-
sa minimè spernendū mihi uisa est affer-
re documentum. Equidem ferunt ad Xi-
stum olim Romanę sedis præfulem uenisse
ex Germania hominem sequendæ cur-
riæ percupidū, eiusq; rei gratia, & quòd
se in ipsius pōtificis domum ac familiam
recipi quā maximè desiderabat, à non-
nullis Germaniæ & Italiæ principibus su-
per hoc ad Xistū ipsum literas detulisse
quibus

quibus redditis, pōtifex negotio paulisper
meditato atque hominis ipsius gestu ac
uultu cōtēplato respōdissē dicitur, sibi pri
dem constitutum esse neminē admittēre,
nisi quem & eruditione & uirtute pollere
cōspexisset: proinde operæ precium fore
scire, num ipse artē quāpiā calleret, uel ali
quo doctrinæ genere excelleret. Ad qd̄ il
le ait se quidē nullā callere artē ex ijs quas
eruditi liberales uocāt; cæterum alia qua
dam haud quaquam aspernēda sciētia se
esse pręditū. Pōtifex uerō requirēte quæ
nā illa esset sciētia; ille ut erat natura rudis,
ita rudi et incōpto sermone, ego iquit, scio
iter gētes uiuere. Quo dicto Xistus miri
fice letatus, pfectō inq̄t, tametsi hæc inter li
berales nō ascribitur sciētia, optima tamē
ac perutilis est practica. Hoc qppe uoca
bulo illū usum fuisse ferūt. Itaq̄ quod no
tatu dignū cenleo hominem ea disciplina
instructū Romanus pōtifex dignū iudica
uit, qui in aulicorū suorū numerū ascribe
ret. Quod mehercle iudiciū summā mihi
addebat

addebat fiduciā fore, ut pbelle cūcta mihi
in aula succederēt. Enim uero ex frequenti
ois generis hominū cōuersatiōe et multa
rū prouinciarū atq̄ regionū peragratiōe
magnā inter homines uiuēdi peritiā mihi
uidebar assequutus: ut etiā ipsi Vlysi me
cōferendū existimarē, quem tātopere ob
id ipsum Græcus poëta uersibus extol
lit, q̄ ille mores hominū multorū nosset
& artes. Th. Nil ambigūe, summa res est
nosse singulorū hominum moribus con
grua dexteritate sese accommodare. Et pro
fectō non alia magis aulico homini neces
saria obseruatio. Proinde ualde miror,
quid causæ intercesserit, quominus id uite
institutū amplexus fueris tāta præsertim
bene gerendæ rei spe se offerente. Chryf.
Non una me ratio ab illo itinere auertit;
sed præ cæteris hoc unū me maximē per
mouit, quod pullulantia inter aulicos inte
stinarū discordiarū seminaria, & apertas
nō uirorū modo, sed etiā foëminarū simul
tates phorrescerē, et ueluti nascētū spinarū
plantulas



48 DE RA. QVA DI. QVIS POS.
plantulas ex animo detestarer. Thau. De
his quid ad te: nā & sæpe Respublica pri
uatis crescit inimicitijs. Chry. mihi hoc cre
scendi genus minime placet: & id malim
exteri quā nostri experiātur. Præterea
ubi dissidia & factiones uigent, difficile
est quēquam sine offensione uersari. Th.
Tua ista uerba magnum habent pōdus:
sed hoc ne solum est quod te deterruit?
Chry. Minimē certē: nā & id quoq; mi
hi ualde displicebat, quod frequenti ru
more disseminatum audiebam homines
quosdam nimis certē acutos uarijs adin
ventionibus, necnon odiosis nouitatibus
excogitādis animum intendere, acerbāq;
consilia suggerere: quibus prolatis, si uera
sunt quæ feruntur, eō res euasura credebatur,
ut exagitatis uexatisq; omniū statuū
atq; ordinū mortalibus, optimi & præ
stantissimi principis nomen nulla quan
tum opinor eius culpa, nō perinde ac me
retur apud subditos dulce, gratū & ama
bile esset futurum. Quid autē pulchrius,

quā

quā uiuere cunctis optantibus, & cum
aliquando moriendum sit, ingens sui deli
deriū superstitionibus relinquere. Ego certē
tam excelsi regis dotes, tam præclaras &
diuinas uirtutes, & quas tam illustres ab
omnibus hætenus tulit laudes ne tantillū
quidem subobscurari, neq; diuinam illius
memoriā imposterum ulla ratione carpi
posse uelim. Thau. Hoc te liliatum animū
gerere claro testatur iudicio. Erat ne insu
per aliud quidpiam quod te offenderet?
Ch. Præter illa quæ retuli, summopere ue
rebar fictam illā magnatum comitatem,
& blādiores compellationes atq; affatus,
aquā benedictā curiales uocāt: cuius rore
qui asperguntur, primum quidē quasi ui
tali spiritu afflati mirificē exhilarātur, ge
stunt, exultāt: & eo ueluti succo quodā ali
uidetur: uerū id nullo exinde fructu, nul
loq; profectu: nāq; delusi tandē, lōgaq; ex
pectatiōe macerati turpiter ac miserabili
ter lāguescūt. Quis etiā ignoret illud esse
apud aulicos miserimum, quod nisi pro
prio



50 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.

prio quis sumptu uiuere uelit, non ad suū,
sed ad alienum appetitum atq; alterius fa-
mē illi edendum & discumbendum est,
idq; tanta nōnūq; commensalium frequē-
tia, ut altero tantū brachio uti: unicoq; so-
lum cubito mensam cōtingere liceat. Mit-
to quòd si forte quisquā paulo tardius ue-
nerit, rubore perfusus latrāte atq; obmur-
murante stomacho retrocedere cogitur.
Quid plura: certē cū permulti de curialiū
miserijs amplissimē scripsisse dicātur, ipse
mihi persuadeo, illos uix millesimā aulica-
rū arūmarū partē dicēdo fuisse persecu-
tos: ceterū ad ea quę supra memorauī id
addiderim, mihi uehementer displicuisse
aulicorū in petēdis cōfiscatiōibus impor-
tunitatē (sic nostri bona fisco addicta uo-
cāt) p̄sertim dū añ iudiciālē cognitionē
à principe postulantur: quæ res hoc no-
stro seculo perniciosissimē frequētari cō-
sueuit. Quo fit, ut stimulatē cupiditate, &
habēdi libidine in eos qui pecunia & opī-
bus abūdare putātur, uarię persepe accu-

sationes

DIALOGVS.

51

satiōes nulla legitima causa īstituant. Nec
dubiū quin iplis aulicis atq; magnatibus
prædæ inhiātibus, ac propterea eiūsmodi
negocia promouētibus oīa reis & delatis
duriora ac terribiora reddātur: siqdē eos
rū authoritas qui hinc lucrū aucupātur fa-
cit, ut neq; testiū copia, neq; iudiciū seueri-
tas unq; desit. Huic aut malo cognatū est,
aliud mea sentētia nō in postremis execrā-
dū, iplorū scilicet aulicorū in ecclesiasticis
dignitatibus, anteq; uacēt, postulādīs im-
pudēs ambitio: quę dubio procul optādē
mortis alieng secū fert occasionē: qd quā-
iprobādū quāq; detestādū sit, nemo est q;
ignoret. Ego certē eos q; sic puehūtur exi-
tiū uerius quā sacerdotiū sibi cōparasse
existimauerim. Verū, q; faustū felixq; rei
publicę sit, ferūt principē boni rectiq; amā-
tissimū cōstituisse istiūsmodi ambiōes
uelle cōercere. Th. Equidē non dubitarim
id et regi ipli, & toti regno felix faustūq;
futurū. O quā pniciōsū afferūt cōsiliū n;
q; principibus suadēt, ut p̄sulū ac pastorū

D 2 p̄sfi

præficiendorum prouinciam suscipiāt, uel
id oneris humeris suis imponant. Quāq;
enim principes ipsi apostolicis diplomati-
bus muniātur, atq; in eo explicādo ne-
gocio nō propriā uolūtātē, sed dominici
gregis profectum sibi ante oculos statuere,
& animo uersare, necnō diligēter expē-
dere debēt. Quocirca in deligendis ac no-
minandis personis, atq; in illarum idonei-
tate discernēda nō leuis utcunq; cautio, sed
ingens, meo iudicio, sagacitas est adhibē-
da. Nāq; is qui uel solo fauore, uel nuda
ut ita dicā, gratia motus recta, postposita
ratione minus utilem pastore ouibus De-
præficit, de animarum omnium naufragiis,
deq; omnibus hinc proueniētibus iac-
tūris Christo iudicanti rationē aliquādo
reddere cōpelleretur. Et haud scio an præter
emergentium damnorum rationem hoc
quoq; illi imputandum ueniat, quod legi-
timo delectu habito, spiritualia incrementa
per alium auctiora fieri potuissent. Ch.
in summa, quantum opinor, negocium

istud

istud periculo nō uacat: sed de ijs, si ita pla-
cet, aulicorum ipsorum esto iudiciū. Th.
Sic igitur aulicus fieri noluiſti. Chry. Ni-
hil me mei poenitet consilij, adhuc in sen-
tentia permaneo. Thau. Romana curia
forſan tibi cōmodior extitiſſet: hæc enim
mirādum in modum quæſtuosa eſſe exi-
ſtimatur tanta præſertim liberalitate, ut
nemini ex ſupplicantibus quicquam ne-
gare cōſueuerit: ſi quidē ſtatim præcium li-
bello cuiq; ſubſcribitur, fiat ut petitur. Ch.
Magna eſt profectō liberalitas pro auro
plumbum repēdere. At mihi certē plum-
bo quouis gratius eſt aurum. Thau. Nō
obſcura canis, ſed tamen quā præcioſum
ſit illud Romanæ curiæ plumbum fortē
ipſe nō aduertis: eo namq; ingens auri co-
pia, & opes quā maximæ cōparantur.
Chry. Ego in animum induxi eiꝰſmodi
prouentus nō eſſe mihi ambiendos, neq;
eccleſiaſticae gazæ uel ſacræ pecuniæ in-
hiandum: hæc enim profanis manibus at-
tractata citius penē q; aſparagi coquātur,

D 3 effluit,

*Decuria
Romana*

effluit, & niue ocyus colliquescit. Præterea ne curiæ illi me addicere, aut sacerdotium ordini adhærerem, id efficiebat, q̃ omnes augurabatur graues decimationes & exactiones huic hominũ generi impendere. Ea sententia principes inuitante quæ ait, pinguis est panis Christi, & præbebit delicias regibus. Accedebat q̃ crescere in dies deformitate, breui reformatione aliã quã futurã metuebã. Insuper nõ mediocriter uerebar nefandas hereticorũ in hũc ordinẽ criminatiões, calũnias, obtreçtatiões, infestatiões, & insana p̃pmodũ rabie nõnullis in locis p̃sequutiões, necnõ eorũ, qui curiæ illi malè uolũt plũq̃ exulcerato aĩo, infestatiões. Neq̃ uerò id me parum mouebat, q̃ uulgo aiebant futurum, ut illud missæ exordiũ supprimeretur, quod habet, Gaudeamus omnes: Et pro eo alterũ frequẽtaretur, quod incipit, multe tribulationes iustorũ. Quæ res suspiciõe quadã aĩm meũ ualde angebat leta semp & iucunda sibi cani exoptatẽ. Graue insuper erat q̃ barbari

barbari quidã impia nimirũ opiniõe cõtẽ debãt aliud missæ procemiũ idẽtĩdẽ tolli debere, quo defunctorũ manibus requiẽternã sacerdotes iprecãtur: quẽ certẽ cãtĩlena tametsi m̃esta flebilisq̃ uideat̃, uberrimũ tñ fructũ affert. Itaq̃ barbaris ipsis nõ tã ratiõe q̃ apta ui suã heresim firmare satagẽtibus, ob idq̃ uniuerso ecclesiastico ordini nefariẽ insidiãtibus, minimẽ mihi ex cõmodo meo uisum est esse eã, de qua loq̃mur, amplecti cõditionem. Th. Potuisses romẽ et alia cõditiõe nõ icõmodẽ uiuere. Ch. Potuissẽ fortẽ sed cũ ip̃e natura morosior, et ad iracundiã p̃nior sim, ueritus sũ, ne p̃teruũ illud Romani Pasquilli geniuẽ et durissimã eius ceruicẽ, necnõ iprobã dicacitatẽ ferre nõ possem: is enim i summis reponit delicijs, oēs nullo discrimine sugillare, mordere, carpe & criminari: tãta quoq̃ ille puicacitate tãta arrogãtia, tãta deniq̃ petulãtia est, ut ne reuerẽdis quidẽ parcat episcopis, nõ cardinalib⁹, nõ, q̃ uix q̃sq̃ crediderit ipsis Rom. p̃tificibus:

De Pasquilli genio.
bet Ma
forio.

præterea nō procerum, non Regum, nō Imperatorū, aut magnatum quoruncūq; facta ad populum traducere ueretur aut reformidat, quin illos mira audacia uellit, car, punit, infectatur, suisq; magis lacel sit: quo mihi olim Hadrianus quodā Romanæ urbis episcopus, iure fecisse uisus est, qui illum ob linguæ petulantia in carcerem ac latomias duci iusserit, hominem putans, cum statua sit, loquacitate tamen & garrulitate famosa. Marferius certè et ipse Romanus ciuis atq; in quiritum numerum olim ascriptus non adeo procax est habitus, semper enim se in loquendo modestiorem præbuit: uerum ni propin quorū prudentia cōsultatur, uerendū erit, ne is Pasquillaffinitate & societate breui deprauetur: ipse quidem Pasquillus quam antiquus sit curialis, ob hanc tamē causam nullis hætenus auctus est sacerdotijs, quod præceptum illud seruare nesciuerit, quo Aristoteles, olim Callisthenem ad Alexandrum proficiscētem

monuisse

monuisse dicitur, ut scilicet uel silentium teneret, uel placentia & iucunda principi loqueretur: quod cum ipse Callisthenes philosophica libertate fretus seruare neglexisset, in miserandas calamitates incidisse perhibetur. Equidē, quod ad ipsius Pasquilli dicacitatem attinet, ferunt illum pridem à quodam bono uiro fuisse monitum, ut memoria teneret id quod Regius Propheta ait, Prohibe linguam tuā à malo: & insuper, uir linguosus non dirigetur in terra. Præterea recordaretur philosophum quendam probatissimum dixisse iccirco mortalibus duas aures à natura datas, os uerò unum, ut plura audiremus, pauca uerò loqueretur. Ad quē Pasquillus ipse respōdisse dicitur, sibi iam dum apostolico diplomate indultum, ut pro suo arbitratu ridenda ridere, & carpenda carpere impunè ualeat: addidisse præterea in libera ciuitate liberas linguas esse debere. Itaq; nulla unquam ratio illi persuaderi potuit, ut digito linguam cōspiceret.

D 5

pesceret. Thauta. Quid tu, quaeso, cum ijs
agas, qui ex silice nati cerebrum non ha-
bent, nec recta ratione uti nouerunt. Chry-
sophi. Per me quod uoluerint faciant.
Thauta. Satis multa de Romana curia:
iam aueo scire quidnam de Caroli Impe-
ratoris atq; Hispaniarum Regis aula ipse
tibi persuaferis. Chryl. Huiusce principis
ingentem esse claritatem, affabilitatem,
& comitatem apud omnes testatissimum
est. Ceterum in ea curia semper illorum
mores mihi ualde suspecti uisi sunt, qui, ut
Strabo ait, ad uersutum natura ingenium
subdolam quoque mentem adiungunt.
Thauta. Appositissimè, reliquum est ut
ad Britannorum regiam transeamus.
Chryl. Quanquam Angli auro atq; opi-
bus abundare dicantur, nullum tamen mi-
hi cum insularis illis uelim esse negotium:
neque enim ibi sedes figendas puto, ubi
cruenta capitis diminutione multi boni
uiri periisse referuntur. Thauta. In Panno-
niam proficisci non admodum, ut puto,
fuiſſet

fuiſſet quaestuosum. Chry. Quis, quaeso,
prudens ab ijs praesidium requirat, qui
alieno auxilio indigere noscuntur. Thauta-
nus. Quantum audio, nulla tibi in prin-
cipum aulis uisa est quaerenda felicitas.
Chryso. Probè rem tenes. Thauta. Quid
igitur subinde facere aggressus es? Chry-
sophi. Ego, ubi nulla priora consilia satis
procedebant, leuandi moeroris gratia
cum ijs saepe uersabar, qui eodem mor-
bo laborare uidebantur, explorans quid-
nam illi super hac re consilij capiundum,
uel quo aduersus arumnosam istam pau-
pertatem remedio utendum censerent.
Planè inter deambulandum die quadam
unus qui admodum oculatus existima-
batur, quid ipse facere constituiſſet mihi
secretò aperuit: namque ait sibi in ani-
mo esse peruenustam quandam & le-
pidam puellam quae in uicinia apud ma-
trem educabatur, quanquam pauperem
& indotatam, sibi matrimonio copulare,
qd' factum cum ego uehemèterim probare,
asserens

asserens algentem algēti, & inopem inopi
pi coniunctum bonā frugem afferre non
posse. Ille contrā aiebat permagnum esse
ex foemina quæstum, si quis cōgrua dex-
teritate negotium nouerit promouere:
neque aliunde uberius lucrum contingere:
proinde nō abs re uulgato prouerbio
dici solitum domesticam fortunam ma-
gna ex parte in muliere sitam esse. Enim-
uero hunc sexum uel ditare domum, uel
desicere consueuisse: cuius quidem rei tes-
tatissima exempla ille afferebat: quam
etiam ob rem, Strabone geographo tes-
te, prisca quidam authores domum quæ
muliere carebat, semiperfectam, alij clau-
dam uel mancā appellauere. Neque ue-
rò ubi formosa esset mulier inopiam res-
formidādā aiebat, modò aduērantum
amicorum frequentia minimè uiro nau-
seam pariat, & ij qui bene nummati sunt
lētā fronte excipiantur. Me uerò dicente,
quid si interim in occipitio cucurbitule
uel cornua in fronte nascantur? quid si ar-

mo um

morum nostrorum insignibus cuculus
adijciatur, quid si fortè pro natiuo aut aui-
to nomine Iani cognomen aut alia eius-
modi nomenclatura imponatur? quid si
nobis in publicum prodeuntibus cachin-
ni & scommata undiquaque redundare
conspiciuntur? Ego certè inquam istius-
modi remedium minimè probandum
esse puto, ubi tam multa simulanda ac dis-
simulanda ueniunt, & ubi tam crebrò uel
peregrinandum, uel extra propriam do-
mum cubandum sit, ut corruiali uacua
possessio relinquatur. Atqui, ait ille, pau-
pertatem ferre supramodum difficile est:
tum uita uictu indigēs nō est uita, Thau-
tanus. Nihil inquam ista me mouent:
quandoquidē morte mori melius, quā
mortis ducere uitā. Sic altercantibus
nobis quidam ex communibus amicis
repente superueniens nos oppressit, qui
re ac controuersia intellecta egregiam
hanc protulit sententiam. O socij, inquit,
profectò melius est egere, quā turpi-

ter

ter ditari : nam quod peccato & infamia
quæritur refugisse melius est . Quo au-
dito, utrinque factum est silentium, atque
ita sopito iurgio diremptum colloquiū.
Planè illi consilio quo de ducenda in uxo-
rem puella agebatur aliud affine erat, sci-
licet si locuples aliqua uidua duceretur, cui-
us opibus præsens inopia subleuari pos-
set : quæ res haud dubiè animo meo ual-
de blandiebatur ; uerum dii boni quan-
tum sudant, & quàm parum proficiunt
qui aduersa nauigant aqua, ni secundi
aspirent uenti . Certè non semper ut uo-
lumus, aut quemadmodum ipsi nobis
proponimus res succedunt . Haud sanè
facile inuenias diuitem quæ se ultro ino-
pi copulare uelit, nisi aliquod fortè ui-
tium sub ueste lateat : multis igitur in
hac uenatione consumptis mensibus cum
nihil optatibus meis responderet, uar-
ijs considerationibus memet ipse sola-
bar : quippe in mentem ueniebat id quod

trito

trito uulgatoq; prouerbio usurpari con-
suevit, Eum scilicet qui diuitem uxorem
sibi copulat ingentem sibi domui que
suae alciscere tempestatem . Præterea a-
nimaduertebam ni exploratis accuratis-
sime rebus quis gradiatur, in proclui
esse turpissimum hac in re facere nau-
fragium : siquidem præter incontinen-
tiæ suspicionem sæpe occurrunt pessimæ
quædam bestia priorum uiro-
rum faciem unguibus appetere solita, quæ-
dam etiam in præmortuorum coniu-
gium necem crudeliter machinata. Thau-
tanus . O te felicem qui talia euaseris
pericula : profectò satius est paupertas-
tem æqua mente pati, quàm domesti-
cis insidijs quotidie de uita periclitari.
Chrysophilus . Ita Herce mihi uisum.
Thauta . Dum mecum ipse attentius repu-
to quātis agitatatus fueris procellis, nō par-
ua me turcapit misratio . Quod autem
nullum usquam quo ditari posses modū

reperire

reperire potueris, non possum nō mediocriter admirari. Cæterum præcipuè mihi uidetur te prudentem uirum non aliquid quando animaduertisse quod repete aulicos suos locupletare consueuerint. Galenus ille medicorum princeps, necnon & Hippocrates physicorum dux præstantissimus. Ch. Nō hoc sanè mihi inanimum aduersum, quin sæpe nonnullarum herbarum ope apud rusticos non sine quaestu medendi me peritum esse professus sum. Thau. id empiricorum est, qui per mortes experimenta agunt: uerum illi qui cum innata prudentia doctrinam atque usum, necnon exercitacionem siue experientiam coniunxerunt profecto ad opes maximas facillimè euehuntur, & ab omnibus summa in ueneratione habentur. Chr. Meo iudicio cum istis rebus nescio quæ felicitas medico necessaria est, quæ si desit, quicquid ad sanitatem propinatur sæpenumero in contrarium cedit: mihi uero ea tectare nequaquam expediebat, in quibus explicandis felicitate opus esset,

adeo

adeo etenim omnia mihi ubique aduersantur, ut etiam si me panem coquere oporteat clibanus mox sit ruiturus. Thau. unusquisque ad aliquod honestum opus est à natura institutus, cui si se ipse accommodauerit, illi natura fauebit, & res bene succedet: sin uero ad alia se transtulerit, non perinde felix erit. Cæterum uti opinor nemo tam est omnibus in rebus infelix, ut idem non in aliquo negotij genere sit felix. Ch. Me mini te in quodam nuper ædito libello scripsisse eam prouinciā uideri præstantiorem quæ plures animas emittit in coelum: quæ si uera est ratio, ille inter medicos præstantior haberi debet, qui plures occiderit: uel quæadmodum Pausanias ille Græcus aiebat, is qui egrotantes morbo marcescere non sustinuerit, sed ocysimè sepelierit: quod cum factu facile sit, minimo negotio hunc ipsum præstantiæ gradum quisque assequi posse uidetur. Th. perbelle argutaris. Sed cum nos impresentia ditescendi rationem modumque exquiramus, in promptu

est

66 DE RA. QVA DIT, QVIS POS.
est non frequētibz mortibus, sed quam plurimis egregijs curatiōibus medicum illustrari, & ad honores opesq; prouehi. Chr. Qui hac arte rem suam familiarem augere cupiunt sapissime charitatem uilī litari postponunt. Thau. Hi certē prāposito consilio utuntur, qui cūm de aliorū salute solliciti sint, ipsi suam negligunt, & pro terrenis lucris aterna prēmia flocci pendunt. Atqui hoc ad uniuersas artes omnemq; uiuēdi rationem pertinet, ut qui sibi post hanc uitam calum patere uolūt, per omnes actus ostēdere debeāt in Deū ueluti in scopum suā ferri uolūtātē. Quippe quemadmodum philosophi tradunt, omnis actio ad aliquem intēditur finem: Christiana uerō pietas i Deū tāq; felicitatis suę finem spectat: quicunq; autē a debito fine auertitur, necesse est ut is improbū aliquē sibi pręstituat scopū. Certē quēadmodū alia ad hominē ordinantur, sic homo ad Deū. Illud uerō inordinatum est, qd' spreto maiori bono ad id qd' minus
est

est tēdit. Quāobrem ipsę etiā uirtutes nisi i Deū referātur uirtutes nō sunt, sed in uitū prolabūtur. Ego certē, ne lōgius a proposito euagēmur, medicos, si charitatē terrene utilitati prętulerint, semideos esse dixerim: sed locupletari cupiētibz frequēter id memoria excidere uideatur: ceterū quoniam ob tuę ifelicitatis suspitiōē hāc ipsam professiōē minimē tibi accōmodatā putasti bellissimē te Iustinian⁹ legislator eximius locupletare potuisset, si ad illū te cōferre uoluisses. Ch. Iuris peritiā nō nisi p̄lixo studio & immenso labore paratur, quade re cōpēdiū querēti illā sectari nō cōducit. Th. Equidē in hac professiōe & tēpus & diligētia adhibere opere preciiū est. Atq; is adhibitis, huiusce artis pfelsio mirādū in modū florescit atq; uberrimū fructū asferre cōsueuit. Ch. Scio q̄ p̄perē n̄ q̄ iuridicūdo pręsumt se penumero ditētur. Verū id magna ex parte claudicādo efficitur. Porro nō oēs podagrici esse uolūt. Et illud Cābylis iudiciū multos absterret, dū



actum cum cum qui ius peruerterat excoriari iussisse dicitur. Th. Iudex ille detracta pelle pro tribunali sedere non potuit: proinde satius est iurisdictionem recto incessu exercere. Ceterum permulti ob id reprehendi sunt, quod ad captanda munera non minus sinistra quam dextra exercitati esse deprehendantur. Ch. Hoc plerisque in locis est frequentissimum: nec mirum, cum ubique ij qui manu proprii sunt maximis laudibus effertur: Sed hec una precipue nostro Delphico populo felicitas, quod senatum habemus summa rectitudine, summa aequitate, summa continentia totius Galliae prestantissimum. Verum ut nihil taceam, barratus iste litigandi modus nunquam mihi satis placuit, quamquam enim magnam habeat ostentationem, mea tamen sententia plus specie quam utilitate probatur. Th. Vnde tibi id persuasum? Chr. Hinc certe quod in ipso litium ingressu nimis multum temporis in prolixis narrationibus tediousque altercationibus, atque disceptationibus inutiliter infumitur, multis interim ho
minibus

minibus longa expectatio fatigatis. Th. atqui litigatorum controuersias plene audiendas atque examinandas esse legibus sanctum est. Ch. Partium iura longe accuratius scripto quam uerbo examinantur: nam dicendo plerique labuntur: saepe etiam multa effluunt, multa memoriam fallunt: & si quis minus idoneum nactus sit aduocatum, hic interdum tametsi bonam fouet causam, alterius tamen facundia & dicacitate uincitur. Neque uero adeo consulti uerba quemadmodum scripta proferri possunt: & ea quae scripto proponuntur multo melius quam quae praeuolantibus uerbis excepta sunt a iudicibus ponderantur. Quod enim ex tempore solidum potest esse iudicium: ipsa namque precipitatio sani consilij nouerca esse existimatur. Th. Ea quae a partibus uerimur quae dicta sunt postmodum iudices scriptis mandare decernunt. Chry. Ex eo ipso colligere licet id tempus, quod audienda controuersiae impensum fuit incassum effluxisse, to tamque curiam hac in re frustra occu-



param extitisse magno cæterorum qui
identidem sibi ius dici præstolabantur
incommodo ac iactura, perniciosaq; ne-
gociorum protelatione. Thauta. Quid
tu igitur faciundum censes? Chryso. De
his decernere meum non est. Cæterum,
uti mea fert opinio, satius uideretur con-
trouersiarum discussionem, & litiū pro-
cessum ad calculum usq; ferendæ senten-
tiæ paucis delegari: quo peracto, ubi nil
præter diffinitiuam reliqui esset, tunc
frequentissimo senatu omnibus, quæ ad
factum pertinent, ordine enarratis aduo-
catorum utriusq; partis disceptationes
amplissimè audiri, & utrinq; rationes &
iura produci, excuti, uentilari. Quæ pro-
fecto res ad faciliorem cuiusq; negotij de-
cisionem plurimum conducere instrue-
tis eo pacto de totius controuersie sum-
ma iudicibus, recentiq; adhuc altercatio-
ne quo quisq; iure niteretur planè memo-
ria retinentib; is. Thau. Hæc proculdu-
bio ex reipublicæ cōmodo esse uideretur
uerum

uerum hac ipsa iurisprudentiæ discipli-
na postposita, de uenanda ex reliquis ar-
tibus utilitate colloquamur. Et quidem
superfluum puto abs te requirere, Nū ex
grammatices disciplina idoneū aliquod
lucrū elici posse censueris? Chr. Gramma *Labor*
tistas bonæ fidei possessores esse puto; *Grammatica*
sed cum ipsi semper aut sub ferula sint, aut
ferulam gerant, & uerborum uim deri-
uationem ac naturam toto studio per-
sequantur, neq; quid aurum uel argen-
tum sit, illos scire crediderim. Thauta. *De Rhetor*
Rhetores non itidem: ipsa namq; Rhe- *ricas.*
torica exercitatione roborata ingentes
sæpe in domum opes intulit. Chryso. Lin-
gua certè multos prouexit, sed & multos
exauctorauit. Thauta. De hac certè dicen-
di facultate nō ualide requirendum existi-
mo: cum enim Cicero definiat oratorem
esse bonum uirum dicendi peritum, ubi
quæso, bonum hunc uirum inuenire po-
terimus? Equidē ut idem Cicero inquit,
si uidere id quod raro uideri contingit
E 4 miraculum



72 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.
miraculum est: profecto bonum hominē
videre miraculum erit. Sed interloquēdū
venit in mentem ad augēdas opes calculi
lariam artem plurimum ualere. Chryso.
Quis ex ea disciplina sit profectus nescio:
hoc planē scio, pessimū esse calculo labo-
rare: ars certē ipsa numerorum ijs quibus
aliquid numeratur perutilis est, ijs uerō
qui alijs numerare debent grauis & mo-
lesta. Equidem aliena supputare minimē
lucrosū saepe etiā periculosū esse per-
speximus: quāobrem id lucri genus ipse
semper auersandū censui, quod ab ijs qui
pridem Regio arario prepositi erant fre-
quentatū audiuius: nam et si eo aucu-
pio repente homines saginabantur ex in-
fima paupertate breui ad summum diui-
tiarum fastigium euecti, attramen impro-
ba postmodū uersatione ac furacitate
detecta, nonnullos eorum ultimo suppli-
cio affectos lugubri certē & miserando
spectaculo nostra atas uidit. Profecto iij
qui rationibus obnoxij sunt in misero uer-
santur

antur ergastulo: quamobrem longē pre-
stiterit animal rationale non esse. Opti-
mum mediūfidiū extitisse uidetur Alci-
biadis consiliū, qui, ut Plutarchus scri-
bit, cum ad Periclis fores uenisset, atq; ac-
cepisset, eum non esse ociosū, quando-
quidem ipse quo pacto Atheniensibus ra-
tionē esset redditurus consideraret, Non-
ne ait ille, melius est ut cogitet quomodo
non reddat, uel quo ingenio ab ea ratio-
num redditione se eximat? Thau. Geome-
triam nunquam opinor attigisti. Chry.
Vellem proprios agros posse metiri. Cae-
terū ego neminem hactenus eius artis
beneficio ditatum noui. Thauta. Quan-
do tibi hæc non placent, artes plurimorū
exemplis tibi demonstraturus sum, Mus-
sicem lucrosam ac perutilem esse. Chryso.
Hac in re neq; rationibus, neq; exēplis ar-
bitror insistendum. Nempe compertum
habeo eum qui frigeat solidam ad canen-
dum uocem non habere: quocirca ualde
mihi probatur poëticum illud:



*Grandia magniloquum faciunt stipendia
uatem*

Qui poterat nullos pauper intire sonos.

Astronomia. Th. hac ad poësim pertinēt, quæ quædā
modū ipse nosti, Virgiliū, & alios plæ
rosq; ditasse perhibetur. Chry. Hanc ego
ualde probare, si mecenates pāsim inue
nirentur. Th. Hodie poëtica censura mul
tas urbes, multasq; prouincias regi cer
nimus. Ch. Vellē multo plures rei publicę
cōmodo. Th. Eriā ne Astronomiā repu
diabis, & ad ditandos homines inutiē iu
dicabis? Ch. Eos qui ditari cupiūt terrā nō
astra spectare oportere certū est. Nullus
unquā syderum cōtēplator iacentē in uia
crumenā inuenisse dicitur. Nō enim quod
ante pedes est astronomi intuetur: itaq; si
quādo uiatorē quēpiam cecidisse cōspexe
ris, hunc uel cæcum, uel astrologū puta.
Th. Quicquid ipse tibi persuadeas, nō le
uis authoris testimonio proditū est. Mīle
sū quēdā philosophū olim astrorū iudi
cio

cio præcognita ubertate olearia cōduxisse
pecūiasq; inuēras sibi cōparallē. Ch. Ego
astronomicis iudicijs toties me deceptū
scio, ut illis nusquā fidēdū esse penitus aīo
infixerim, tantū abest ut ipse me astrolo
gię addicere uelim. Proinde, ut paucis rē
absoluā, sic habeto. Astrorū in uacūū mar
supiū nullū esse īfluxū. Th. Ceterarū artū
nulla, opinor, tibi uīsa est satis, p tua cupi
ditate & festinatiōe quæstiosa: quāobrē
prioribus repudiatis, de Theologia quic
quā ī mediū afferre nō ausim. Ch. An ali
quod hactenus suis p̄fessoribus emolumē
tū diuīa hęc sciētia attulerit minimē cōper
tū habeo: uerū eā ipsam parū admodū
ī posterū lucrosam fore nō leui, quātū opi
nor, argumēto cōiūcio: nā ut reliqua taceā
īdicia, haud sanē uero simile ē artē aliquā
uel sciētiā quæstiosam esse posse, ubi illa
pāsim & ab oībus tractat atq; usurpat.
Atq; hoc nostro terreo atq; īfelicitissimo se
culo oēs ut ita loquar, theologizare uolūt
nō em̄ eruditi mō sacrisq; initiati, uerū etiā
mīlites

de Theologia.

*Quando
scientiar
est quæ
stiosa.*



milites, rustici, caupones, cerdones, lanij, stabularij, & uilissimi quicq; homunculi nullo discrimine audacissime de sacramentis, & diuinis traditionibus pronunciare non uerentur: ipsæ quoq; mulierculæ de hisce rebus non solum disputant, sed & liberè diffiniunt, asserunt, dogmatifant. Quid, quæso, hinc sperandum putas? Quidnam certum ac solidum, indubitatum uel esse poterit, postquam eò deuentum est, ut in ipsis quoque meritorijs tabernis abditissimi sacrae scripturae sensus pro cuiusq; arbitrio & profana temeritate exponuntur, uel, ut uerius dicā, deprauantur? Quid faciet posthac uenerandus ille Sorbone coetus? quid antiquæ & catholicae totius orbis academiæ? Quid sacrosancta generalium conciliorum comitia? Quid deniq; diuina illa sanctorum patrum scripta, & exosculanda commentaria proderunt? Quid hæc ferat? Th. optarim istiusmodi hominibus, sacrorum uidelicet temeratoribus, quemadmodum olim apud ueteres

aqua

aqua & igni interdicti. Chry. Modernis legislatoribus placuit aqua tantum illis esse interdictum, ignem uero publicè adhiberi: frigore etenim illos perire indignum putarunt. Et hæc quidem mihi de theologica facultate uisa. Thau. De oeconomia certe scio non contendes, neq; inficiaberis, quin illa ad parandas opes semper fuerit accommodatissima. Chry. Amicus quidam meus Xenophontis de hac re libellum mihi pridem dono dedit, inquit, Hic te mi Chrysophile dabit: & quidem libellum ipsum summam cum uoluptate legi relegiq; sed cum ea quæ ibi præcepta sunt, animaduertissem ad eos tantum pertinere, qui domum, familiam, uillam, agros, & prædia habent, minimè arbitratus sum ex re mea fore, ut amplius in ijs legendis tempus tererem: accedebat etiam, quod illa augendarum facultatum uia non quemadmodum ipse cupiebam, neq; perinde ac præsentis necessitatis ratio postulabat mihi compendiosa uidebatur. Th. Vna uidetur restare

mercatura.



mercatura, per quam tot mortales quoti
die locupletari cernimus. Chryf. Vnde
quæſo merces ei qui pecunia caret, præ
fertim ubi nemo eſt qui credere uelit: præ
tereà quis neſciat mercatores niſi fallant,
& egregiè mentiantur, hominibusq; im
ponat parum admodum lucrifacere. At
qui ego mentiri non ſoleo, & fallere quæ
quam nolo. Thauta. Id proſectò hominis
uerè Chriſtiani & cum primis ingenui
eſt. Sed quibus tandē cōſilijs ipſe acquie
uiſti? Chryſophi. Deſperatis propemo
dum rebus, non deſuere ex ſocijs, qui ſua
derent latrocinio rem augēdam. Thauta.
Tu ne ijs es aſſenſus? Chryſophi. Mini
me certè: ſciebam enim niſi magnis uiris,
nemini id impunè licere: ceteris hoc quæ
ſtus genere interdictum eſſe. Equidē ijs
quorum uoluntas pro lege habetur om
nia licent. Thautanus. At iſtos Deus iu
dicabit. Chryſo. Fateor, ſed, quod aiunt,
interim patitur iuſtus. Thautanus. Satius
eſt iniuriam pati, quàm facere. Chryſop.
Hoc

Hoc ſemper mihi propoſitum fuit, nemi
nem cum aliena iactura debere fieri locus
pletioſiorem. Proinde ego eos maximè
quæſtus probaui, qui ſine alieno incom
modo contingere queunt. Thautanus.
Non facile eſt eiſmodi quæſtus inue
nire, niſi fortè alchumiſtica ratione phi
loſophicium lapidem quicquam nouerit
componere. Chryſo. Quid tu de ea re ſen
tis? Thauta. Ego piſtrinorum quàm phi
loſophorum lapidem utiliorem puto.
Chryſo. Amico omnia detegenda ſunt:
itaque, ut ingenuè me inſaniuiſſe fatear,
certū eſt omnium, quos ſcire potuerim,
huiusce artis magiſtrorum officinas me
adiſſe, & quid illi poſſent ſagaciter ex
ploraſſe, tentaſſe. Heu quàm nimium
ijs nebulonibus atque impoſtoribus cre
didi: quantum temporis in ſufflandis car
bonibus, atque in metallorum ſpiritibus
à crassa corporis materia ſecernendis,
ne non in ipſa, quam dicunt, Mercurij
fixatione perditiffimè conſumpſi. Pudet
reſerre

Alchimia



referre q̄p̄ caeca mēte, q̄p̄ obtuso fuerim ingenio, qui toties delusus iterum atq̄ iterum in id opus acrius ac uehementius incubuerim, & quamquam saepe à multis admonitus, desistere noluerim: neque enim deerant, qui monerent hanc certissimam non ad diuitias quidem, sed ad paupertatem uiam esse. Thau. Hic tibi saltem inde profectus, quod artis fallaciam experimēto didiceris, quodq̄ naturae uim nulla artis potentia prorsus aequare possit, factio periculo deprehenderis. Ch. Id ipsum certē magno meo incommodo sum affectus. Thau. Hoc in factitijs gemmis clarissimē licet colligere: ipsa quidem species oculos fallere potest: Caterum sedula & accurata probatio falsitatem aperit detegitq̄: proinde quemadmodum nullo ingenio fieri potest, ut adulterina gemma uerā ac naturalē uirtute & bonitate aequet ita in metallorum metamorphosi usu uenit. Certē qui lunam in solem transformari posse crediderit, hic meo iudicio tāquā

stolidus

2 stolidus ac planē insanus cornua in capite gerere dignus erit. Quod nisi ego philosophorum conuitijs me acrius appeti reformidarem, audacter pronunciarem, earum rerum quae in penitissimis terrae uisceribus generantur, procreationis modum, & principia nō satis cuiquam mortalium nota uel explorata esse: quo fit, ut dum arte & ingenio naturam imitari studemus, magna in plerisq̄ ignorantia labamur: quamobrem minimē mirū est, si optatorum effectū ipsi careamus. Quis autem sana mente praeditus non secum reputare debeat in auri atque argenti procreatione praeter naturalium causarum concursum nonnullam quoque diuinā prouidentiae circumspectionem intercedere, per quam rei illius generatio, quae exercendorum inter mortales commerciorum gratia instituta est, sic regulatur, & ordinatur, quod illa nec ad necessarios usus desit, nec pariter nimia exuberante copia uilescere possit. Quam etiam ob rem praes

F

ciofa



82 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.
ciosa ipsa metalla profundissimè natura
abdidit, ne si in propatulo essent, pro
nihilò haberentur. Atqui si hac in re na-
turam ars & industria perfectè imita-
ri uel aquare posset, uix aurum aere aut
ferro pluris aestimaretur. Ergo ambi-
gere nemo debet diuina quadam pro-
uidentia ijs rebus statutum esse modum,
ac terminos quosdam prestitutos, qui-
bus ueluti frænis humanæ præsumptio-
nis temeritas cohibeatur. Equidem si ul-
la mortalium excogitatione, aut adinuen-
tione aurū ex uiliore aliqua materia cōfi-
ci potuisset, Hebræus ille rex qui ob plus
quàm humanam scientiam, & terrenarū
omnium rerum cognitionem sapiens est
nuncupatus, nuncq; ad illud requirendum
classẽ suam in exteras & à se remotissi-
mas prouincias toties mittendam censuis-
set. Ch. Tuis istis rationibus facile addu-
cor, ut credam alchumisticā artem nullā
esse: quanq; uarijs productis argumētis
multi huius rei artem quidem esse, uerūm

hanc

hanc paucissimis tantū philosophis cogni-
tam dicāt. Th. Haud equidẽ inficior ali-
quam esse artem, quę adulterina quadam
specie homines circūueniat: quę uerò per-
spectam naturæ imitationem assequatur
prorsus nullā. Caterū illud opinor, ne-
quaq; te præterit Eburones in Gallia po-
pulos ex aeris materia non mediocrem au-
ri atq; argenti uim efficere consueuisse. Ita-
dem & apud nos sunt, qui non modò ex
frumẽto, uerum etiam ex paleis & fœno
argentum efficiant. Chryso. Hic transfor-
mandarum rerum modus ubiq; latissi-
mè patet. Ego uerò, quod nunc in mentẽ
uenit, scio complures esse, qui alchumiam
dentibus facere nouerunt, idq; nullo uel
leui admodum igne: siquidem perrarò
illorum culmina fumant. Thau. Ipsa pro-
fectò parsimonia apud quamplurimos
pro alchumia est. Sed fac sciam, si quid
præterea ipse tentaueris, uel expertus
sis eorum, quæ ad ditandorum homi-
num pertinent rationem. Chryso. Animo



84 DE RA. QVADIT. QVIS POS.
cum essem ualde famelico, uagabar ex-
plorans undiquaque omnia; nec quæ po-
tissimum mihi ineunda ratio, uel quid cō-
siliij capiundum esset excogitare poteram.
Porro adeo in angustum meæ facultates
coactæ erant, ut ad restum deducta res ui-
deretur. Interea uero nescio quo pacto in
delirum quendam senem incidi, quem ma-
giæ ac necromantiæ peritissimum esse fa-
ma uulgabat: itaque ur gente rerum penur-
ria, cum nulla spes mihi reliqua uideretur,
parum metuens Dei offensam, dum locu-
pletarer, illi adheesi, sperans, quæadmodum
ille pollicebatur, futurum ut ijs artibus re-
perto uetere aliquo thesauro ambo cumu-
latissime ditaremur: namque id nonnullis qui
in Cæsariano exercitu militabant cōtigisse
cōplures asseriebant. Th. O' felicē artem si
optatus sequatur effectus: libet scire quā-
tum in ea profeceris. Ch. Totius artis effectū
in inuentiōe situm esse didici: hoc enim so-
lū agitur, ut quod queritur inueniri pos-
sit. Thau, Hoc idē & fures audivisse &
expetunt.

DIALOGVS. 85
expetunt. Verū multi putant antiquos
thesauros à reprobis spiritibus asseruari,
ut etiā reperti, nisi inito cum illis pacto, ex-
portari nequeūt. Ch. De hac re noster ille
nebulo per multa exempla proferebat, in-
ter quæ illud relatu non indignū uidetur,
quod de Gerberto quodā sacerdote literis
proditū memorabat. Th. Recita, quæ so-
te, historiā. Ch. Hic ipse Gerbertus, quæ
admodū ille narrabat, ex Gallia oriū-
dus suo sæculo magiæ atque necromantiæ peritissi-
mus fuisse, thesaurosque plurimos ab ethni-
cis in fossos reperisse existimatus est. Por-
ro tunc Romę grea quēdā statua in cāpo
Martio sublata dextra necnō indice pro-
telo, ad caputque relato cernebat, ijs in frō-
te scriptis uerbis. Hic percutit: quod supe-
rioris qui homines ita intelligendum rati
erant, ut ibi thesaurū latere crederent: quā
obrem statuæ ipsius caput multis securibus
laniauerāt. Gerbertus autē sole meridiano
quod protenderetur umbra digiti notans,
ibidem palū fixit. Superueniente autē nocte
F 3 folius



folius cubicularij laternam ferentis comi-
tatu eò contendit, ibiq; solitis artibus latū
patefecit ingressum: in quem cum ambo
descendissent, uiderunt ibi ingentem aulā
regiam, aureos parietes, milites aureos, ta-
lis aureis ludentes, regem aureū cum re-
gina discumbentem, apposita obsonia,
astantes ministros, pateras multi ponde-
ris & precij, in quibus materiam supera-
bat opus. In interiori uerò parte domus
carbunculus lapis in primis nobilis & ra-
rus inuentu tenebras noctis fugabat. In
aduerso autem angulo stabat puer tenēs
arcum extento neruo, & sagitta immissa.
Continuò autem ut quis manum ad con-
tingēdum aliquid extendebat, imagines
illę omnes proflire, & impetum facere in
presumptorem uidebātur; cuius rei timo-
re Gerbertus nihil tetigit. Cubicularius
autē putans in tanta pręda paruū furtum
facile posse latere, cultellum arripuit mira-
bilis operis & precij. Mox uerò simulac-
ris omnibus cum fremitu exurgentibus,
puer

puer arcum tenens sagittam iecit in car-
bunculum, & tenebras induxit: & nisi
Gerberti monitu ille cultellum repone-
re accelerasset, graues poenas ambo dedis-
sent: sicq; re infecta uacui ductu laternę
regressi sunt. Thautanus. Lucunda est me-
Heracle fabula. Chryso. Ille hæc minimè
fabulosa esse aiebat: quin etiam addebat
monachum quendam genere Hispanū
iampridem nonnullis comitantibus ad
eum in Italia locum accessisse, in quo
Augusti Cæsaris thesauros reconditos
esse accolę ferunt, cumq; subterraneis
cuniculis Labyrintho penè inextricabili
peruadendum esset, Dædali ingenio
usum longā uiam cōfecisse, tandemq; ad
flumē quoddam peruenisse, cuius utraq;
ripa greo ponte coniungebatur, ultra quē
mirę magnitudinis equi aurei cum sello-
ribus, alięq; res preciosissimę uisabantur.
Cæterum ubi pontē ipsum transire para-
ret, mox uastę magnitudinis simulacrū
ex ære caput extulisse, clauaq; quā manu
F 4 gestabat,

gestabat minari coepisse: itaq; eo spectacu-
lo territum re infecta retro celsisse. Th.
Bellissima somnia ridiculo successu equi-
dē pulchrē hac in re nullo magico figmē-
to Assyriorū regē Dariū delusum legi-
mus: nāq; Semiramis Aegyptiorū regi-
na quod libi sepulchrū cōstruxerat ijs in-
scripserat literis. Quicūq; rex pecunijs in-
diguerit, patefacto monumento quot uo-
luerit accipito. Ea itaq; inscriptiōe Darius
imitatus lapidem sustulit, sed pecuniarū
nihil inuenit, literas tantū reperit, quae
hac dicerent, Ni malus uir esses, ac num-
mis insatiabilis, cadauerum oculos non
moueres. Cāterū artem illam magi-
cam uir unde quaq; eruditissimus plinius
uanissimam esse demonstrat: neq; quem-
quam de hac re ambigere debere ait,
quandoquidem constat Neronem impe-
ratoria quondam sublimitate potentem
accitis toto ex orbe mathematicis, ac
magiae peritis falsitatem deprehendisse:
cū tamen nemo unquam ulli artium ua-

lidius

lidius fauisset: & ad hāc non illi opes des-
fuissent, non uires, non discendi inge-
nium, aliaq; nihil non patiente mundo.
Proinde idem ipse Plinius artem hanc
ueluti intestabilem, irritam, inanem cens-
set explodendam, quae tamen quādam
ueritatis umbras habere uideatur, sed
in ijs ueneficam uim pollere, non magi-
cam. Daemonum certē praestigijs non
nunquam hominum sensus falluntur: nā
q; illi saepe in eo negotio sceleratae mago-
rum improbitati obsequuntur. Verū id
totum fallaci uanaq; specie. Chr. Rem ita
se habere nūquam in dubium reuocabo.
Thau. Fuit ne hic errorum tuorum finis?
Chry. Imō illorum praeludia, quaedam:
quippe sub idem tēpus fortē in lycophan-
tam quendam incidi, qui uenales gem-
mas deferebat, quas quō preciosiores
faceret, utq; ad illas comparandas ho-
mines inuitaret, tabellam in qua singu-
lorum lapillorum uires adnotatae erant,
praeferebat, exhibebatq;. Quā cum ego

F s diligentius



diligentius perlegissem, reperi perma-
gnam hyacintho & smaragdo ad gra-
tiam, opesq; augendas uim inesse, eosq;
qui gemmas ipsas gestassent, bene for-
tunatos fore. Hoc itaq; ueluti arcanum
quoddam magnum excipiens, memo-
riæq; commendans, nihil antiquius du-
xi, quàm ut aureis aliquot ab amicis
mutuò desumptis gemmas illas ocysis-
mè compararem: neq; enim mihi de eius-
modi lapillorum uirtutibus ambigen-
dum uidebatur: cùm in ijs reges suas
statuant delitias. Verùm, ut paucis nar-
rationem concludam, experimento cõpe-
ri gēmas ipsas uenūdātibus plurimū uti-
les esse, illorumq; rem familiarem au-
gere, ijs uerò qui illas cupidius emant,
pecuniæ iacturam afferre. Thauta. Exis-
timo in plantis ampliores naturæ ui-
res posse inueniri. Chry. Plantarum certè
beneficio sæpe milites nostri salutem si-
bi peperere. Thauta. Nugaris, ego de
herbis

herbis sentio. Chryso. Et ipse ab hæ-
bis præsidium petij, & quid illæ aduer-
sus ærumnosæ paupertatis incommoda
possent experiri uolui. Thauta. Memi-
ni legere me hæbam quandam esse
latacem nuncupatam, quam Persarum
reges habuisse dicuntur, ea quidem ui-
præditam, ut qui illam ferrent omnium
rerum copia abundarent. Chryso. Si cre-
dere dignum. Thauta. Non credis opi-
nor. Chryso. Si unius hæbæ uirtute o-
mnium rerum abundantia contingere
posset, nunquam exercitus & classes com-
meatuū & necessariorum rerum penuria
ad internitionem usq; uexasset. Thaura.
Quodnam igitur tibi cum hærbis fuit
negotium? Chry. legeram in quibusdam
Villanouani philosophi quondam nomi-
natissimi arcanis secretisq; libellis lunarię
hærbæ, quæ maior dicitur diuinam quan-
dam inesse uirtutem: qua in probatissimā
auri speciē argētū uerti possit, illius scilicet
tenuissimo

tenuissimo puluere aut succo in liquefactū
igne metallum coniecto. Thauta. Hæc
ipsa proculdubio ualde famosa est her-
ba, sed, quantum opinor, fabulosa. Chry.
Ita mihi ipse persuadeo: nullus enim est
neq; apud superos, neq; apud inferos lo-
cus ubi non plantam hanc requisierim:
namq; cum nonnulli assererent illam in
humilioribus ac humectis locis nasci, mul-
tos menses diu noctuq; per prata, pascua
& paludes oberrans operam, quod aiunt
& oleum perdidi: deinde aliorum opi-
nionem secutus qui hoc genus caulis in
montibus reperiri posse aiebāt, Pyrenea
iuga, & cellissimas Auernorum rupes o-
mnes, necnon Allobrogum, atq; Helue-
tiorum alpes labore plusquam humano
lustraui, circuiui, peragraui: & quidē nul-
lus adhuc fuisset laboris huius finis, ni me
infelix casus ab ea persequutione desistere
coegisset. Eninvero quum nocte quadā
perobscura in hærbosa planitie uagarer,
& q; herbam hanc noctu splendescere fe-
runt,

runt, oculos propterea undiquaq; inten-
dens, si quid usquam lucidum appareret,
diligenter obseruarem: ecce conspicio pro-
cul radiantia syluestris felis lumina, quæ
ibi nescio quibus animalibus insidiabatur:
ea itaq; specie deceptus recta illic intenta
oculorum acie incautius pergere & pro-
gredi cœpi imprudens, qui quod in uia
periculum esset minime animaduertebā:
aperta namq; eo in loco ingens ad lu-
pos capiundos fouea erat, in quam to-
to pondere delapsus præceps ferme ex-
animatus sum, & q; fouea ipsa præalta
erat, quāq; diu eluctatus & adnixus, nullo
pacto hinc me eximere ualui. Itaq; cū lo-
cus auisus, & ab hominū frequētia remo-
tus esset, duobus ferme diebus in eo sepul-
chro iacui: q; nisi pastores quidam ouium
gregem deducētes subinde aduentassent,
de me prorsus actum erat: atqui illi allatrā-
tium canum indicio lupum captum esse
autumantes, ad ipsum in quo resupinus ia-
cebam scrobem repente aduolarunt, sa-
xisq;

xisq; in foueam iactis malè me multarunt:
parumq; absuit, quin ab ijs confossus mi-
serrimè perierim: tãdem ab illis agnitus,
multoq; labore extractus in proximum
quoddam tugurium semiuuius delatus
sum: hunc exitum habuit mea in disqui-
rendis eiusmodi fictitijs ac commentitijs
hærbis insania. Thauta. Hoc, ni fallor,
euentu didicisti nisi exploratò, suspensisq;
uestigijs per intempestam noctem non
esse temerè gradiundum. Chryso. Ea
profectò castigatione satis abunde in-
tellexisse mihi uideor, quonam pa-
cto qua'ue cautione sit in tenebris am-
bulandum, posthac cautior futurus. Cæ-
terùm miror quosdam esse, qui hærbam
ipsam inueniri posse ausint affirmare, ho-
mines talibus nœnijs deludentes. Thau.
Si qua usquam est, eam non alibi quàm
in Thracia nasci putauerim. Chry. Quo-
nam quæso te argumento id suspicaris?
Th. Eo certè q; illic aurei nummi crebris
impresis Lunæ signis excuduntur: qua

exreuerisimile est lunariæ illius puluere
aut succo metallum tinctum extitisse.
Chryso. Eadem coniectura aureos illos
nummos qui apud nos signo solis ex-
presso cuduntur alicuius solaris hærbæ
succo uel puluere confici existimandum
erit. Thauta. In ijs ipsis non ideo so-
lis signum effingitur quod croco, uel
quauis alia solari hærbæ materia fuce-
tur, sed ut ij qui libentius aurum quàm
solem intueri solent, uel hoc commen-
to solem in auro spectare cogantur. Chry-
so. Olim nonnullis gentibus peculiare
fuit solem adorare: nunc penè omnes
id culturæ genus amplecti cupiunt: si-
quidem apud nos ij qui sine sole degunt,
accensis quantumlibet facibus se in tene-
bris uersari arbitrantur. Thauta. Redea-
mus ad hærbarum uires: & si quid
usquam illarum ope uel præsidio pro-
feceris, audiamus. Chryso. Si mihi ri-
gua prata fuissent, graminis & tri-
folij copia fortè ditari, & proficere
potuissim

potuissē: simplicem uerò planetam nul-
lam inueni, quæ sua arcana proprietate,
hominem ditare posse uideretur: una tamē
omniū maximē filix me fefellit tan-
ta sui seminis apud omnes prædicatione
& fama, ut penē prouerbij loco uulgatū
sit, eum qui illius semen Iunio mense col-
lectum secum tulerit, nūquam pecunia ca-
riturum. Thau. Fecisti ne periculum? Ch.
Quid periculum? Ego planē expertus
sum, eum qui eiusmodi semen habeat, ni
aliunde sibi consultum sit, non modo pec-
cunia, sed pane quoque cariturum: ut ipse
perquā egregiē famē lentiat, algeatq̃,
necnon & rerum omnium penuria contra
bescat. Thau. Hoc semine agros meos cō-
ferere nolim. Porro dum pertinacissimā
istam tuam in tentandis atque experien-
dis rebus instantiam recogito, ingens ani-
mum meū subit admiratio. Chry. Quid
si addiderim alia ijs quæ supra retuli mi-
nime inferiora? Neque enim hic mihi fuit
insaniendi finis. Thauta. Nullo adhuc au-
diendi

diendi tædio affectus sum: prosequere ad
calcem usq̃, & quod superest expedi.
Chryso. Audisti quemadmodum in Gal-
lia res meæ se habuerint, ubi aduersari-
te fortuna omnia mihi importuosa fue-
re. Atqui ego cernens me in ijs oris neq̃
uadum, neq̃ fidam ullam stationem
usquam potuisse inuenire, non inutile fu-
turum arbitratus fuēram, si transiens
alpibus in Italiam me conferrem: quæ
omnibus ad quiduis audendum & mo-
liendum artibus, necnon præstantissi-
mis ingenijs egregie consita esse fereba-
tur: & quidem primū ipse in agro Thau-
rinate subsedi, ubi Gallorum militū præ-
sidio multa oppida tenebantur, atq̃ ij qui
dē totos dies noctesq̃ aleæ ludo uacabāt:
itaq̃ postridie q̃ ego aduentassem, conti-
git ut quidā quadringētos & eo amplius
coronatos lucraretur: quod cū ipse anima-
uertissem, hanc unam ad ditescēdū uia ex-
peditissimā fore iudicaui. Verū haud
multo post cū ille iterū in ludū descēdisset,

& non solum id quod antè lucratus fuerat, uerum & uestem, omnemq; ornatum amisisset, atque ita miser abiisset: eo doctus exemplo mutata sententia id genus quæstus uehementer sum detestatus, hos mecū ipse uersus sæpe repetēs:

Si quis habet nūmos ueniēs exhibit inanīs:

Nullus ubiq; pōt felici ludere dextra.

Ceterum dū illic agerē, pleriq; ut militiæ nomē darē, mihi persuadere conabantur, quod dicerēt id ipsum uitæ institutum nō modò ad liberè uiuendum, uerumetiam ad non mediocres facultates comparandum quàm maximè esse accommodatum: facile enim fore hostiū spolijs ditari, aut capto ex aduersarijs quopiam, redemptionis eius precio locupletari aiebant. Verum ubi sæpe leuibus commissis cum propinquo hoste prælijs non paucos cecidisse, alios grauius uulneratos, uix tandem euasisse conspexissem, atque identidem nonnullos ab hostibus captos,

quosdam

quosdam etiam spoliatos didicissem: hem inquit, quale istuc est uitæ institutum? certè hoc ipsum non ad liberè uiuendum, sed ad ocysimè moriendum expeditam mihi uidetur habere rationem. O quàm stolidum est huic quæstui fidere: cum hi qui spolijs inhiant alienis crebrò ipsi ab alijs spolientur. Profectò in tam ancipiti Martis euentu nemo sibi usque adeo uictoriā repromittere debet, ut de diuidendis ante cōfectum bellum exuijs sibi cōsultandū existimet: neq; enim, nisi capta prius & mac̃tata fera, de uenūdanda pelle tractari oportet. In summa ego artem illā meis rationibus minimè conducere arbitratus sum, quæ ferro potius quàm auro niteretur: nec illis spolijs inhiantum cēsui, quæ non aliter, quàm proprii sanguinis, atque etiam ipsius uitæ discrimine pararentur. Planè cum aliquibus uisum esset, percōmodum fore in Liguriā proficisci, ubi maritima cōmercia ingenti hominum quæstu solent exerceri: ad id cōsiliū

G

Greco

Græco illo usus sum apophthegmate. Ego inquam non attendo felicitati, quæ pēdeat ex funibus. Nec ingenio meo gratum est illic uersari, ubi quatuor tantum uel quinq; digitis uita distat à morte. Cæterum nulla satis cōmoda uiuendi & proficiendi conditione in ijs subalpinis locis reperta, à Thaurino ad Mediolanum demigraui: ea est Insubrium metropolis, in qua paucos moratus menses, & familiaritate cum accolis contracta, percontari ab illis coepi, quænam illis optima uideretur augendarū facultatū ratio? Ad quod illi aiebant & ingenuè fatebantur se certè nullam amplius huiusce rei peritiam habere, uerum compendiosam ad egestatem uiam sibi probè notā esse, scilicet si Hispanos milites diutius quis domi alar. Cūq; ipse requirerem, num illis commodiores Galli uiderentur: illi aiebant Gallos quidē aliquatō lucrosiores, sed Hispanos longè pacatiores esse. Atqui si uera fari liceret, commodissimum sibi uideri utrisque

carere.

carere. Th. Diutius ne in ijs oris substituti: Ch. Haud sanè multū: nam cum anis maduerissem illic homines phlebotomia ut medicorum utar uocabulo & adhibitis sanguisugis minui, arbitratus sum eā minime salubrem esse regionem: Proinde pauculos tantum ibi moratus dies ad Tuscos profectus sum, gētem mediusfidius incredibili solertia opes uenari solitam, & ad omne lucri ac questus aucupiū suapte natura institutā, insuper quibuscq; gerēdis rebus, & negocijs exercēdis ualde accommodatam, sagacem, acutam, impigram, solertē, & ad hæc, quod maximi faciundū est, bello strenuam. Certè nō alibi frugalitatis academia præstantior, neq; parsimonie schola melior: quāobrem ipse optimā spem cōceperā, futurū ut nō nisi in ditescēdi arte apprimè eruditus planeq; cōsummatus inde migrarē. Porro ubi ad præclarā quandā eius regionis urbem peruenissem, nactus hospitem satis pro loci cōditiōe humanum & affabilem: post dies

Tuscorum solertia.

G 3 aliquot



aliquot quàm applicuissēm familiariter illi meam omnem sollicitudinē curamq; necnon per me susceptæ peregrinationis causam detexi, atque rem totam aperui. Quo intellecto, ille ait, quid ita bone uir te ipsum hac in re stulto labore maceras? Non est Gallorum proprium opes acervare, sed prodigere potius ac dispergere. Apud uos ille pro nobili non habetur, cuius sumptus censum non exuperat. Quod si quis rem domesticam bene procuret, si uineam egregiè fossam & cultam habeat, si agrum, uel fundum industriè constitum, septum, ædificatum possideat: hic totius ferme nobilitatis censura quasi ignominia quadam notabitur. Paucissimi certè sunt, qui se, & sua consilio regant: frugalitatem autem & parsimoniam tota uia uestri homines auersantur, qui sanè mores huic, quæ requiris, disciplinæ minimè consentanei sunt, sed planè ex diametro cum illa pugnare intelliguntur. Contra quæ ego.

NON

Non æquidem inficior mi hospes, eam olim fuisse nostrorum hominum conditionem: at nostro hoc sæculo Gallia gens nouos induit mores: nam neque in consilijs capiundis, quemadmodum antiquitus solebant, præpropere & feruida leuitate, neque in rebus gerendis negotijs uel administrandis inconsulta præcipitatione amplius utuntur: frequentes igitur, inquit ille, clades uos fecere cunctatores, & præter morem cauitiores reddidere. Non satis inquam, scio unde profecta sit mutatio, uerum quicquid in alijs sit rebus, certè, quod ad rei familiaris procurationem attinet, minime dubium est Aruernos, Lemonicos, Cenomannos, Rhedones, Malsilienses, Narbonensesq; qui Gallia populi sunt, ita natura instructos, ut semper bellissime nouerint querere, & seruare. Cur ergo, inquit, non potius ab illis artem mutuatus es: ideo certe inquam

G 4

quod

quod uestrū hac in re nomē ubiq; clarius
ac celebrius est: & ni mendax est fama,
uos ipsi reliquos omneis mortales in ea
disciplina longē superatis. Si res, inquit,
ita se habet, lator admodum tā prāclārā
de nobis apud exteros uulgatā esse opi
nionē. Cāterū non una per aequē ab o
mnibus Ethruscis probatur augēdarū fa
cultatum ratio. Ego certē totius artis sum
mam in eo sitam esse arbitror, quod uigi
lando, agendo, bene consulendo prospe
rē omnia succedere solent: si quod prāter
ea est itineris compendium, ab alijs edis
cere pergas. Hoc itaq; primum cum ho
spite meo habito colloquio, dum illustria
ipsius urbis loca inuisere cupio, fanum
quoddam ingressus, inter multa quae ibi
spectatu digna erant, dextrorsum admo
ris oculis egregia & diues quaedam mihi
occurrit pictura, in qua clari nescio cuius
uiri imago supplicantis atq; orātis specē
cernebatur: & quidem uerba ex ore ac la
bijs prodeuntia sursum tendere, & recta

*pictura
necdam.*

in

in Deum ferri uidebantur. Cāterū ex
supplicantis ipsius cerebro innumeri pro
dibant radij, quorum alij Romam, alij
Bisantium, alij Alexandriam, alij Vene
tias, alij Lugdunum, alij alia spectabāt lo
ca, in quibus idem ipse uenales merces ha
bebat: Prāterea alij in refertos auro locu
los, quidam in uillas & prādia, quidam
etiam in naues quasdam intenti conspicie
bantur. Omnia singulari arte, mirificoq;
ingenio expressa, ut quasi loquente pictu
ra intelligi posset uirum hunc, quisquis il
le fuisset, oris quidem & labiorum officio
Deū coluisse, mente uerō multifarios que
stus agitalle, sicq; uaria negociorum ge
nera exercendo in magnam potentiā eua
lisse, necnon plusquā regias opes sibi cō
parasse. Oculis igitur eo spectaculo satia
tis, mecum ipse ita fari coepi. Hic etiam
ipsi parietes loquūtur, & eam quam ego
uenor artem picturā docent, modō tamē
omnia rectē. Dehinc in plateam progres
sus, non procul ab optimatum palatio

G s tabellam



tabellam quandā conspicatus sum, in qua
depicta uisebatur arca aureis nummis re-
pleta: & in eius operculo adscriptū erat,
lucrum. Atqui secus arcam ipsam homi-
nis effigies cōspiciebatur, in cuius sinu ac
pectore scriptum apparebat, damnum.
Quo equidem signēto paululum medi-
tato, intellexi hunc esse picturæ sensum,
quod lucrum in arca plerunq; damnum
in conscientia pariat. Ceterum in superio-
re tabulæ parte diuina hæc uerba aureis li-
teris erāt adnotata. Quid prodest homi-
ni si mūdum uniuersum lucretur, animæ
uero suæ detrimentum patiatur. Conuer-
sa subinde ad læuam facie altera, sese obtu-
lit pictura tali, si bene memini, commēto.
In tabulæ medio pauperis atque pannosi
hominis imago depicta erat: deliberanti,
aut stupido similis, uultu in sinistrā uerso
qua parte stabat alter, qui formicā simul
& uenaticū canē porrecto indice demō-
strās prodētibus literis sic aiebat: Tu qui
cito diues euadere quæris, habeto formi-

ce corpus, & animam canis. Verba quidē
ipsa nō metrica ratione, iusto uel car-
mine, sed uulgarī quodam rithmo conclu-
sa erant. Porro ad dextram stabat uir ana-
chorita hispidō pallio, promissaq; barba
horridus, qui mortui hominis caluariam
ostentans, ita fari ac monere uidebatur,
Memorare nouissima tua. Hac itaque re
prolixius, uti merebatur, cōsiderata ac me-
ditata, cum aduersperasceret domū redij,
multa animo uoluens, uariāq; mecum
ipse uersans cōsilia. Atqui cum hospi-
ti meo cuncta quæ per urbem obam-
bulans uidissem, quæq; mihi memora-
tu digna uisa erant enarrassem, atque me
picturis illis uehementer delectatum di-
xissem, ille & alias perelegantes tabel-
las se mihi ostensurum spondidit: itaq;
que postridie ociū nactus, me in locus
pletissimū cuiusdam ciuis ædes deduxit,
in quibus pleraque regiæ magnificen-
tiæ proxima uisebantur. Ceterum illic
una me præcipuē tabula distinxit, in
qua



qua ingens mortalium omnis generis ac
conditionis turba depicta erat, uirorum
scilicet ac mulierum, iuuenum simul &
grandaeuorum, in quibus omnigenae fer
me religionis professores, item reges, im
peratores, duces, milites, ac principes, Ita
li, Galli, Hispani, Germani, cæterarumq;
nationum populi, Ethrusca tantum gen
te, & ijs qui Romanæ curiæ officia exer
cent, duxat exceptis. Eminus autem pro
scopo aurei atq; argentei nummi insigni
specie pendeant, in quos certatim omnes
tensis arcubus tota cõtensione, & quanto
maxime poterant conatu sagittas destina
bant, in eumq; scopum cuncti ferebantur.
Supernè uero scriptũ legebatur: hoc mor
talibus omnibus studium. Equidem in
sagittariorum ipsorum uultu cernere lice
bat, quanta quisq; cupiditate mouebatur,
quantoq; affectu huic rei operam dabat.
Illud autem præcipuè risum spectantibus
eliciebat, quod ij quorum ictus à propo
sito scopo aberrabant, longiusq; fereban
tur.

tur, ore mœrorem prodebant, mirisq; ges
tibus se magno dolore affectos esse in
gulari pictoris arte & ingenio significa
re uidebantur. Ego quidem eo uiso specta
culo arrisi leuiter, neq; enim mihi satis am
pla suberat ridendi materia, quod intelli
gerem me ex eorum esse numero, qui sco
pum illum attingere non poterant. Huic
uero tabulæ alia insuper non inelegans
coniuncta erat, quæ hominem turgida
nummariæ thecæ stantem repræsentabat:
hinc autem atq; illinc permulti aderant, ex
quibus ij qui in dextra locati erant ex
tensis palmis paratisq; ad capiendum
manibus non nihil ab illo postulare,
qui uero in sinistra stabant, munera il
li offerre uidebantur. Cæterum ille auer
so ab ijs qui ipsum rogabant uultu, eos
qui munera præferebant læta atq; hi
lari fronte excipiebat, ipsosq; blandè
amplexabatur. Præterea idem ipse uim
magnam laqueorum & cassium hume
ris ferre uidebatur hac inscriptione, Ex
tendite

Altera
Pictura

tendite



tendite retia in capturam. Insuper & for-
fices gestabat, quibus ascriptum erat,
Boni pastoris est pecus tondere. Eius
uero tabulae talis erat subscriptio. Hisce
artibus marsupia farciuntur. Omnibus
igitur quae in aedibus ipsis erant accu-
rate lustratis diligenterque consideratis,
hinc digressi in aliam ornatissimam
deuenimus domum, in cuius atrio por-
ticus ingens uarijs signis tabulisque illu-
strata conspiciebatur: sed in primis, quod
ad negotium attinebat, non ingrata mi-
*Alia Pic-
tura. 6.* hi fuit pictura quaedam, qua simula-
crum hominis in biuio stantis ita ex-
pressum erat, quasi ille anceps, & in de-
liberando suspensus esset, utra sibi eli-
genda uia foret. Porro alteram Chris-
tus seruator, alteram impudica Ve-
nus obsederat: atqui non procul stabat
quidam, qui talibus illum uerbis admo-
nebat, hic te ligabit: illa te spoliabit.
Qua ex re mihi uilum est significari
neque sanctimoniae, neque uoluptatis
semitam.

semitam ad augendas facultates esse ac-
commodatam. In ea quoque ipsa por-
ticu conspicuo loco Apellea propè ma-
nu & arte depicta erat tabula, quae per-
pulcra specie figmentum eiusmodi ex-
primebat. Effincti erant duo uiri, quo-
rum suum quisque ante se statuerat pe-
cuniae aceruum: uerum alter perma-
gnum, alter ualde exiguum. Porro is
cui maior aderat facultas, in curuos di-
gitos ungues uero bubulis cornibus fer-
me æquandos habebat. Contrà ille qui
minimam possidebat substantiam, un-
guibus quam arctissime putatis expās-
late palmas ostentabat. Quid autem hoc
commentum significaret subiectae literae
indicabant ipsae, quantum memini, uersibus:

*Si cupis ingentē citius cōponere aceruū,
Vnguibus intōsis sit tibi adūca manus.*

Cum autem & alia quaedam scriptus-
ra supernè adiecta esset, ridiculum fuit
quod ubi scriptum erat, documētum ue-
rè

*Alia Pic-
tura. 7.*



rè Plutonicū ego pro Plutonico legebā
Platonicū. Quo audito hospes ille meus
in risum solutus est, tersioribus uerò sub
inde perspicillis ipse rem intuitus erratum
agnoui, & nō Platonium, sed Plutoni
cum documentum scriptum esse perpen
di. Longum nimis esset ac tædiosum cete
ra omnia referre quæ illic uidebantur. Pla
nè dum attentius omnia oculis lustrare
mus, forte tūc ibi appullit uir quidam op
timis, ut uidebatur, literis imbutus: cum
quo de hisce rebus diu familiarissimè col
locuti fuimus. Atqui eius hæc erat senten
tia, uix quenquam magnum hæbarum
fascem repente posse colligere nisi ille ad
omnem occasionem peruigil ac paratus
quicquid illi in manum uenisset, nullo de
lectu decerperet. Senecæ quoq; testimo
nio aiebat Demetrium quendam dicere
solitum, facilem sibi fore ad ditescendum
uiam, quo primū die ipsum bonæ mē
tis pœnituiisset. Soluta deinde colloquio
recessimus. Ego uerò impensam fugiens

qua

quæ illic grauior esse solet, paucis interie
ctis diebus abiij. Et hæc ferme summa est
rerum per me in Ethruria gestarū. Post
eā pedestri itinere Romam perrexi, ubi
certè nihil quod stomacho meo arrideret,
inueni, Iudæum tamen quendam illic con
ueni, sperans ab eo præsidium aliquod
quo grauem hanc paupertatis sarcinā ele
uare possem, me accepturum; et quidem il
le mihi persuadere conatus est, ut familia
rem dæmonem annulo inclusum certo
precio emergeret: quo consulto, ueluti o
raculo quodam responsa dari, atque de ijs
omnibus quæ ad captanda lucra, & dam
na uitanda pertinerent hominem premo
neri ille cōstantissimè affirmabat. Thau
tanus. Istud ad rem familiarem augen
dam non mediocris uidetur esse momen
ti: proinde existimo te huic consilio faci
le animum adiecisse. Chrysophilus. Mul
ta quidem non modò me ad id experien
dum inuitabant, sed etiam uehementer
impellebant. At uerò internus quidam

H

mentis

mentis scrupulus id uehementer dissuadebat, mihiq; terrorem incuriebat, qua de re uerebar, ne hinc mihi graue aliquod periculum impendêret. Quis enim sapiens insensibilisimo hosti credere debeat, aut familiarem inimicum domi habere tutum existimet? Equidem persuasum habebam hoc genus spirituum hominibus esse perniciosissimum, semperq; in nostrum exitium nonnihil machinari, & omnibus in rebus insidias mortalibus moliri; neq; uero uno exemplo deprehensum audieram eos qui eiusmodi portentis fidant miserri-
mo exitu uitam finire solitos: Quamobrẽ eo cõtubernio abstinere satius duxi. Th. Dñi talem auertite pestem. Certè dignũ est ut prapostera consilia infelicem exitũ sortiantur. Chrysophilus. Hic ipse præterea caballeæ artis magister optimum ad diuitias compendium esse dicebat foenus exercere, cuius rei innumera exempla in medium afferebat. Thautanus. Hic proculdubio frequentissimus est ho-

die

die questus. Chrysophilus. Memineram me aliquando legisse Catonem olim interrogatum quis esset certissimus questus? respondisse, bene pascere: quis secundus, mediocriter pascere: altero uero dicente, quid foenerari? illum subiunxisse, quid hominem occidere? Thautanus. Probum est Catonis consiliũ, diuinoq; præcepto consentaneum: quo sancitum est, Ne foeneremur. Tum & illud certum est, quod malè parta malè dilabuntur. Sed quid præterea Romæ abs te nauatum? Chrysophilus. Nihil reticebo, Adñ subinde strigem ac sortilegam anum quæ mihi pollicita est, se suis artibus effecturam, ut mandragoræ radicem nanciscerer, ad augendas opes uti illa aiebat, sine controuersia efficacissimam. Et quidem uulgatũ est hanc ipsam radicem quasi expresso uiri aut mulieris simulacro esse deformatam, & ea quidẽ ui præditã, ut quisquis illam habeat, rebus omnibus pro uoto succedentibus

*Radix m.
dragoræ qu.
imaginem
habet.*

repente locupletetur. Quid multa: idoli
habui, & honesto loco reposui: iam iamq;
ipse mihi pulchrè uidebar locupletatus: ue-
rùm ubi diutius animo ea superstitione
detento rerum euentum ac successum ex-
pectassem, tandem re ipsa diligentius cō-
siderata atq; animaduersa deprehendi nō
ueram radicem, sed figmentum esse ua-
rijs arundinum bulbis fibriscq; artificio
quodam iunctis atq; iterum terræ man-
datis coagmentatum quapropter multis
sagam illam execrationibus persequutus
ludibrium illud in cloacam abieci. Cate-
rùm tot infelicer atq; inutiliter tentatis re-
bus, cum me nihil proficere cernerem, &
propterea de reditu in patriam cogitare
cepi, quidam secretò mihi falsus est

*de pecunia
adulterata.*

se scire artem, qua minimo labore adulte-
rina pecunia conficeretur ea quidem spe-
cie ac forma, ut nullo penè ingenio à uera
distingui posset: quam ad rem quoniam
idoneum iamq; locum, & aptissimā offi-
cinam nactus erat, fideli tantum socio se
indigere

indigere dicebat: quòd si ego me illi comi-
tem adiungere uellem, breui futurum as-
firmabat, ut ambo amplissimè ditare-
mur. Atqui hoc facinus mihi grauius at-
q; ponderosius uisum est, quàm ut repen-
te ac indeliberatè quis illi assentiri debe-
ret. Interea uerò ille ob criminis suspicio-
nem in carcerem coniectus ac deinde con-
uictus post aliquot dies capitali suppli-
cio affectus est, & id quidem me spectan-
te, ac dicente, melius est pecunia carere,
quàm uita. Hic, quantū cernere licet, im-
punius est foeminam adulterare, quàm
pecuniam. Iam tēpestiuum est receptui
canere, tædiosiscq; tandem narrationibus
finem facere: uerum, quod in meis errori-
bus postremum fuit, silētio præterire no-
lim, fama est in Italia celebris apud Nur-
sinos Vmbriæ populos præcellum esse
mōtē, in quo sibyllę cuiusdam antrū esse
dicitur mirahominum prædicatione: qui p-
pe ferūt in antro ipso siue specu nymphas
quasdā ab ijs qui ingredi ausi sunt fuisse
H 3 conspectas,



cōspectas, eosq̃ qui penitiora antri ipsius
loca adiuerant ab heroinis illis non solum
preciosissimis muneribus donatos extitisse,
sed etiam diuinas quasdam dotes accepisse,
quibus afflatus prosperos omnibus in
rebus successus, & singularem in gerendis
negocijs felicitatem postea habuerant.
Hęc autem tamen mihi fabulosa uidebatur,
attamen tanta loci propinquitate nō
committendum existimaui, ut culpando
neglectu rem inexploratam relinquerem:
itaq̃ per Aquinates profectus cū in propinqua
eidei monti loca peruenissem, ex
regionis illius accolis quā potui sagaciter
rei ueritatem percontari coepi. Et ipsi
quidem famę consentanea loquebantur,
uerū aiebant propius ad montem accedendi
nullam extero præsertim homini facultatem
dari. Enimuero circunquaque omnia longe
lateq̃ montosa, squallida, inculta, ac deserta,
solisq̃ duntaxat feris peruia esse: quanquam
ibi aliquando robustissimi ac ferocissimi
quidam pastores

res

res gregē pascere dicantur. Porro à montis
ipsius radicibus sursum nitēdo duobus
ferme passuum milibus Stygius quidam
est lacus daemonibus infamis; nempe si in
aquā lapis cōijciatur, statim ingētes procellę,
atque atrę nubes, & tempestates exoriuntur,
quę omnē undiquaq̃ regionē obruunt atq̃
peruastant: ab eo item lacu iugum
exurgit non paucorū stadiorum altitudine
suberectum, idq̃ aditu perquā difficile
& arduū, propterea quod asperimus
est ascēsus, & locus admodū deuexus
caluitie & nuditate deformis, nulla illic
uirenti stirpe: tum etiam is frequētib;
scopulis & saxis est impeditissimus, et ad
hęc improbè flantibus ac reflantibus uētis
undiq̃ expositus. Ceterū procul spectantibus
quantū intēta oculorū acie speculari licet,
famoli illius antri fauces olim, ut fertur,
Romāi pōtificis iussu cōgestis lapidibus
obstructę apparēt. Sublata igit̃ propius
adeūdi facultate, atq̃ etiā rerū omnium
penuria urgente miser, inops, pannosus

H 4 or fa



& famelicus domum redij: & quēadmo-
dum ipse uides in proprio lare ærumno-
sam tolerans uitam consenui, & quidem
nunc utcunq; pro temporum conditione
tot frustra tentaris rebus non spe, sed pa-
tientiæ uirtute ipse me sustento, & iam
miseriarum assuefactione obduruisse ui-
deor. Habes mi Thautane omnium per
me gestorum seriem atq; historiam or-
dine enarratam: habes ut nouercantibus
uentis, & Aeolo furēte omnia mihi ubiq;
fuerint importuosa, utq; omnes mei cona-
tus in cōtrarium cesserint. Audisti ut ipse
dum compendia quæro, dispendia inue-
nerim. Quid ultra excogitari potuit,
quod non ipse tota contentione efficere
pertentarim? Vide quæso te, quātū ablit
ut tua illa sententia probari debeat, qua as-
serere ausus es unumquemq;, si uelit, facile
diriari posse. Thau. Video planè dulcis-
sime Chrysophile multis te molestijs fuis-
se implicitum, ac grauissimis laboribus
maceratum: sed dii boni quā aueris à

recto

recto tramite usus es cōsilijs, & quā pre-
postera incessisti uia. Chry. Quodnam
aliud esse potest ad ditescendū iter? Th.
Impeditiora & deuia sequutus es: proin-
de nil mirum si ipse ad optatum scopum
pertingere nequiueris. Chry. Nihil usquā
quod ad rem facere posset à me prater-
missum puto: neque ulla cogitatione assē-
qui ualeo quamnam alia ad ditescendum
pateat uia, nisi fortè per nefas, aut occultā
quampiam iniuriam impune quisquam
grassari posse credatur. Thau. Ne te mul-
tis morer uerbis, una tantum & sola qua
ditescere ualeamus ratio est, & ea quidem
ipsa sine noxa, sine iniuria, sine offensa, mi-
nimo negotio, plana, aperta, expedita, &
quā maxime compendiosa. Chry. Ego
quid hoc rei siet suspicari non possum, ue-
rū si hoc uerum est, profectò non dubi-
tarim artem hanc uel scientiā cunctis quæ
sub uasto sunt cælo rebus haud dubiè esse
anteponendam. Thautae. Quid nūc neque
enim ulla sine hac re homini potest ascri-

H s

bi felio

bi felicitas. Chryl. Per superos omneis te oro, precor, obsecro, obtestor mi Thaura ne, ne diutius rē protrahas, neue me ultra suspensum teneas, quin maximum hoc secretū properē mihi retexere pergas: ego enim expectatione atq; protelatione ualde crucior.

THau. Haud quaquā certē patiar te longioris expectationis tædio fatigari: et quidē quātū opinor, tu minimē inficias beris quod apud omneis testatissimo proverbio usurpatur, Eū solū esse diuitē qui suis rebus cōtētus sit. Ch. Id profectō nō ausim ire inficias. Th. Existimo te et id quoq; cōcellurū, in cuiusq; arbitrio positū esse, uelit ne eo quod habet cōtētus esse. Chr. Nec hoc certē negauerim. Th. Bene habet. Iā ijs accuratē expēsis atq; cōsideratis, perspicua illatiōe per te ipse colligere potes, quā facile quisq; ditari ualeat:
¶ Etenim quisquis ita animū cōposuerit, ut
¶ sua ipse cōditiōe uelit esse cōtētus, hic sine
¶ cōtrouersia protinus diues euadit: nec du-

bium

biū quin idē quoq; ipse felix & beatus iudicari debeat, quippe qui optatissimē tranquillitatis statū nactus sit: que sanē res diuinā quādā beatitudinē & felicitatē homini parere cōsueuit. Ch. Hic me mea cōfessioe uideo proditū. Th. Nolim sophisticis retibus, aut argutijs te captū putes: abnega & retracta quæ falsus es, si inoffensa ueritate id posse uideris, elabere, & te extrica: per me certē licet liberam fugam capias, nihil impedio: uide si quā tibi exitus pateat. Quid mulsitas? Chrysophil. Meditor si quo pacto me ab ijs pedicis quæam eximere: sed nullum usquam cerno effugium. Thaura. Desine meditando torqueri: profectō in nostra potestate situm est, ut eo quod habemus contenti esse uelimus. Et quoniam ille diues esse intelligitur, qui contentus uiuit, profectō consequens est, ut sua quisq; uoluntate ditari possit. Proinde superest tantum, ut cōtenti simus, & diuites erimus. Certē hæc sola est ad ditescendum uia: quaquā
etenim



etenim quanquam uulgaris opiniōis atq;
reputationis abusu n̄ qui opibus affluunt
diuites appellantur: attamē id ita demum
uerum esse intelligitur, si ipsi eo quod ha-
bent contenti fuerint. Enimuero qui suam
sortem (quod ad externas res attinet) nō
equo ac placido fert animo, is proculdu-
bio nulla ratione diues censi posse uide-
tur. Nempe ea nūcupatio quæ, uti Varro
tradit, à diuo deducta, & mutuata existi-
matur, illi tantum accommodāda est, qui
quasi Deus quidam terrestris cōtento ui-
uit animo, nec improba cupiditate tor-
quetur. Quis autem sano præditus iudi-
cio diuum aut beatum illū putet, qui tamē
etsi ipse multis facultatibus abundat, tamē
quā minimum se habere existimās, du-
ra semper auri fame atque inexplēbili au-
gendarum opum cupiditate contrahescit,
semperq; magis ac magis habendi deside-
rio æstuans miserrima siti conficitur atq;
cruciatur. Profecto sola, ut ira dicam, ani-
mi acquiescentia hominem ditat beatq;.

Quocirca

Quocirca non ex facultatum abundātia,
sed ex æquanimirate diuites æstimandi
sunt: nemo enim ob id solum quod multa
possidet diues est, nisi ad hoc illa, quæ cer-
tè hac in re præcipua est, mētis temperies
acceserit. Ex quo apparet uulgarem illā
nomenclaturam, quæ n̄ qui immodicas
opes nacti sunt diuites appellantur ab opi-
nionē potius quā à ueritate ortam exti-
tisse, & neque ratione, neque iudicio, sed
abusu firmatam: proprium autem cuiusq;
sui ipsius est iudiciū, an ipse diues existat:
quod certè ex eo metiri potest, si se ipse cō-
sentum esse intellexerit: proinde cum id in
mentis scrinio maneat reconditum, profe-
ctò de hac re alius de alio minime certam
potest ferre sententiam. Chry. Ego cum
me diuitem esse uelle dicerē, haud dubiè
de habēda facultatum copia sentiebam,
quæ proculdubio res quocunq; nomine
censeatur, & siue opinioni, siue ueritati in-
haereat, mortalibus gratior esse solet. Th.
Ut ipse diuerticula quæris: facultatū qui-
dem



dem copiam scio mortalibus esse gratis-
simam: sed, quēadmodum diximus, nisi
animus in eo quod adest acquiescat, et ea,
quam habet, copia contentus sit, fateri ne-
cesse est hominem non modo non esse di-
uitem, sed etiam miserum iure existimari
debere: etenim qui diu noctuq; cupiditati
bus angitur, cruciatur, torquetur, perni-
ciosisq; affectibus miserrime inservire di-
gnoskitur, hic profectò miser est. Quis
quis autem famelicorū & insatiabilium
hominum statū censuerit esse probandū,
hic certè insulsissimus ac dementissimus
est. Planè quēadmodū æquanimitas &
tranquillitas hominē beatū, & quodāmo-
do diuum ac felicem facit: ita mētis inquie-
tudo quæ ab inexhausto habendi deside-
rio, & inexplēbili quadā siti proficiscitur,
magnam infelicitatem parit. Nemo certè
opinor, inficiabitur eum qui sua cōditio-
ne contentus esse nouerit, & quancūq; de-
derit Deus sortem boni consuluerit, felici-
cem & beatum esse: contrā illum infelicē,

qui

qui id sibi imperare nesciuerit, sed sem-
per maiora cupiendo miserrimè uitam
attriuerit. Aglanum Phlophidium se-
nem legimus olim quodam oraculo res-
gibus opulentissimis feliciorem ac bea-
torem iudicatum: quòd in Arcadia exis-
guum colēs agrum nūquam ex eo egressus,
sua sorte contentus uiueret, nihilq; am-
plius requireret, quàm quòd sibi agellus
diligenti cultura subministrasset. Regus
ista quēso te, paulisper quot ac quātis ipse
te hactenus angoribus ac calamitatibus
implicueris, quāmq; grauibus ac mole-
stis curis, atque solitudinibus, dum fugi-
tinas opes improbando cupiditatis ar-
dore succensus tibi uenandas esse pro-
ponis: tu te ipse maceraris: qua in re cum
nihil profecisse te uideas, necesse est ue-
hementer angaris, atq; ob frustra susce-
ptos labores non mediocriter indoleas.
Quòd tū Arcadicū illum Aglanū imira-
tus id quod Deus dederat amputara cupi-
ditate boni cōsuluisse, beatā proculdubio

uitam

uitam egisses: magno certè errore te implicatum uideo: quòd opes cupidius affectando, uenandoq; quemquam ditescere posse credas: non enim opes sectando, uel auidius illas persequendo, sed in habitis partisq; acquiescendo, & cupiditati terminum, siue, quod aiunt, colophonem imponendo homines ditantur. Chry. Tu mihi ijs uerbis nescio quid lucis infundis, & quadam ex parte me sententiam mutare compellis. Ceterum ualde nodosum mihi uidetur, quòd tu cuius homini facile factu putas animo suo posse imperare, ut eo quod adest contentus esse uelit: quæ sane res mihi fieri posse non uidetur, ubi rei familiaris urget angustia: quis enim penuria & egestate pressus ultro fateatur præsentì conditione & fortuna se esse contentum? Thau. Hoc profectò mi Chrysophile fatebitur quicumq; diues & beatus esse, uitamq; feliciter traducere uoluerit. Quòd si fortè quis sortem suam ægrè ferendo, atque ob id sese angoribus conficiendo

ciendo

ciendo cōtra stimulum calcitrare & oblitari maluerit, hunc ego censeo suo ingenio relinquendum, ipse certè aliquando cognoscet se non sano usum esse consilio, dum ipse sibi sua mala facere noluit grauiora, quæ alioqui composito ad æquitatem animo haud dubiè læuigari potuissent. Equidem certum est inopiam male toleratam ferreo iugo duriores, nec non amarulentis quibusq; succis acerbiores esse: ubi uerò tenuitas boni consulitur: & exigua rustici panis buccella sedulius cupiditatibus cum gaudio & hilaritate sumitur, nihil suauius, nihil iucundius, nihil beatius. Chry. Quid si tanta rerum tenuitas fuerit, ut ad honestè uiuendum necessaria desint? Thau. Ad bene & honestè uiuendum ea tantum homini necessaria esse intelliguntur, quæ illi Deus largitur ac tribuit. Chry. Ergo clarissimi illius Arpintis sententia improbanda erit, qui diuitis nomē in eum cadere censet hominem, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter uiuendum

I

dum



dum facile contentus sit. Thauta. Quis
quid orator ille senserit, ego in ea defini-
tione qualis uel quanta sit hominis posse-
ssio, minime attendendum puto: sed
hoc tantum in considerationem uenire
debere existimo, an is de quo quæri-
tur suis quantuliscunq; rebus contentus
existat. Quid enim ad rem attinet, si
quis ob id fortè quod sine sudore & la-
bore ociosus uiuere uelit, falsa reputa-
tione dicat se nisi tali animo prouentu
liberaliter uiuere non posse: cum sanio-
re iudicio cuiq; persuasum esse debeat
virtutem, diuina accedente gratia, ad
bene uiuendum seipsa esse contentam,
& ad ueram felicitatem assequendam
non modò opes non esse necessarias,
uerumetiam ultro aspernandas, & quò
expeditius pergere liceat, reiiciendas.
Diogenes quidem ille Cynicus cum
quedam iunctis palmis aquam haurire,
ac bibere conspexisset, superfluum exi-

stimauit

stimauit scyphum ferre, & habere, quòd
huic rei natura prospexisset: & hic quis-
dem tamen neq; domum, neq; præ-
dium, neq; pecuniam haberet, se ta-
men ipso Persarum rege ditiozem esse
iactabat, omnesq; Asiaticas opes pro
nihilò ducebat. Certè ipsæ Croesi facul-
tates, neq; aurei montes quemquam
diuitem facere posse credendi sunt, si
quò plus ipse possidet, hoc plus appe-
tat, sitiaturq;, & inexplebili semper cupi-
ditate uratur. Animo ut inquit Sene-
ca, non patrimonio diuitiæ aestiman-
tur: & diuitem aliquem facit non multa
possidere, sed pauca desiderare, animiq;
sui tranquillitatem, & quietem amplecti.
Sanè si cui sua non uidentur amplissima,
hic profectò non diues, sed miser est, licet
totius mundi dominus sit. Profectò non
qui parū habet, sed qui minus cupit diues
& beatus esse intelligitur: hæc ille. Equi-
dem quemadmodum in plerisq; corporū

I a morbis

morbis euenit, scilicet ut illorum curatio non adiectionibus, sed detractionibus facienda sit: ita in eo, de quo agimus, negotio n̄ qui ditari cupiunt nō tam opum additamento, quā uitiōsæ cupiditatis detractione id efficere debent. Chry. Neruo sē admodum rem promoues. Thau. Repugnas ne adhuc, & contendis, ubi adeo claris ostensionibus tibi ueritas explanatur. Chry. Tu certē uehementer urges ac premis, & quasi adhibitis uectibus fortiter impellis. Th. Profer ingenuē si quid est scrupuli. Chry. Cedo & quod ad ditescendi rationem, modumq; attinet, contentionein remitto. Verū ne quid mentiar uel dissimulem ego hoc uno in articulo tibi assentiri non possum, dum scilicet asseris facile esse animo suo imperare, ut quāquam inopiā & egestate quis se opprimifentiat, sua nihilominus conditione uelit esse contentus. Thau. Quid tu mihi de inopiā & egestate moues cōtrouersiam, cum perspicuū sit locupletibus, quā nī
hū

hil possidentibus maiorem plerūq; sitim inesse: eorumq; qui multis iam facultatibus aucti sunt mentes uehementius ardere, atque impotentius aestuare: quō sit, ut n̄ qui nunquam tenuitatis terminos habēdo exceßerunt, longē facilius cōtenti sint, & cupiditati pro rationis arbitrio frānos imponant: quod in rusticis hominibus planē cernere licet: namque ipsi, quemadmodum Cato scribit, minus malē cogitantes sunt, & ut Maro prodidit, paruo se cōtentos esse testantur. Certē exiliores equi minore negotio frānantur: & humiliorū hominum affectus lauiore conatu reprimi possunt: eorum uerō qui eminēiores sunt auuiditas intemperantior esse solet: ut non minus uerē quā disertē dictū sit: Crescit amor nummi quātū ipsa pecunia crescit. Chry. Quicquid ipse disputando euincas, ego uix fieri posse arbitror, eum qui facultatibus careat habendi desiderio, & cupiditate uacare posse: aut quōd ipse contentus & satur sit usquam
I 3 fateri

fateri uelle. Thauta. Aduerte, quæso te,
quàm inconsideratè id pronunties. Nescis
de seruatore scriptum esse: Volucres cæ-
li nidos habent, filius autem hominis nō
habet ubi reclinet caput. Audi Cepham
illum Apostolici collegij uerticem, Ar-
gentum, inquit, & aurum non est mihi:
quod autem habeo hoc tibi do. Num tu
hos cupiditatis arguendos opinaris?
Quid de magno illo euangelicæ uerita-
tis præcone Paulo dicam, qui in hanc
scribit sententiam: Scio, inquit, & humi-
liari, scio & abundare, ubiq; & in omni-
bus institutus sum, & satiari, & esurire,
& abundare, & penuriam pati. De cæte-
ris Christianæ fidei, nostræq; religionis
proceribus ubiq; aperta se offerunt te-
stimonía: ut meridiana luce clarius sit,
eos non solum non inhiasse opibus,
sed etiam oblatas respuisse, uel quas
prius habuissent, subrecta postmo-
dum in carum mente egens largitos
fuisse, atq; omnia reliquisse. Quod si
externa

externa eorum qui tenuitatē opibus præ-
tulerūt exempla recensere uelim, dies pro-
fecto me deficiet. De Cratete quidē, quod
iam supra retulimus, constat illum scilicet
magnam auri uim in mare proiecisse,
quod existimaret ad uirtutem capeffen-
dam aurum ipsum sibi impedimento
futurū: atq; is, Suida teste, illis tantum opes
necessarias esse aiebat, qui uirtute uacui es-
sent. Bias uerò Prieneus cū capta patria
abiret, nihilq; uti cæteri exportaret, satis
ostendit quàm paruo contentus esset, &
quàm nihil concupisceret: omnia, inquit,
mea mecū porto: suā quippe substantiam
in uirtute, non in externis rebus statuebat.
Socrates etiā tametsi ualde pauca haberet
tamē, ut Xenophō scribit, semper satis ha-
bere uidebat: atq; idē ipse, ut est apud Ci-
ceronē, cū in pōpa quadā ingēs auri &
argēti copia ferretur, q̄ multa, inquit, nō
desidero. Xenocrates quoq; insignis phi-
losoph⁹, ut ipse Cicero refert ubi legati ab
Alexandro quinquaginta ei talēta attulissent

quæ erat pecunia illis temporibus Athe-
nis præsertim maxima, adduxit legatos
ad cœnam in academiã, ihsq; tãtũ ap-
posuit, quod satis esset nullo apparatu:
cumq; postridie illi rogarent eum cui pe-
cuniã numerari iuberet, non intellexistis,
inquit, hesternã cœnulã me pecunia non
egere. At uerò Diogenes ut cynicus Ale-
xandro rogãti ut peteret si quid sibi opus
esset, nũc quidem peto, ne mihi umbrã
facias, paululumq; à sole secedas, offecerat
enim apricanti: & hic quidem disputare
solebat quanto ipse regem Persarum uis-
ta fortunãq; superaret: sibi enim nihil de-
esse, illi nihil unquã satis fore. Planè cum
phocioni Alexander cẽtum talenta dono
misisset, atq; ille respueret: & nuntij illius
domum ingressi domesticã inopiã,
uel tenuitatem rerum eius conspicientes
suaderent, ac importunius rogarent ut pe-
cuniã acciperet, indignũ asserentes tan-
to uiro uitã usque adeo abiectã & ino-
pem agere: conuersus ille mendicũ quen-

dam

dam senem illis ostendit, inquiens: Num
me hoc homine uirtute inferiore putatis?
illis nihil respondentibus, atqui pauciori-
bus ait, quã ego uiuit ille, cui sat est quã-
tulumcunq; quotidianus uictus adiicit. Et
quidem omnes nisi quos à recta ratione
uitiosa cupiditas detorserit, eodem quo il-
li animo esse possunt. Chry. De ijs qui sua
sponte paupertatem amplectantur, eamq;
sibi sectandã proponunt minimè cen-
seo disputandum: quando quidem id uite
genus graue esse non potest, quod sibi
quisq; propria uoluntate deligit: atqui in
cæteris non eadem militat ratio. Th. Ver-
ra loqueris: sed tamen hoc spectari opor-
tet, quòd tametsi eos qui ultro ac suo ipso
rum delectu terrena calcare, & proprietã-
tem omnem respuere nolentes paupertã-
tem profitentur, speciale quoddam uincu-
lum astringat: tamen hoc ipsum cum
ab initio liberum esset, egregia animi uir-
tute ab illis fuit susceptũ. Cæterũ præter
specialem hanc Philosophandi uoluntatẽ

I s

quã

quā nonnulli sua spōte suscipiunt, & alia
quādā ratio est ab omnibus generaliter
obseruanda: nempe quod Paulus ait se
scire humiliari, & abundare, seq̃ lic insti-
tutum esse, ut & satiari, & esurire, & co-
piam, & inopiam pati nosset: quis ambi-
gat hoc ipsum peræquē ad omneis perti-
nere, & à mortalibus omnibus obseruari
debere? Quid enim hoc aliud est quàm
scire tēpori cedere, & necessitati parere:
quæ sententia haud dubiè omnibus de-
bet esse proposita. Chryso. Non ignoro,
uelit quis, aut nolit, tempori cedendum,
& necessitati parendum esse: sed id ple-
rūq̃ reluctante & inuito animo fieri cer-
tissimum est. Thauta. Quisquis id inui-
tus facit, is Apostolum non imitatur, ne-
q̃ illius uestigia sequitur: opera precium
etenim est hominem ad hoc esse institui-
tum, atq̃ animo ita compositum, ut eam
quam rerum omnium moderator statuit
sortem æqua mente subeat & amplecta-
tur. Chr. Non ergo egenis licebit optare
letiora

letiora. Thau. Licebit quidem, modò ni-
hil anxius, nihil cupidius, nihil pugnan-
tius, quin semper omnia diuinæ uoluntas
ti committantur. Quæ res & terrenorū
affectuū labem detergit, & patientiæ uir-
tutem fouet, atq̃ illustrem reddit, simulq̃
hominis animum relato in dei uoluntas
tem consensu quodammodo contentum
esse demonstrat. Quo in genere illud me-
morabile est, quod de Aegypto quodā
uitæ sanctimonía cōprimis claro uiro scri-
ptū legimus, eū scilicet cū ualde inops es-
set, & rerū omniū penuria laboraret, ad-
uersa insuper illū ualitudine correptū fuis-
se, proinde quod cibo carebat, nec labo-
re uictum sibi parare poterat, à prætereū-
te quodam stipem petiisse, & accepisse:
postea uerò totius rei secum expensa
ratione, censuisse duplici de causa se
Christo gratias agere debere: pri-
mum quidem quod per inopiam ui-
ctusq̃ penuriam patientiæ & uirtu-
tis materia sibi oblata fuisset: deinde
quod

quòd dum necessitate premeretur, prouidentem ac sibi consulente Deo beneficium hominem inuenisset. Sic ille præclaro exemplo omnia boni consulere nouerat. Chry. Optarim me tam bene id efficere posse quam intelligo id fieri debere. Th. Si tu hæc ex animo loqueris, iam pene scopulos euasisti: multum enim est quæquam optare se talem esse qualis ipse esse debet: hoc enim & ueritatis agnitionem testatur, & hominis iudicium rectum esse ostendit: quæ sanè res optimos tandem parere solet effectus. Cæterum quanquam ea quæ in nostra uoluntate sita sunt nobis facilia esse iudicentur, fateri tamen conuenit egregium uirtutis specimen esse cum proprijs affectibus depugnare, & uincere: atq; noxias cupiditates si fortè caput erexerint, frænare, & coercere: id ipsum profectò uirilis præstantiæ est, nec nisi laboriosa dimicatio ne efficitur: sed hic labor materia est uirtutis. Tolle in rebus efficiendis difficultatē

et

& laborem, haud dubiè & uirtutem, & quæ uirtuti ipsi proposita sunt præmia sustuleris. Certè qui difficultates & sudores rejicit, is sibi celum claudit: per ipsum enim quasi pontem transeundum est ad astra uolanti. Quis uerò magnum aliquid quod facinus se fecisse existimabit, si quum omnia sibi abundè suppetunt, ea ipsa condemnatione contentus fuerit, & hunc statum æquo animo tulerit? At uerò inopiam, & rerum tenuitatē æquanimiter tulisse, & foedas cupiditates uicisse, ac iugulasse, hoc proculdubio præclarum & gloriosum est: summus quidem omnium rerum opifex Deus hanc mortalibus indidit legem, ut per arduam uirtutis semitam ad beatam peruenirent mansionem: atqui neq; sine labore uirtus, neque sine certamine uictoria, uel corona iure paratur: Namque ut est apud Aurelium Augustinum, profectus fidelium sine difficultate non euenit: nec coronabitur nisi qui uicerit: nec uincet nisi qui certauerit.

uerit, nec certabit, nisi qui sibi aduersan-
tem habuerit. Proinde ne quis externo
hoste deficiente nullum uirtutis specimen
se edere posse causaretur, diuino proui-
sum est consilio, ut semper in proprio la-
re esset, qui dissidium suscitarer, bellumq;
moueret. Primum quidem inquit Iræ-
neus, Dei opificio fit homo: deinde opor-
tet factum augeri, & auctum corroborari,
& corroboratum conualescere, & con-
ualescentem glorificari. Postremo glori-
ficatum uidere dominum suum & hic
est hominis ascensus, & hæc illius promo-
tio. Igitur ad uirtutis materiam & occa-
sionem graue hoc pondus natura homi-
ni additum est, quo deorsum premente
ac retrahente, diuinior animæ portio ab
ascensu retardatur: eoq; fit ut nos no-
bis oneri simus: & ipsi nobiscum liti-
gemus: tum ipsa animæ uis uarijs res-
pectibus uarias, quod aiunt, imaginationes
suscipiens distrahitur: atque eo pacto dis-
sidium & concertatio generatur, carnali
scilicet

scilicet portione alteram, quæ diuinior &
sanctior est, ad se rapere sat agente. San-
ctiore uero ac præstantiore contra tem-
pestatē, & procellam hanc pro uiribus
obnitente, atq; uti par est, uirtutis & ra-
tionis magisterio imperium sibi uendi-
cante. Et quidem admiratione dignum
uidetur, quemadmodū Augustinus ait,
quod ubi animus corpori quippiam im-
perat, mox corpus parer & obsequitur:
at dū animus sibi ipsi imperat, repugnantiā
inuenit: equidē nō imperaret, nisi uellet, at
tamē exequi renuit quod imperauit, ergo
nō omnino uelle cēsetur: nā tātū imperat
quantū uult, & tantū renuit ac renititur,
quātū nō uult: proinde apparet nō plenā
& absolutam adesse uoluntatem: nam si
plena esset, nihil in diuersam partem re-
traheret, aut effectum remoraretur. Er-
go partim uelle, & partim nolle non
duas plenas in homine uoluntates, sed
animi ægritudinem quandam arguit,
qua non totus assurgit ut perfectē &
absolutē

absolutè uelit. Hæc ille. Planè quemadmodum in humano corpore humorum & qualitatum dissidium morbum facit: sic in animo dissidētes motus & affectus uarijs considerationibus excitati ægritudinem pariunt, ac uoluntatis sanitatem distractione quadam & dissidentia impediunt. Quocirca accommodatis in hanc rem pharmacis curatio est adhibenda: namq; ut in corporum morbis febriles ardores reprimendi: sic sanctiorisq; & diuinioris portionis uires excitandæ ac roborandæ: ut proculcatis affectibus illa demum se se attollat, & cristas erigat: quo nauato, uirilem hanc & uicttricem portionem triumphali applausu laeta uoluntas profectetur. Chrys. Quibus oro te, modis efficiendum censes, ut in intestino isto dissidio, & domestica pugna concertationeq; melior & sanior pars deteriorem uincat, siue ut animi uis in eam quam debet partem deflectat, necnon ad id quod magis expedit uoluntatem suam accommodet.

Thau.

Thauta. Huiusce rei successus post auspiciatam diuini fauoris opem una maximè rationis consideratione & degustatione, necnon illius conceptu & apprehensione perficitur. Certè quemadmodum Paulus scribit, Deus operatur in nobis uelle, & pro bona uoluntate perficere: non enim aliud possumus ex nobis cogitare tanquam ex nobis: itaq; & initium bonæ cogitationis, & effectum bonæ operatiōis ex Deo nanciscimur: & uerissimū est quod Christus ait, sine me nihil potestis facere. Ergo primitus illius gratia nobis est ambienda, cuius præsidio qui fulti sunt, nullius rei asperitate aut difficultate deterrentur, dicente Paulo, omnia possum in eo qui me confortat. Atqui profectò mirum est, quòd in hac, de qua diximus, concertatione diuinum auxilium nobis contra nosmet ipsos est implorandum. Ceterum cum humanus animus natura rationalis existat, armonia quadam singulari ad ipsius opificis & conditoris similitudinem

K creatur

creatus, nempe ea parte qua rationales
sumus ipsi Deo asimilamur. Eapropter
humanæ uoluntatis motus naturæ pro-
prietate rationi sese accommodare, & il-
lam sequi atq; amplecti paratus est. Equi-
dem sic rationē definimus, ut sit uis quæ
dam partium animæ rectrix, spiritua-
lis armonia, uirtutis mensura, & re-
rum bene constitutarum congruitas,
necnon earum temperamētum, apta pro-
portio, & debitus modus. Ex quo colli-
gitur eos actus qui ab animo profici-
sunt, si à rationis dictamine alieni
fuerint, tanquam irregulares & inor-
dinatos uehementer esse improbandos.
Sic igitur bene compositi animi propriū
est dictamen ac iudiciū rationis sequi;
quandoquidem quicquid contra rationis
ordinem fit, hoc ab hominis natura meri-
tò reputatur alienum. Contrà ille ani-
mus bene compositus censeretur debet, qui
ratione mouetur ac ducitur, nec ab il-
lius dictamine recedit; quocirca ubi cu-

piditatum

piditatum aculeis homo se stimulatū
uidet, animumq; suū præsentī rerum cō-
ditione contentū esse nolle animaduertit:
si se ipse uincere, & illam per quā expedi-
ta ad ditescendum uia patet æquanimi-
tatem nancisci uelit: huic profectò neces-
se est rationem in consiliū aduocare,
eamq; diligenter intueri, & sibi ante oculos
statuere: huic enim insita est uis be-
ne compositas natura mentes alliciendi,
flectendi, regendiq; necnon immode-
ratos affectus suo obtutu, suaq; contem-
platione sedandi & componendi. Cer-
tè quemadmodum pueri oblata sibi po-
rum specie accurrunt & sequuntur,
& ut uagientes in cunis percepta aliqua
uocū ac sonorū armonia cōpesci & exhila-
rari solēt: sic ratiois cōreplatiōe et cōceptu
humanæ mētes capiūtur, trahūtur, mouē-
turq; & i ea acquiescere cogūtur. Ch. Ma-
gna profectò me plerūq; cepit admira-
tio, qd cōmotas nōnūq; factō aliquo uiro-
rū prudentum mētes, simul atq; illis facti

K 2 illius

148 DE RA. QVA DIT. QVIS POS.
illius ratio reddita esset, sedatas & placatas conspicerem. Thauta. Haud dubie ratio nobis adeo ueluti statera quaedam data est: & ut Senecæ uerbis utar, quasi arbitra bonorum & bonorum constituta: quinetiam uirtus nihil aliud, quàm recta ratio esse intelligitur: proinde ut legitimum sit quod agitur, hoc unum semper spectari debet: ut ratio uincat, & principatum teneat humanorum certè actuum regula & mensura in ratione sita est: itaque quod præter hanc uel sit, uel dicitur haud dubie uiciosum esse conuincitur. Ita que ubi mētis affectus ab ratione absunt, ueluti congrui temperamenti excessu atque armoniæ uiciatione febricitāt. Enim uero quemadmodum illæ corporis partes inordinatæ dicuntur, quæ naturæ modum ordinemque non seruant: ita animi motus qui non ratione regulantur incompressi atque inordinati, & uiciosi censendi sunt. Et quemadmodum humanū corpus cuius debitus status in humorum

contempera

contemperatione consistit, quandiu hoc temperamentum seruat, sanum & incolu me est, ubi uerò per excessum eiusmodi armonia uitiata fuerit, agrotat: sic animus si à rationis libramine & lege abscesserit, languorem proculdubio incurrit: quādoquidē eius sanitas nō nisi in ipsa ratione est: illius uerò perturbatio tūc agnoscitur, quum ipse à rectitudine rationis alienatur. Nec dubium quin cum, uti paulo antè diximus, per rationis excellentiam homo Dei similitudinem referat, illam deferendo suam ipse speciem & pulchritudinem deturpet ac dedecoret. Equidem animorum perturbationes non aliud quàm ipsorum cum ratione diuortia esse intelliguntur. Igitur ex ijs apparet propriam animi sedem esse rationem: qua sibi oblata, & coram posita ipse libenter ac placidè in ea conquiescit. Hæc latius fortè ac uerbosius quàm par esset prosequutus sum: atqui pulchrum est intellexisse, cur humanus animus repræ-

K: senata



HO DE RA. QVA DIT. QVIS POS.
sentata tibi rationis specie tam facile mo-
uetur, accedit, contentus est, acquiescit.
Certè boni rectiq; conceptione & intel-
ligentia quasi uehiculo quodam homi-
nis uoluntas promouetur: quisquis autè
ratione magistra recta probauerit, hic
seipsum & omnia facile uincet. Porro,
ne longius euagemur, rationis ipsius
duplex est consideratio ac differentia.
Quædam enim ad humani iudicij li-
bram ac trutinam & communis natura-
lisq; sensus æstimatione expenditur: quæ-
dam ad Dei uoluntatem, quoquo pacto il-
la mortalibus innotuerit, examinatur.
Hoc itaq; prælibato, reliquum est, ut per-
spicua demonstratiõe tibi patefaciã utrius-
que modi rationibus animo representa-
tis euinci posse, ut siue parum, siue multũ
quis habeat, cupiditate repressa suis rebus
contentus esse uelit: quod certè de externis
sentiendum est: nempe in ijs quæ ad su-
pernæ felicitatis profectum pertinet, quò
plus quisque sitiuerit, atque æstuarit, hoc
copiosorem

copiosorem gratiam & fauorem sibi cõ-
parabit, bonisq; spiritalibus affluet, ac
locupletior inuenietur. Planè ad immo-
deratam externarum facultatum appe-
tentiam reprimendam apud ingenuas
mentes illa in primis Diogenis sententia
plurimum ualere debet, quæ docet factu
longè difficillimum esse immensas opes
simul cum uirtute in eadem domo posse
habitare: atqui uirtus præcipuum est
hominis bonum, quo & ipse in terra
nobilatur, & ad astra subinde proue-
hitur. Et quidem Senecæ testimonio con-
stat quemadmodum ad natandum, sic
ad bene uiuendum unumquemque tan-
tò esse habiliorẽ, quantò is externarum
rerum pòdere ac sarcina liberior extiterit:
nudum latro transmittit, etiam in obfessa
uia inopi pax & securitas est. Vnde idem
Seneca sic ad Lucillũ scribit. Projice omnia
ista, si sapias: imò ut sapias, & ad bonã mē-
tem magno cursu ac totis uiribus tende:



si quid est quo tenearis aut expedi, aut incide: moratur, inquires, me res familiaris: sic illam disponere uolo, ut sufficere etiam nihil argenti possit: ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hec dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni nolle, & summam quidem rei non prouides, quantum scilicet philosophia prosit: partes autem non satis subtiliter dispicis, necdum scis quantum illa nos ubique adiuuet, uel quantum in maximis opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consiliū, suadebit tibi, ne ad calculos sedeas: nempe tu hoc quæris: & hoc ista dilatio, ne consequi uis, ne tibi paupertas timerenda sit. Quid si ipsa appetenda sit? Multis ad philosophandum opes obstitere: paupertas expedita est, & secunda: cum clausum cecinit, scit non se peti: cum aliqua condamnatio est, non quid elferat, quærit. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Quid est ergo quare hanc res

cuses

cuses cōubernalem. Si uis uacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas uoluntaria est. Tolle igitur istas excusationes: nec dicas, nondum habeo quantum sat est: siue aliquid habes, siue nihil, iam philosophare. Natura minimum ex petit, naturæ autem sapiens se accommodat. Quod si exiguum fuerit & angustum, quo possit uita traduci, id boni consulit, nec ultra necessaria sollicitus, aut anxius ueris negocium aget, quin occupationes diuitum, concursationesque ad opes tendentium securus lætusque ridebit. Huc ergo cogitationes tuæ tendant: hoc cura, hoc opta, ut contentus sis temetipso, & ex te nascentibus bonis, omnia alia uota Deo remissurus. Magnus est ille, qui in diuitijs pauper est, sed securior qui caret diuitijs. Si ad naturam respicias, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris diues. Exiguum natura desiderat, opinio

K s immensum.



immensum. Hæc Seneca. Anthiocus quis
dem Asiaticus Rex cum à Scipiõe debel
latus conditiones pacis accepisset, quibus
multæ sibi prouinciæ, & magna regni
pars adimebatur, postea dicere solitus
erat bene sibi celsisse, quòd cum modicis
regni terminis uteretur magna cura libe
ratus esset. Ampla etenim ut Plutarchus
ait, imperia, & nimie quæ expetuntur opes
undiq; circumfusas habent molestias: quo
circa præclare Theocritus non mihi, ait,
sint nec opes Pelopis, nec multa talenta,
nec celeri cursu uentos superare fugaces:
at uacuo curis liceat cantare sub antro: Et
procul è specula mare prospectare pro
fundum. Ad hæc illa ratio in consideratio
nem uenire debet, quòd quicquid sibi ho
mines persuadeant, dum putant si id quod
optant assequuti fuerint se eo saturos, & cõ
tētos fore, nec amplius quicquā ambituros,
lōgè tamē aliter celsurū: nō em̄ hæc sitim
extinguēt, sed irritabūt porius, & ignem
magis ac magis accendēt. Cogātur in te,
inquit

inquit Seneca, quicquid multi locupletes
possederūt, ultra priuatū pecuniæ modū
fortuna te prouehat, auro te gat, purpura
uestiat, & eò deliciarū opumq; perducatur,
ut terrā marmoribus abscondas, & nō tan
tū habere liceat, sed etiā calcare diuitias,
certē ab ijs discas maiora cupere. Natura
lia desideria finita sunt: ea uerò quæ ex fal
sa & uitiosa opinione nascuntur nō habent
ubi desinant: nullus enim terminus falsò
est, cum error sit immensus. Hæc ille. Er
go ad beatitudinem, animiq; tranquillit
atem opum & facultatum additamen
to, habendiq; cupiditate peruenire nemo
poteſt: quamobrem apparet satius esse eu
piditates ipsas amputare, & eo quod ad
est optimum quemq; lubenti animo con
tētum esse. Accedit, quòd quis suam egre
ferendo sortem nihil proficit, sed quò mo
lestius fert, hoc peius habet: & quam ipse
malè fert conditionem, hanc sibi magis
ac magis reddit duriores. Contr̄ si hanc
ipse nō grauātē subeat, hoc modo & suas
confirmabit,



confirmabit vires, & de oneris grauitate
& pondere plurimum detrahet. Quocir
ca probum est hac in re Comici nostri cō
silium, dum ait. Si non potest fieri quod
uis, id uelis quod possis. Stultū est enim
in re nihil profutura seipsum cruciare: uel
ubi effugere nequeas, retrocedere, cona
ri, aut repugnare, ac contra stimulum cal
citrare. Namq; qui contumaciter facit
quod facere necesse habet, is magis se
ipsum grauat & offendit. Rectē Seneca,
nihil, inquit, inuitus facit sapiens, neces
sitate effugit, quia uult quod uidet esse
necesse. Et rursum idem ait, da operam,
ne quid unquam inuitus facias. Quic
quid futurum est, hoc repugnantem co
git, non cum qui uult: quippe in uolētem
nulla necessitas est. Itaq; qui imperia lu
bens excipit, acerbissimam partem seruis
tutis effugit, quæ est facere quæ nolis:
nihil autem honestū est, quod ab inuito
uel coacto fit: omne honestum uolunta
rium est: optimum profectō æquo anis

mo subire & pati quod emendare non
potes: proinde ad hanc legem animus no
ster aptandus est, hanc sequatur, huic pa
reat, & quæcunq; fiunt debuisse fieri pu
ter: nec uelit naturam, aut Deum obiur
gare: si reluctemur, urgebit necessitas, &
utrunq; gementibus patiundum erit: ma
liq; male feremus ea quæ bonis bene fer
re licuisset. Atqui leuiter onus illud por
tatur quod libenti animo subitur: namq;
ut quidam Poëta ait, Ducunt uolentem
fata, nolentem trahūt: potius ergo crescat
animus ex ipsa desperatione & prompta
mente. Quod fata trahunt, retrahuntq;, se
quamur. Effugere ista non possumus,
fortiter ferre possumus. Equidem ubi ani
mus impotentius discruciat, languor
quidam subit: & consiliū homini eripit
tur: ac tum animi, tum corporis vires la
befactantur: ipsaq; uita atteritur: simulq;
æternæ salutis fructus arescente humore
deperit. Nec uerò perhorrescere debemus
eam quæ secundum naturam est uiuendi

conditionem: siquidem pauperes nos &
inopes natura genuit, & ut sudore ac la-
bore uictum nobis pararemus edixit,
Quid igitur ingemiscimus, & hanc qua
nati sumus conditionem ferre recusamus?
laudabilior certe ille est qui non turbulen-
te eam tulerit: imperetur ergo æquitas
animo, & sine querela humanitatis legi
cedamus: ad hanc siquidem ferendam na-
ti sumus. Audiamus sapientium consilia,
& illorum, ut par est, autoritate persua-
si ad bene de rebus sentiendum adduca-
mur. In ecclesiasticis quidem legitur sen-
tentijs. Modicum pro magno placeat ti-
bi. Et iterum. Ne erigas oculos ad opes
quas habere non potes. Sic animum
componamus, inquit Seneca, ut quic-
quid res exigit, id uelimus. Nec facia-
mus nobis mala, repugnando ac relu-
ctando grauiora. Grandis est inquit
Hieronymus, exultatio animæ, cum
paruo contentus fueris, mundum habere
sub pedibus, & omnem eius potentiam

contemneret

contemneret. Certe, ut ait Cicerō, sapiens
nihil ægrè ferre debet quod sine sua
culpa accadat: nihil enim ille in malis
æstimare debet præter culpam & pec-
catum: sapientia uero semper contenta
est eo quod adest, neque unquam sui
poenitet: scit enim beatam uitam uirtute
esse contentam. Possem in hanc rem
& alia quamplurima congerere: ue-
rum hæc aliàs latius. Porro cum ea
quæ ante memorata sunt ad eas præ-
cipuè quæ naturalis iudicij considera-
tione discerni possunt rationes pertine-
re uideantur, illæ minimè prætereunda
sunt demonstrationes, quæ diuinæ ma-
iestatis uoluntatem speculantur, cui se-
se semper accommodare mortalitas de-
bet. Equidem Christianis mentibus
penitus insertum esse congruit omni-
bus in rebus diuinam sequi uolunta-
tem: unde Irenæus uir sanctissimus, oportet, inquit, te qui opificiū Dei es primum
obseruare gradum & ordinem, quem ille

tibi

tibi præscribit ac constituit, deinde partis
cipem fieri gloriæ eius: non enim tu Deū
fecisti, sed ille te fecit: si ergo tu Dei opus
es nondum quidem in eam quam decet
perfectionem productum, manū artificis
tui expecta omnia opportunè facien-
tem, eiūq; præbe cor tuum molle & tracta-
bile, habens in se humorem: ne indura-
tus respuat artificis manum: qua ipse per-
fici ad gloriam debes: ob idq; ipse tibi sis
causa imperfectiōis. Hec ille. Certè cōstat
sapientissimo & clementissimo Dei arbi-
trio cuncta disponi: nec minimum quoq;
folium sine illius nutu cadere in terram.
Porro is qui ea que Deus uult non æquo
animo tolerat, à Dei uoluntate profugus
fit, & extorris: & quò magis ipse refraga-
tur, hoc magis à Deo disiungitur & elon-
gatur. Sanè prophetica uox est. Ecce qui
elongant se à te peribunt. Atqui sine Deo
nulla bona mens est: illud autē præcipuè
notis ante oculos uenit statuendum, quòd
eternus Deus futurorum prouidus, & de

nostra

nostra salute quàm maximè sollicitus in
terrenarum rerum dispensatione si nos to-
tos illi commiserimus, salutis nostræ ra-
tionem habet, idq; haud dubiè statuit
& decernit, quod in hunc finem nobis
conducibilius esse prænoscit. Dei igitur
uoluntati, quo authore omnia proue-
niunt, animum nostrum accommodare
debemus, & quod ille præscribit æqua-
mènte amplecti: ut quemadmodum Deo
similes sumus per creationem, ita & illi
assimulemur per uoluntatem: eo enim uo-
luntatis concursu ipsi Deo coniungimur.
Planè ut uir quidam scitissimus aiebat,
si de Deo bene sentire uelimus: id totum
quod ab illo fit, bene fieri existimare de-
bemus. Præclare item diuus Leo, cū
præsens, inquit, uita per creatoris opem
ducatur, & per illius prouidentiam sus-
tineatur: illeq; bonos & gratos nos esse
uelit, quia ipse bonus est: nihil de iudi-
cijs eius nobis displicere debet, alioqui
uidemur eum quadam ex parte repre-

L

bendere

hendere. Etsi illi non agimus gratias, tan-
quam ingrati deteriora mereri uidemur.
Ad hoc cum apostolus dicat, semper gau-
dere, in omnibus gratias agite; non du-
bium quin de omni mensura munerum
eius gaudere debeamus, illic gratias age-
re. Quomodo autem à nobis rectè co-
latur Deus, nisi quod illi placet, pla-
ceat & nobis: nulla certè bona mens
est, quæ Dei repugnat arbitrio. Cum
autem à nobis amatur quod uult Deus,
merito in illius conscenditur regnum,
in cuius transitur affectum. Et qui
Dei uoluntatem suæ præferunt, tan-
tò amplius ipsi se amare ostendunt,
quantò amplius pro creatoris sui amo-
re ipsi proprios affectus non amant,
scilicet dum ipsi se sibi quadam ex
parte denegant: nec uerò ab hac sen-
tentia discrepat Seneca: sic enim ad
Lucillum scribens ait: Quicquid Deo
placet, placeat & nobis uel ob id so-
lùm quod Deo placet. Cæterum ipsi
nobis

nobis constanter persuadere debemus,
ut diuus Chrysostomus scribit, Deum
ipsum non modò ut medicum peri-
tissimum, uerumetiam tanquam aman-
tissimum patrem salutaria filijs exhi-
bere, & ab eo omnia nobis utili-
ter inferri: cum uerò medicus con-
traria his quæ nobis placent præci-
pit, minimè reluctamur, quòd per-
suasum habeamus cuncta illum ex ar-
te facere, & ad nostram utilitatem de-
cernere: quanquam ille sæpe fallatur.
Quantò igitur magis salutem nostram
Deo credere debemus, qui nec falli-
tur unquam, nec fallit: hæc ille. Pro-
fectò quid cuique expediat, optimè
Deus nouit: diuinæ sapientia ad debi-
tum finem omnia mouet; diuinæ autè be-
nignitatis propriū est, eorum quos ipse
diligat masculā uirtutem copia & largitio-
ne carnalium nequaquam sinere enerua-
ri, uel emolliri, aut eiusmodi pedicis
illos irretiri. Quòd si quis fortè ad

hoc declinet, ut cupidius terrenis implicetur: paternum haud dubiè est illos ad meliorem mentem reducere, ac deinde in uirtutis statu solidare. Quis enim optimus pater, ut est apud eundem Chrysostomum, si uiderit filium in ancillam deperire, non illam expellat, longiusq; submoueat: optimum ergo est, uti Seneca monet, Deum sine murmuratione commitari: malus namq; miles est qui imperatorem suum gemens sequitur: quare impigri atq; alacres excipiamus imperia. Certe ille magnus est animus uereq; diuinus, qui se totum Deo tradidit: contra, ille pusillus ac degener, qui oblectatur: de ordine uerò mundi malè se existimare ostendit, qui emendare Deum mauult, quàm seipsum: & hoc nil aliud est, quàm insulsa temeritate supra Deum uelle scandere. Chryso. Ista profectò accuratè considerata magnam habent persuasionem. Cæterum non satis intelligo quonam pacto ille diuinæ uoluntati refragari possit
tandus

tanidus sit, qui cùm ipse rebus ad uitium necessarijs careat, illas sibi suppeditari concupiscit: neq; enim eiusmodi appetitus inordinatus aut immoderatus esse censeri potest, ideoq; minimè uidetur improbandus: alioqui neq; factatione agricolis fructus, neq; pastorebus post admissuram ex gregibus foetum, neque alijs ex quouis labore præmium optare licebit: quo recepto uersum rerum humanarum statum atque ordinem confundi necesse erit. Thautanus. Nos non Stoicorum more adeo astrictè philosophamur, neq; tam actam censuram exercemus, ut qui hic ceciderit à syllaba, cadat & à causâ. Itaque tam etsi quisquam non nihil quo sibi opus est exoptet ac cupiat: si tamen ipse neque modum, neque ordinem legitimum prætergrediatur, hunc certè omni offensa liberum & immunem iudicamus: quippe ea rerum appetentiâ quæ rationis & modestiæ terminos non ex-



cedit innoxia est : anxiam enim tantum curam & sollicitudinem quæ animi agritudinem parit improbamus . Chrysophilus . At ille qui quantulumcunque concupiscit se nequaquam contentum esse ostendit . Thautanus . Omnibus in rebus quendam oportet inesse modum . Certè non ex uno quopiam actu , aut ex particulari aliqua affectione totius hominis conditionem æstimamus , sed in hoc iudicio facundo principalem hominis ipsius intentionem , superioremque uoluntatem , ac summum propositum attendimus , spectamusque & consideramus : atque ex ijs illius statum metimur . Quocirca non ideo agricolam cupidum iudicabimus , quod ipse uberem ex agris prouentum exoptet : neque pastorem auidum absolute dicemus , quod ex suo grege lactis , lanæ & foeturæ copiam expectet , dum illi alias sua sorte contenti uiuant : neque

illos

illos sui status suæque conditionis pœniteat : sed semper quicquid Deus tribuerit , hoc boni consulere parati existant . Equidem quotidie omnes à cælesti parente panem postulamus , & accipere desideramus : uerum hoc uno argumento nos contentos esse declaramus , dum hæc uerba ex animo pronunciamus , fiat uoluntas tua sicut in celo & in terra . Minimè tamen inficiandum uidetur , quin quemadmodum plerisque alijs in rebus , sic & in hac de qua loquimur ditescendiratione quidam gradus esse intelligantur : quo fit , ut alij alijs ditiores sint : hoc certè constat , quod quominus quisque concupiuerit , hoc ditior ac beatior inuenietur . Et quantò magis nos propriam nostram uoluntatem diuinæ dispensationi supposuerimus , eique animos nostros accommodauerimus , tantò feliciores erimus .

L 4 Quod

Quod dum miseri mortales obliuiscuntur, nefaria temeritate, insanaq; & sacrilaga præsumptione Dei prouidentiam redarguere, & infandas contra illius dispensationem querelas efferre non uerentur.

Chrysophilus. Hoc certè frequens est nostro sæculo malum. Thautanus. O proteruas mentes, O detestandam petulantiam, atque sceleratissimam. Certè in horrendum hunc multisq; naufragijs infamen scopulum hodie pleriq; impingunt. Chry. Quoniam hæc ipsa res magnam cum proposita materia cognationem & affinitatem habet, non incongruū fuerit de ea obiter nonnihil asferre in medium. Thautanus. Hæ quidem res ex eo inter se affines esse intelliguntur, quod quominus quisque suorum casuum querelis insistit, hoc facilius contentus est. Præterea memini te penè ab initio suscepti sermonis de hoc querelarum genere fecisse mentionem, quod diceres tibi per
iniquam

iniquam uideri Dei dispensationem, cum nonnullis res omnino pro uoto succedant, & dormientibus quoque ipsis bona obueniant: atque in eorum retia opulentiæ hæreditates, & opes quamplurimæ undecunque ultro se conijciant, alijs uerò quicquid ipsi conentur, quicquid sudent, laborent, remigēt, moliantur, mira quædam infelicitas eis aduersatur, illosq; à suis conatibus retardat: quamobrem non inuitus de hac re quædam memoratu digna libenter subiiciam. Equidem permulti ea sunt dementia, quod quicquid illorum uotis aduersatur, hoc ab omni prorsus æquitate reputant alienum, neq; ullo pacto hanc, quæ humanis in rebus conspicitur, inæqualitatem æquanimiter ferre possunt: iniquum enim arbitrantur, si cum alij abundant, ipsi inopia premantur, & cum alios honoribus & dignitatibus florentes conspiciant, ipsi contemptui habeantur: aut cum cæteris omnia lætius suc-



cedant, sibi nihil non triste contingere uideatur: quamobrem insana præsumptione & arrogantia perciti, atque indigni bundi iniustitiæ Deum accusare, & contra illius maiestatem obmurmurare, atque in prophanas querelas, ac blasphemias temere perumpere, & contra summi Dei providentiam obloqui non uerentur: miseri qui insanis suis affectibus nesciant imperare, & quanta sint in mortales omnes Dei beneficia intelligere. Nonne Sapiens clarissima uoce testatur, quod non inueniet homo contra Deum iustas querimonias: qua de re Propheta inquit: Iustus est dominus in omnibus uis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Atque idem alio loco exclamat: Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Vnde in hortulo sapientiae legitur: Benedicite Dominum in omnibus operibus suis. Et sic dicetis in confessione: Opera domini uniuersa, bona ualde. Non est dicere: Quid est hoc, aut

Ecclesia
stic. c. 39

quid

quid est istud: omnia enim in tempore suo quaerentur. Et sequitur: omnia opera domini bona, & omne opus ora sua subministrabit. Non est dicere: hoc illo nequius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur: & nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen domini. Profecto nihil à Deo irrationaliter dispensatur: nec pusillus passer est in obliuione apud eum. Atqui ut latius illorum arrogantiam & stultitiam confutemus, cum Deus ipse rerum omnium creator sit & dominus, cur non licebit illi sine cuiusquam iniuria quod suum est, cui, quando, & quomodo uult tribuere: audiamus regium prophetam, cuncta quæ in cælo & quæ in terra sunt tua sunt domine: tuum est regnum: & tu es super omnes principes: tuæ diuitiæ & tua gloria: tu dominaris omnium: in manu tua uirtus & potentia, in tua magnitudo & imperium omnium:

tua

1. Paralim

29.

tua sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, obtulimus tibi: & idem in psalmis. Domini est terra, & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo. Igitur is qui quantuluncunque illius beneficentia & largitione consecutus est non quid, uel quantum alij acceperint considerare, sed quod sibi donatum fuit exoculari & gratanter suscipere, atque cum gratiarum actione amplecti debet.

- Quis autem ob id regem, uel principem iniquum putat, quod ille non æquè omnibus prouinciarum gubernacula committit, sed alios alijs rebus præficit, nec omne in aulam asciscit, neque singulos qui in aulam asciti sunt ad eadem officia promouet, uerum alios alijs sublimiores constituit, atque pro suo arbitrio munera partitur & statuit? O mira ingrata mortalitatis in creatorem impietas, dum obmurmurare mauult, quam cum illustrissimo rege & sanctissimo uate dicere. Quis ego sum Domine Deus,
- et quæ

& quæ domus mea, quoniam adduxisti me hucusque? O domine, quia ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ: uel cum patriarcha eximio ita effari & pronunciare: Minor sum Domine cunctis miserationibus tuis. Quæ proculdubio uerba à nobis passim decet usurpari. Ego profecto ea ipsa nusquam ab ore Christiani uiri recedere, nusquam ab eius elabi corde debere censeo: namque ad diuinam beneficentiam euocandam, & ad asciscendum diuinæ beneficentiæ fauorem illa magnum pondus, magnasque uires habere testatissimum est. Quis autem illorum temeritatem & arrogantiam non ualde admiretur, quos tantæ ingratitudinis uitium excæcat, ut non modo non aliquas beneficentissimo bonorum omnium largitori pro acceptis beneficijs gratias agant, uerum etiam in superbiam elati palam aduersus Dei prouidentiam scelestissimè oblatrent? Dñi boni quis furor? quæ cæcitas? quæ peruicacia? Profecto

fecto nephanda hæc ingratitude magnâ
animaduersionem promeretur. Væ qui
cōtradicit factori suo, clamat Esaiâs. Aestî
memus, quæso, æquum ne sit uilissimum
lutum, siue figmentum contra figulum
& plasmatores suum insurgere, uel
obmurmurare? & dicere, cur taliter me
fingis? nolo pro tuo arbitrio hunc in mo-
dum formari. Cū in figuli ipsius si-
tum sit potestate lutum ipsum si uelit,
abijcere, & proculcare, uel alioqui nul-
la prorsus formæ elegantia illud exor-
nare. Atqui homo ipse lutum est:
Deus autem opifex, à quo totum est
quod sumus, quod uiuimus, quod au-
ra fruimur ætherea: ipse enim fecit nos,
& non ipsi nos. Vita hæc ab eo no-
bis data est: sed & cū hinc migra-
uerimus, perpetuæ felicitatis gloriam
se nobis daturum ipse spondit, Sicut
tamen in eo quod hîc nobis donatum
est grati fuerimus: namque illi se
omni beneficio & gratia reddunt in-

dignos

dignos, qui pudendo ingritudinis
uitio laborantes nedum pro acceptis
pridem muneribus gratias non agunt:
uerum etiam largitorem ipsum, quod
cumulatiores non præstiterit, coar-
guere non uerentur: ideoque sapien-
tiæ sententia est: filii in bonis ne des-
quarelam, & in omni dato non des-
tristitiam uerbi mali. Porro quam ma-
gnū quamque singulare beneficium
sit uita & essentia donari, nulla linguæ
copia satis exprimi posset. Quid quod
Deus hominem ceteris animantibus
præstare & excellere, insuper & ange-
lis æquari atque etiam ipsorum angelo-
rum tutelari minimè uallari statuit: hæc
profecto per se sunt maxima: sed hæc su-
periora quod Deus ipse mirabili myste-
rio homini uiam aperuit, qua in creato-
ris ipsius consortium peruenire, & cū
illo qui fecit cælum & terram sine fine re-
gnare potest. O magnum & ineffabile
mysterium. O admirabile sacramentum:

Deus

Deus fieri uoluit homo, ut homo fieret
Deus; nos uerò tantorum beneficiorum
immemores iudicia eius redarguere non
erubescimus, & pro rebus nihili penden-
dis exacerbamur. Quid est, queso, quod
de rerum humanarum inæqualitate mor-
tales queri debeant, cum omnium par sit
ingressus in mundum, atque item par exi-
tus: siquidem inter regem & militem, in-
ter calcearium & imperatorem, inter ru-
sticum & nobilem, inter seruum & inge-
nuum, inter pauperem & diuitem nullū
est in ortu & occasu discrimen: omnes nu-
di cum lachrymis & eiulatu in hanc grū-
nosam uallem descendimus, & cum ad su-
premium diem, necnon decretiorem mor-
tis horam, ultimūq; spiritus exhalationem
uentum est, omnes in æquo sumus: quod
uerò inter utrunq; labitur tempus bre-
ue ac momentaneum est: quamobrem in
ea breuitate non magnopere de externo-
rum bonorum inæqualitate curandum,
præsertim cum ea ipsa inæqualitas ab

actine

æternæ felicitatis assequutione neminem
excludat: etenim ad uiam qua in coelum
peruenitur conficiendā haud dubiè quod
cuiq; tribuitur satis est: eadem uerò omni-
bus gradiendi, & cursum hunc rectè per-
agendi facultas: unde ad Cain Dominus
ait. Quare iratus es? & cur concidit facies
tua? Nonne si bene egeris, recipies: si aut-
em malè, statim in foribus peccatum
tuum aderit: sed sub te erit appetitus eius:
& tu dominaberis illius. His igitur ad-
æquatis, quid querimur? quid obmurmu-
ramus? Nec uerò ad rem attinet, si quum
alteri quinq; talenta credita sint, ego duo
tantum acceperim. Profecto cui plus cō-
mittitur, ab eo plus exigitur: & quò mā-
gis quis onustus est, hoc minus ad confi-
ciendam uiam expeditus inuenitur. Hoc
ergo tantum curare quisque debet, ut in
accepta quantitate pro sua uirilī ita pro-
bè studeat negotiari, ut fidelis & com-
mendabilis inueniri possit, & aliquando
audire mereatur, Serue bone & fidelis in

Genesis. 4.

Matth. 25.

Luc. 19.

Marc. 13.

28

tra

tra in gaudium domini tui. Enimvero si quis uel exiguitate contempta, uel ob id quod inæqualis facta fuerit distributio creditum sibi negotium promouere neglexerit: hic certè non solum negligentis, uerumetiam præsumptionis & temeritatis iure arguetur, indignusq; habebitur, qui in domini consortium ueniat, & cum illo æternorum gaudiorum participatione fruatur. Cæterum si quis omnia diligentius uelit expendere, haud scio, an is qui plura acceperit, dicendus sit uberiores gaudendi materiam sperare, an uerò propter adauctam sibi curarum & periculorum sarcinam in ampliore metu & sollicitudine uersari debeat. Certè nō est facile decernere, uter eorum felicius sit: is scilicet, qui quinq; an is qui duo tantum talenta administranda & procuranda suscepit. Certè ille tutior uidetur, qui minori negotio præpositus est. Quid quòd sæpe in unū aliquem non tam sua ipsius, quam aliorum causa Dei beneficia cōgeruntur: ut per illū Dei gratia in alios deriuetur diffundaturq;.

& ipse quidē minister, atq; instrumentum sit operis: utilitas uerò & fructus cæteris largita esse intelligantur. Pro Christo, inquit Paulus, legatione fungimur tanquā Deo exhortāte per nos. Et idē ad Corinthios scribēs, oīa, ait, ppter uos, ut gratia abūdās p multos in gratiarū actiōe abundet in gloriā Dei: & alibi idem ipse asserit se, & alios Apostolos Dei adiutores & ministros esse ad edificationē & profectū hominū. Quade re seruū se esse testatur illos, quibus ipse Dei uerbū proponebat. Sic Ioseph olim in Aegypto nō ad ppriā, sed ad patris & fratrum suorum, necnō totius Aegypti salutē honoribus auctus regis opibus præfectus extitit. Sic Moses, sic Ioseph, sic Iepte, sic Gedeon, sic Sanson, sic cæteri illustres uiri in alienam gratiā & utilitatem ab ipso Deo ingentia munera accepisse leguntur. Vnde in diuinis literis eruditissimus filius Sirac ait, Respiciite, qm nō mihi soli laborauī. Tātū igit abest ut de diuinarū gratiarū inæquali dispēfatiōe

2. Cor. 4. et.

1. Corinth. 1.

et. 10.

Ro. 13.

1. Corinth. 9.

et. 2. 4.

Ecclesiastici

33.

conqueri debeamus, ut etiam de aliorum promotione plerumq; diuinæ maiestati gratias agere: & hoc ipsum quod in alterum collatum cernitur inter præstita nobis à Deo beneficia connumerare debeamus: eorū certè qui publicis rebus administrandis præsunt uirtus & prudentia omnibus prodest, & ad communem pertinet salutem, idq; ueluti prestitū sibi à Deo beneficiū uniuerfus populus debet agnoscere: scientia quoq; & peritia gubernatoris omnibus qui in naui sunt saluti est, & hoc illis à Deo beneficium. Quis autem ignorat & peritum medicū Dei munus esse totius prouincie incolis datū? Etenim propter hominum necessitatem illū esse creatum sacrae literæ perhibent: nec dubiū quin per hunc multorū necessitati Deus consulere uoluerit: quod & plerisq; alijs in rebus quisquis cerebrum habet clarissimè poterit intelligere. Quocirca nisi ingritudinis uitio obnoxij esse uelimus, nos ea omnia quorū participes efficimur

in nos

in nos ipsos collata existimare, & propter eā de his gratias agere debemus: profecto rerum omnium opifex Deus sic hominum genus procreauit, ut nemo soli sibi nasceretur: proinde quemadmodum unius corporis membra pro se inuicem sollicita sunt, & mutuò sibi opitulantur: sic 1. Cor. 12. inter homines statuit Deus ut singuli non quæ sua sunt, sed quæ aliorū quærant: utq; is qui rectus est, pro pede sit ei qui claudicat: & ille qui planè uidet, oculus sit non uidenti: nec non is qui audit, ei qui surdus est pro aure subseruiat: sed & ea creatoris ipsius uoluntas est, ut unius abundantia 2. Corin. 8. alterius suppleat inopiam. Quibus ex rebus diuina prouidentia alijs per alios mira dispensatione consulit, & omnibus bene merendi facultatem, nec non agendarum gratiarum occasionem proponere satagit: quum scilicet alijs quod subleuantem inuenerūt, alijs uerò quod in quos beneficium conferre, & officiosi esse queant, reperire potuerint, gratias agere de-

M 3 beant

beant. Audi magnum illum Grego-
rium sic inquentem. Cuncta Deus mo-
deratur: ut unusquisque quod à Deo non
accepit, in altero & per alterum qui id
assequutus est possideat: ipseque alteri
communicet quod accepit: hinc etenim
per Petrum dicitur, unusquisque prout
accepit gratiam in alterutrum illam ad-
ministrantes, sicut boni dispensatores
multiformis gratiæ Dei. Tunc namque
multiformis Dei gratia bene dispensa-
tur, quando acceptum donum ei qui
hoc non habet impartitur, & propter
eum cui impenditur & communicatur
à Deo datum fuisse putatur. Hæc ille. Er-
go si qua subest querelæ occasio, illa non
à Deo, sed ab hominum malitia pro-
fiscitur, qui Dei ipsius beneficijs perdi-
tissime abutuntur, & non solum quæ
communicanda acceperint sibi inuicem non
communicant, sed mutuis odijs atque dissi-
dijs furentes alij alios censumere molun-
tur: ut uerum sit quod aiunt hominē homi-

ni lupum

ni lupum esse. Itaque palàm est pauperem
diuiti non esse hominis uice. Sanctior pro-
fectò apud Terentium Chremes ille, qui
humani nihil à se alienū putabat. Quod
igitur ad hanc inæqualitatem pertinet,
dum alij alios putant esse feliciores, sibi
quisque quod uoluerit persuadeat: uerum
temerarium est ante exitū de rebus ferre
sententiā. Exitus ipse & finis acta pro-
babit: nunc quidem unus ridet, alter
tristatur. Hic exultat, alter ingemiscit.
Hi opibus & diuitijs affluunt, alij in
magna inopia, magnisque calamitatibus
uersantur. Quinā autem illorum felicio-
res sint, humano iudicio estimari non po-
test. Certè dñi saluatoris uoce beatiore
pronūciātur illi qui lugēt, quique calami-
tates, et paupertatē equanimiter patiūtur. Pre-
tereā hoc ipsum quod uidetur in humanis re-
bus discriminē, si liceat oīa perscrutari ma-
gnā in se cōtrouerfiā, magnāque reputatio-
nis difficultatē habet: neque enim plerique
tam beati sunt, quàm uulgo putantur: sed

M 4 sepe

sæpe hi qui bene fortunati esse existiman-
tur, in magnis degunt angoribus. Si
quidem sæpe usu uenit, ut qui honori-
bus & diuitijs præpollent, ijdē minus
prospera ualitudine fruuntur, uel immen-
sis curis ac solitudinibus discrucientur.
Alij quidem uxorū impudicitia, alij in-
solentia liberorum, nonnulli infamia pro-
pinquorum, uel quorumlibet inuidia, aut
concepto aduersus eos capitali odio, per-
multi etiam malè partorum conscientia,
alij alijs de causis in magna anxietate de-
gunt. Nonnūquam etiam tunc cū quies-
te degere, & affluentibus bonis frui inci-
piunt, repentina morte intercipiuntur. Edi-
uerso quoq; ei qui opibus caret plerūq;
integrum corporis robur Deus largitur.
Et ut quidam ait, Ingenio pollet, cui uim
natura negauit. Ex quo apparet, si homi-
num sortes æquo libramine ponderari
possent, detectis rebus non tantam fortē,
quanta putatur inequalitatem apparitu-
ram. Itaq; non incitē ab illo cui elegans

& pulchrum erat calciamentum dictum
fuisse legitur, pulcher quidem calceus est,
sed qua in parte me angat præter me nul-
lus nouit. In Aesopicijs fabulis asinus se mi-
serum esse, equum uerò beatum putabat;
quod hic abundanter & accuratē nutrire-
tur, pulcherrimisq; phaleris adornaretur:
cū ipse neq; satis pælearum haberet; coti-
dianisq; insuper laboribus defatigaretur.
Cū autē subinde instante bello equum
huc illuc calcaribus impulsū ad perfrin-
gendā hostiū aciem in medias phalāges
cogi, atq; cōpluribus acceptis uulneribus
sauciū & prostratum iacere uidisset, mu-
tata sentētia illius sortem miseram existi-
mauit, & deinceps propriam conditionē
æquiore animo pertulit: nec dissimilē ha-
bet affabulationē qd̄ de asinis domestico
& siluestri nō insipido figmēto recitatur:
hic enim siluestris illū beatum dicebat, qd̄
sub tecto stabularetur, & cibo domestico
aleretur: atqui paulopost cū uidisset eū
onera ferentē, & flagellis grauiter cesum,

Fa belladea
no siluest. et
domestic.

ait. Ego certè non amplius beatum te existimabo: uideo enim nō sine magnis malis habere te felicitatē. Ergo tamen si iuxta poëtica sententiam fertilior leges. alienis semper in agris esse putetur, plerunque tamē longē aliter habet res. Porro quod ad hanc, de qua loquimur, inæqualitatem attinet, illius profectō existimatio nequaquam humani iudicij est: ut enim rerum natura nusquam magis tota esse dicitur quàm in minimis corporibus: sic frequentius ea quæ mortalium iudicio contempnibilia, sordida, prorsus que infelicia uidentur longē aliter diuinæ maiestatis oculis apparent. Præterea constat hæc non uti humanis oculis, uel affectibus magis placent, sed uti ad æternæ beatitudinis scopum assequendum maximè accommodata sunt esse expendenda: hoc enim in huiusce æstimationis ratiōe præcipuum censerī debet. Quid autem cuique ad salutem magis necessarium & utile sit, solus ipse nouit, cuius opifi-

cium

cium homo est: & quemadmodum prudēs œconomus atque paterfamilias pro domesticarū personarū uaria conditione cōmodioreq; negotiorū expeditiōe munia partitur, & peragēda necnō exercēda distribuit: sic celestis ipse pater prouidentie suæ dictamine nō uno modo talēta partitur, sed pro cuiusq; aptitudine agēdorū rationē præscribēs quod cuiq; magis expedit & cōmodius est statuit atq; decernit: nisi quis eo beneficio sua culpa se reddat indignum. Iam uerō illud planè ridiculum existimari debet, quòd quidam plerūq; de se affirmant si opes ipsi assequuti fuissent, id sibi ad salutem conducibilius extitisse: quādoquidē, ut est apud Chrysostomū, ipsi innumera charitatis opera fecissent: si unde facerent sibi suppeditatum fuisset. At certè longē aliter Deo perspectū: aut enim in superbiā elati fuissent, aut avariciæ, uel ingrati tudinis uitio non caruissent, fortē etiā deliciarū illecebris corrupti miserrimè periissent: q; si experiētia probarentur



probarentur, longe alijs, quàm dicat, moribus apparerēt. Pariq̃ ratione hi qui literas non callent affirmare solent, si sibi datum esset scientiæ donum se multa hominū milia edocturos: quòd si illud adpriessent ad maiorem suam damnationem hoc illos accepisse exitus aliquando testaretur: quippe post optatorum assentionem, priore abscedente iudicio noua subintrant desideria: nimium certe hebes & cæca est futuris in rebus humana æstimatio: ideoque sanctius & tutius est æterni parentis prouidentiam piamente humilicq̃ proposito uenerari & adorare, quàm de ea perperā aliquid opinari, uel sentire: quòd si quis altius Dei beneficia uelit cōtemplari, non modò pro acceptis, sed etiam pro his quæ obesse potuissent non acceptis, uel fortè sibi ademptis gratias agere debere existimabit: neque enim solum ægroto tunc bene consulere intelligitur medicus, quum salutaria & profutura exhibet, uerū etiam

cum

cū ea quæ noxia sunt, uel nocere possent prohibet, secat, remouet, & ab illis ægroto ipsum arcet. Præterea minime dubium est pleraque non tam futurum nocementi præscientia, quàm præteritorum meritorum intuitu, uel admissarum offensarum ratione à domino indulgeri, uel auferri: in quo tamen semper tum misericordia, tum etiam iustitia, nec non beneficentia creatoris elucet: quam ipsi hoc minime intelligamus: hoc enim tãtū nosse possumus, nobiscq̃ persuadere debemus, quòd expensa ueritate meritis nostris nihil debetur. Itaq̃ dum ea quæ pia intentione à nobis geruntur Deus boni consulit, gratia est: & si quid nobis illorum contemplatione ipse largitur, non absoluto retributionis iudicio, sed copiosa illius in nos benignitate hoc facere intelligendus est: omnes enim iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatae in conspectu eius. At uerò ea quæ ob culpam infliguntur

cum



tur supplicia iustissimè profectò nobis debetur, longeq; maiora quàm infligantur improbitas nostra mereretur: & reatum ipsum statim poena sequi deberet, ni pius ipse & misericors pater seueritatem iustitię mira clementia temperaret. Qua ex reliquet nullum prorsus hic esse querelę locum, quin potius omnia cumulativissimis gratiarum actionibus resonare debere. Nemo igitur ob id quòd causas operum Dei non intelligit illa calumniatur, aut iniqua esse existimet: quod em̃ à Deo sit atq; decernitur, q̃ iustū, quàmq; bonū & utile sit nunc incertum est: cum autem ad finē suum res ipsę peruenierint, clarissimo tūc iudicio reuelatis omnibus ueritas detegitur: & Deum nihil aliter fecisse quàm facere debuerit clarissimè apparebit. Rectè igitur illa scriptura monet quę ait, noli iudicare contra iudicem: quoniā secundum quod iustū est ille iudicat & arbitratur. Et ut Psalmographus inquit, suavis est dominus uniuersis, & miserationes eius

super

super omnia opera eius. Sed heu pudor quòd hæc meditari, cogitare, intelligere nolumus, atque etiam sæpe ea quę summa beneficia sunt pudenda iudicij præposteratione quàm maxime detestamur: & ubi prona mente gratiæ agendæ essent, in prophanas querelas prorumpere non extimescimus, illorum profectò uerissima est sententia, qui aiunt Deum ab eo quo ipse hominem placauit tempore nusquam cessasse, minimeq; cessare illum gratijs & beneficijs locupletare. Egregiè Chrysostomus quòd Deus, inquit, pater omniū dicitur, hoc & inimicitias interimit, & superbiam reprimat, & explodit inuidiam, & introducit charitatem, & humanarum rerum inæqualitatem prorsus expellit, & miram regis cum paupere equalitatem honoris ostendit: siquidem in maximis & ad æternam gloriam necessarijs rebus omnes sociamur. Quid igitur noxæ ex terrena ignobilitate

metuendum



metuendum est, quando omnes coelesti nobilitate cōiunguntur. Cum autem nulus alio amplius de illo honore possideat, neque locuples paupere, neque dominus seruo, neque iudex ministro, neq; rex milite, neque philosophus barbaro, neque sapiens imperito ditior est: cunctis enim unam atque eandem nobilitatem donauit Deus cum dignatus est omnium pater uocari. Hæc Chrysostomus. Quale, quæso, & quantum estimari congruit beneficium: quanta uel in omnes liberalitas censeretur debet, quod Deus in sollemnissimo nuptiarum suarum conuiuio etiam pauperes, cecos, claudos, debiles, & despecte conditionis homines inuitauit: cumq; aditus omnibus referatus fuerit in palatium: quænam iusta subesse potest querelæ materia? Quod si cui piâ uia asperitas molestâ uideatur, considerare debet non uni sibi hanc esse præstitutam, neq; enim cuius asperiorē saluator uiam indixit, quàm eā qua ipse progressus est: nec ille nobis

quam

quàm amicis suis duriora imperauit: hac in re ipse nos cum his in æquo posuit, quos summa dilectione prosequutus est. Cur obmurmuramus? nullus sanctorum procellosam huius temporis nauigationē absque tribulationis tempestate transiuit: omnibus Christus ipse prædixit & testatus est arctam esse uiam, quæ ducit in celum, & illuc per gentibus arumnas atque pressuras esse tolerandas. Caterum si cui grauius hæc conditio uideatur: dignum est profecto ut audiat quod in Germanicis frequentatur diuersorij: Amice, inquit, Si hoc diuersorium non placeat, quare tibi aliud. Iam uero quaslibet inquietarum mentium agitationes sedare, atque querelam omnem comprimere debet, quod tametsi hic alij alijs duriora patiantur: nec æquè omnibus omnia eueniant: in futuri tamē iudicij examine nulla personarum erit acceptio: ita enim magnum Deus ut paruum iudicaturus est: tuncq; tristitia lætis & læta

N

tristibus

tristibus penſabūtur. Poſtremo ut equo
re quiſq; uiuat animo, & ad omnia para
tior inueniatur: hoc unum omnibus de
bet eſſe perſuaſum, cuncta ad profectus
noſtri rationem, & ut cuique maxime
expedit ab illo, ſummo parente diſponi
& ordinari: namque, Paulo teſte, unicui
que dicitur manifeſtatio ſpiritus ad utili
tatem. Sic enim, ut Gregorius ſcribit, crea
tor noſter cuncta moderatur, ut cum
per quampiam cuius impenſam gra
tiam illum eleuat & extollit hunc ipſum
alia in re alteri ſubdat: itaque is qui in
uno Dei dono inferior eſt, in alio præ
eminet: quo fit, ut ille qui nonnullis in
rebus alios antecellit, idem ipſe & eos
quos in his ſuperat, in pluribus alijs Dei
donis & gratijs admiretur, ſeq; illis in
feriorem eſſe teſtetur & agnoſcat. Quo
circa plerunq; contingit, ut quibus Deus
maiora bona præſtat, his quædam mino
ra non tribuat: ut ſemper eorū animus ha
beat unde humilietur, & ſe ipſe reprehendat:

dat: ſicq; per bonū quod ipſe quærit, & ha
bere nequit humiliter de ſe ſentiat, & id
quod habet utiliter exercere ſtudeat. Hæc
Gregorius. Quis igitur, niſi inſipientiſſi
mus, de differētia & inæqualitate diuino
rū munerū conqueratur: & quū laudare
& uenerari debeat quod diuinitus fit &
agitur, dānabili temeritate Dei iudicia re
darguere præſumat. Præclare theologus
quidā inſignis & uir planè diuinus, me
lius, inquit, nouit Deus quid tibi expediat
q̃ tu, & de tua ſalute ille magis ſollicitus
eſt, q̃ ipſe ſis. Nihil ergo illius diſpoſitiōi
præiudicare audeas ſed ſemper cū timore
& reuerētia ora illū: ut quemadmodū ipſe
nouit, tibi ſubueniat, & te ea, qua uoluerit
uia ad ſe perducatur: ergo q̃ nō iuſtā obtrē
ctandi ſiue obmurmurandi materiā, uel
occaſionē habeāt hi, qui de humanarū re
rū inæqualitate, deq; diuine prouidentie di
ſpenſatiōe cōquerūtur ſatis ex his colligere
licet. Vereor ne ultra q̃ deceat uerboliſor
ſum: ſed tamē nō ingratum tibi futurum
N. 2. exiſtimo.



existimo, si ad uberiores eorum quæ antè dicta sunt confirmationem aliud Chrysostomi testimonium protulero, qui in hanc, si bene memini, scribit sententiam. Sed unde, inquires, ille morbo consenescit, ille uerò in sanitate perdurat? Vnde illi res ex sententia prouenit, alij uerò innumera quotidie obfistunt impedimenta? A' fato remoue animum, & hæc omnia diligenter agnosces. Crede Deum esse qui prouidentia sua cuncta disponit, & scies ista apertissime. Inquiramus ergo quis fecerit cælum, quis terram, quis mare, quis anni tempora, quis denique hec omnia. An uerò ipse in his qui sine anima sunt tantum ostendit ordinem, tantamque congruentiam fecit, in nobis uerò quorum gratia cuncta creauit, tantum temeritatem inesse instituit? ueluti si quis domum ut sit præclaro opere atque honesto mirabilis caute prouideat: eos uerò qui habitaturi sint negligat. Quis successiōis seriem seruauit? quis naturæ ordinatissimas leges im-

posuit?

posuit? quis dici noctisque primū instituit cursum? certe tantus ordo, tam solers, tam mirabilis dispositio fortuitu fieri non potuit. Cur igitur, inquires, alij diuites, alij inopes, alij sani, alij infirmitate laborantes? Cur Deus ista permittit? sanè quia meritorum retributio non est huius seculi, sed futuri. Vide quod cum extra uoluptatis sensum in præsentia sis, caduca tamen ista bona inquiris: quanto magis ea caperes si uoluptate pura ac liquida frueris? ex his igitur admoneris nihil ista esse, minimeque exoptanda. Profecto ea quæ sunt homini optima, ac salutis necessaria omnibus data sunt: alia quæ mediæ, non item. Equidem clementissimus Deus sæpe nos per inopiam huiusmodi rerum à terrenis affectibus separatur, ut nostram uesaniam prorsus extinguat, utque humanarum mentium desiderium ad cœlestia trāserat: nos autem nec sic quidē resipiscimus: sicut enim paruulus si qd habeat puerile, idque rebus necessarijs præfert, pater ipsum puerilibus priuat, ut



uel inuitum ad meliora traducat: ita & Deus omnia facit, cunctaq; molitur, ut uota nostra atque delideria ad coelestia transferat. Quod si sciretis scripturas, si credere uelleris, ac diuinis sermonibus aures accommodaretis, cuncta haec probe nosseris: nā ut discas nihil esse opes terrenas, aut sanitatem, aut gloriam: plurimos tibi ostendere possum, qui cū lucrari possent, ea lucra omiserunt: qui cū sani & uegeti essent, corpora sua sponte macerāt atq; affligunt: qui cū possent gloria afatim perfrui, omnia gerunt, ut hominibus despectui sint. Et rursus idē: Diuinā inquit, uoluntati cuncta tribuenda sunt, diuinoq; consilio: Ipse enim Deus nouit quid cuiq; prosit, uel cui quid sit adcommodum: & ipse gratiā quā cōducatur unicuiq; distribuit: quemadmodum Apostolus ad Corinthios scribit, Deus posuit unū quēq; sicut uoluit: & unicuiq; datur manifestatio spiritus ad utilitatem secundum uoluntatem eius: fortassis autem uel

propter

propter immundam uitam non plures apud eos gratiā munus acceperant: aliis quando autem pleriq; & uitam habentes mundam non accipiunt quandam gratiam: quare ne in superbiam subleuentur, ne inflentur uentositate iactantiā, ne altitudo muneris negligentiores efficiat: si enim quādoq; sine charismate ipsa per se mundae uitae conscientia arrogantem hominem facit, multo amplius quando super rectam uitam charismatis munus affuerit: proinde humilibus magis atq; simplicibus charismata condonantur: maxime uero simplicibus: idcirco ergo Deus conuenienter cuncta dispensat: & unus quidem habet facultatem sermonis ad docendum, alter autem neque os aperire ualet: unicuiq; enim datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Si enim paterfamilias nouit cui negotium qualecūq; committat: multo amplius Deus, qui nouit cunctorum mentes hominum, qui cuncta cognoscit antequam fiant: unum est rātūm

N 4 nobis

nobis tristitia dignum, peccare scilicet,
aliud uero nihil. Non ergo dicamus
quare hoc. & pro qua causa istud: quan-
do Deus aliquid dispensat atque disponit:
serui namque sumus, & serui quidem mul-
tum distantes à domino: neque quod ante
pedes nostros agitur scientes. Non ergo
perscrutemur diuina consilia, sed quod nos
his donare dignatus est, hoc boni consula-
mus: & quicquid obuenerit de diuini mu-
neris largitate, hoc nequaquam parum
esse iudicemus. Hæc Chrysostomus. Igitur
bene compositæ mentis est sibi per-
suadere inæqualem externorum bono-
rum distributionem non iniqua censura,
sed summa Dei prouidentia esse constitutâ:
sic enim Deus suæ benignitatis exempla
quibusdam confert, & alios per patien-
tiæ uirtutem coronat: ab illius uero uolun-
tate ne tantillum quidem discrepare des-
bemus, à quo uitam accepimus, supre-
mæque hereditatis participationem fi-
denter expectamus. Neque ob id profectò

querulos

querulos nos esse oportet quod diuinę dispē-
sationis secretū ipsi in rebus minimè intelli-
mus: nepe, ut ipse Chrysost. inquit, ij qui
liberos habet multa sepe ad illorū utilita-
tē statuunt, quorū & causam & modū, si-
nemque optima ratione liberis ipsis patefas-
cere nequaquam congruum arbitrantur.
Ergo quicquid ipsi cupiamus, quicquid
appetamus, quicquid postulemus, sem-
per ipsius æterni parentis, rerumque omniū
moderatoris uoluntatem exceptam esse
subintelligamus, semperque dicamus, fiat
uoluntas tua: oportet enim Christia-
num hominem omnibus in rebus pa-
ratum esse diuinæ cedere uoluntati, nec
in diuersum niti uelle. Ille quippe pra-
uum & distortum cor habet, ne-
que inter Dei filios adnumerari de-
bet, qui quod Deus uult se nolle te-
statur. Porro eos qui orant non
suos sequi affectus, sed in spiritu &
ueritate orare decet: ille autem non
orat in spiritu & ueritate, qui aliquid

absolutè

absolutè petens uoluntatem suam diuinę dispositioni non cōmittit: necesse est ergo in omni re quam uel cupimus, uel à Deo obtinere contendimus totum diuino arbitrio committere, atq; uti sacratoris philosophię magistri præcipiunt, actu, habitu, uel uirtute hoc sentire, nec ultra uel citrà quicquam præsumere. Quocirca Regiū prophetam hunc in modum locutū fuisse legimus. Si inuenero, inquit, gratiam in oculis domini, reducet me, & ostēdet mihi tabernaculum suum: si autem dixerit, mihi nō places: paratus sum, faciat quod bonum est coram se. Sed & Ionathæ filium uerba hæc protulisse diuinæ literæ perhibent. Quid habeo iustæ querelæ, aut quid possum ultra uociferari ad regē: neq; enim fuit domus patris mei nisi morti obnoxia, tu domine mi Rex: fac quod placitum est tibi. Sic itaq; ad superni Regis arbitrium desideria nostra referentes, uberiores gratiam promerebimur, idq; nobis utilius fuisse aliquando intelligemus.

mus. Qua de re nō inscitè Socrates prodidit, Necq; opes, neq; uires corporis, neq; cætera eiulmodi à superis esse ambiēda, uel postulanda: sed hoc tantum ab ijs rogandum, ut bona tribuerent. Equidē sapē nos non secus quā qui ægrotant salutē nostrę contraria petimus: & humana mens plerunq; sibi noxia quærīt. Quid sibi utile sit nouit nemo, nisi qui uoluntatē suam Dei uoluntati committit. Quā pulchrē ille consulit qui ait, uis bene duci: certo te cōmitte duci. Deus autē ipse est qui ducit, qui hortatur qui monet, q̄ adiutat, qui prēmia pollicetur. Quid autē, ut ait Hieronymus, tam superbū, tamq; ingrātum est, quā contra illius niti uoluntatem, à quo ipsum uiuere acceperis, uel illius decretis aduersari, qui non alia de causa quicquam nobis ingerit, quā ut ipse causas habeat remunerandi. Dicamus igitur cū Cleante, Duc me summe parēs celestis dominator olympi Quocunque placet nulla parēdi mora est, assum impiger.

Chryso.

Chry. Faueāt superi. Ac quio re certē post
hac animo uiuam, deinceps non ut hactē
nus cupiditatibus inferuam, nō amplius
querelis insistam, omnia boni consulam:
& quancūq; Deus praeſtiterit sortem,
placida mente excipiam. Thau. Ita profe
ctō ditaberis. Quod si & alterum mini
mē quidem alcumisticum ditandi modū
scire cupis, Bisantinum illum episcopum
aureorum uerborum artificem consulas,
ab eo nempe audies: Vis ditari, amicum
habeto Deum, & omniū ditissimus eris.

Chry. Digna est, ita me Deus amet, tan
to praeſule ſententiā bene res habet: ualeāt
curae, ſollicitudines, anxietatesq; iam iam
cum Hebreo rege canere incipiam, Mihi
autem adherere Deo bonū est, & ponere
in domino ſpem meam. Thau. Feliciter.

Finit perutilis Tractatus de ratione qua
quis uerē diues eſſe poſſit, Au
tho. reuerend. Patr. D.
Aimar. Falc. Thau.

AD LECTOREM
Tetraſtichum.

205

Ditari fidis opibus ne reſpue lector,
Quas emptus modico pādet hic aere liber.
Doctrina diues varia pius Aimarus offert
Quae mentē ditent hae monumenta tuam.

LVGDVNI

Excudebat Mathias Bonhomme.

1542

quatenam

u

quatenam melius
posuerit



206
exerret man nulla appetet

unus de rebus me aliqua dicens per
quendam quicquid unum exerceat et est
illamte omni in an x bonae digne turde
deceat

quae re ab alio quae digne unum
interrogare liceat

namque unum in alio quem rogare
quae nam melius est

superiore quendam
quasi unum est

quae quibus in alium melius oportet
unum in alio

quae quibus in alium melius oportet
corpe est

Longus sonus
in libro de rebus
in libro de rebus











Archiv

Estadística

Planes